

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV HOSPODÁŘSKÝCH A SOCIÁLNÍCH DĚJIN

Bakalářská práce

TOMÁŠ ZOUZAL

Transfer českého obyvatelstva
z vojenského cvičiště SS Benešov
a jeho sociální dopady
(1942 – 1945)

Transfer of the Czech population
from SS training area Benešov
and its social impacts
(1942 – 1945)

Praha 2011

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.

Poděkování:

Prof. Dr. Eduardu Kubů, prof. Jiřímu Pávovi, P. Ing. Janu Dlouhému.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. července 2011

Anotace

Tématem práce je transfer obyvatel způsobený zřízením výcvikového prostoru Waffen SS mezi Benešovem a Sedlčany (SS–Truppenübungsplatz "Böhmen"). Stěžejní část textu tvoří komplexní pojetí transferu, důraz je kladen na vnímání událostí z různých úhlů pohledu. Dokumenty protektorátní správy jsou konfrontovány s memoáry místních elit, kronikami a vzpomínkami obyvatel. Zachycen je postup vysídlení, činnost Přesídlovací kanceláře, hledání nové existence, vyvlastnění majetku, odchod obyvatel a jejich další osudy. Text doplňují dobové fotografie, dokumenty vztahující se k vysídlení, mapa zabraného území a grafy přibližující profesní skladbu obyvatelstva, zajištění nové existence a rozptyl do protektorátních okresů. Okrajově jsou nastíněny také změny společenského paradigmatu během války a po válce a vliv těchto změn na poválečné historiografické konstrukce.

Annotation

The theme of the work is the transfer of population caused by the establishment of the Waffen SS training area between Benešov and Sedlčany (SS–Truppenübungsplatz "Böhmen"). The central part of the text is a comprehensive conception of the transfer, the emphasis is put on the perception of events from different perspectives. Documents of Protectorate authorities are confronted with local elites memoirs, chronicles and memories of inhabitants. There are captured the process of displacement, work of the Resettlement office, finding a new existence, the expropriation of property, departure of the inhabitants and their subsequent fates. Text is complemented with historical photos, documents relating to the displacement, a map of the occupied territory and graphs approaching professional composition of the population, provision of a new existence and dispersion into the Protectorate districts. Changes of a paradigm of society during the war and after the war and the impact of these changes on post-war historiographical construction are outlined marginally.

Klíčová slova:

transfer, germanizace, vysídlení, výcvikový prostor,
Protektorát Čechy a Morava, Benešov, Sedlčany, Truppenübungsplatz, SS.

Key words:

transfer, germanisation, displacement, training area,
Protectorate of Bohemia and Moravia, Benešov, Sedlčany, Truppenübungsplatz, SS.

Obsah

Úvod.....	7
Literatura, prameny, metody	8
1 Germanizace protektorátu a zabírání české půdy	15
2 Vznik prostoru SS mezi Benešovem a Sedlčany	18
2.1 Výběr místa a založení cvičiště	18
2.2 Účast německých a českých úřadů	22
2.3 Zabírání území	26
2.3.1 I. etapa	26
2.3.2 II. etapa a Benešov	30
2.3.3 III. etapa	33
2.3.4 IV. etapa a Sedlčany.....	35
2.3.5 V. etapa.....	38
2.4 Rozsah zabraného území	39
3 Vysídlení	41
3.1 Přesídlovací kancelář	41
3.1.1 Složení Přesídlovací kanceláře	42
3.1.2 Činnost kanceláře a četnických hlídek.....	46
3.1.3 Profesní složení obyvatelstva.....	48
3.1.4 Hledání náhradního bydlení a zaměstnání	51
3.2 Reakce obyvatel.....	58
3.2.1 Co kroniky říkají a neříkají.....	58
3.2.2 Odpor nebo odchod?.....	60
3.3 Státní pomoc a propaganda	64
3.4 Převody majetku.....	67
3.4.1 Vyvlastnění.....	67
3.4.2 Zálohy a podpory.....	71
3.5 Odchod obyvatel	72
3.6 Statistiky vysídlených.....	83
4 Lidé bez domova	88
4.1 Život "ve vyhnanství"	88
4.2 Život "v zabraném"	91
5 Návrat.....	99
5.1 Konec války a odchod jednotek SS	99
5.2 Návrat obyvatel	105
5.3 Podoba vysídleného území roku 1945	106
5.4 Počátky obnovy a poválečná proměna	111
Závěr	113
Seznam pramenů a literatury.....	114
Seznam příloh.....	117

Seznam zkratek

ABS	Archiv bezpečnostních složek
i. č.	inventární číslo
kt.	karton
MPSP-R	Ministerstvo práce a sociální péče – repatriace
MV	Ministerstvo vnitra
NA	Národní archiv
OÚ	Obecní úřad
PÚČM	Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu
SČK	Sbírka četnických knih
SOA	Státní oblastní archiv
SOKA	Státní okresní archiv
SVPP	Sborník vlastivědných prací z Podblanicka

Úvod

Roku 1939 vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava zanikla druhá československá republika a zbytky českých zemí byly připojeny k Německé říši. Území někdejší druhé republiky podobně jako československé pohraničí odstoupené roku 1938 se mělo v budoucnu stát územím zcela německým, mezi cíle německé okupační politiky patřilo vymazání českého národa z mapy střední Evropy.

S uskutečňováním tohoto plánu začala okupační správa protektorátu již během války a konečná likvidace měla být dovršena po vítězství Velkoněmecké říše. Součástí represivní politiky prováděné na českém národě byly i přesuny obyvatelstva uskutečňované při vytváření vojenských prostorů pro výcvik wehrmachtu a SS. Největší migrační akce za celou existenci protektorátu proběhla v letech 1942 – 1945 při vysídlení Benešovska, Neveklovska a Sedlčanska, na území mezi řekami Sázavou a Vltavou vznikl nový výcvikový prostor Waffen SS. Nesl zpočátku název *SS-Truppenübungsplatz "Beneschau"*, od září 1943 *SS-Truppenübungsplatz "Böhmen"*. Byl utvářen a rozšiřován v pěti etapách a jeho konečná plocha zaujímal cca 440 km². Většina zdejších obyvatel dostala nařizeno opustit své domovy, zanechat zde vybavení a hledat uprostřed války novou existenci. Výcvikový prostor pohltil na 175 vesnic a zčásti také města Sedlčany a Benešov. Vysídlení neproběhlo jen z vojenských důvodů, ale bylo zároveň i přípravou konečného řešení české otázky. Akce postihla více než 30 000 obyvatel české národnosti.

Největší protektorátní vysídlení začíná být po letech znovu diskutovaným tématem. Předkládaná práce mapuje vznik výcvikového prostoru, všechny etapy stěhování, další osudy obyvatel a návrat roku 1945. Jejím jádrem je transfer českého obyvatelstva viděný z několika pohledů, obraz dění přibližují dokumenty německé správy, českých úřadů, kroniky, dobová korespondence i pamětníci vysídlení. Práce vznikla na základě studia dokumentů a shromažďování vzpomínek v letech 2004 – 2011.

Literatura, prameny, metody

Literatura o českém výcvikovém prostoru SS a souvisejícím vysídlení Benešovska, Neveklovska a Sedlčanska není rozsáhlá, k tématu dosud vyšla jen jedna značně omezená monografie, další práce byly uveřejněny nejčastěji jako články vlastivědných sborníků nebo příspěvky knih o regionální historii. Zásadní význam mají práce Jana Hertla, Stanislava Staňka, Antonína Robka, Stanislava Kokošky a Jaroslavy Hoffmannové.

Dějiny vysídleného území zpracoval jako první Dr. Jan Hertl roku 1957, kdy jeho článek *Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942 – 1945* vyšel v prvním čísle Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka (SVPP). Jan Hertl (1906 – 1965) patří k nejvýznamnějším historikům Benešovska. Již při studiích historie a zeměpisu na Karlově univerzitě a dále v Gentu a v Bruselu se zajímal o dějiny venkova, roku 1933 spoluzakládal katolický časopis Řád, dále působil v nakladatelství Melantrich. Za 2. světové války žil v Jarkovicích u Benešova, odkud se při zabírání území vystěhoval, po válce byl ředitelem Vlastivědného muzea Podblanicka na Jemništi a od roku 1963 ředitelem Okresního muzea Podblanicka v Benešově.¹ O dějiny výcvikového prostoru se zajímal dlouhodobě, ale většina úředních pramenů mu nebyla přístupná. Jádrem jeho článku z roku 1957 jsou vzpomínky vystěhovaných obyvatel. Autor, který sám byl účastníkem událostí, podává o vysídlení základní informace, práce má místy podobu populárně vědeckou, není přiložen poznámkový aparát. Text je spíše mozaikou a připomínkou celého dění, jednotlivé kapitoly přinášejí různé vzpomínky bez větší návaznosti. Dr. Hertl zde nastiňuje rámec událostí, tj. germanizační plány, prostorové vymezení, soupis vystěhovaných obcí podle etap (není přesný, přesto jej mnoho dalších autorů přejalo), okolnosti stěhování a výkupu majetku, příběhy ze zabraného území; polovinu textu tvoří zprávy o konci války a vězeňských táborech. Stejně téma zpracoval Hertl znovu v knize o dějinách druhého odboje na benešovském okrese *Podblanicko proti okupantům*. Kniha vznikla roku 1965 spoluprací pěti autorů pod vedením Josefa Charváta, Dr. Hertl zde doplňuje své dřívější výzkumy, poprvé uvádí seznam SS–Hofů, píše o stěhování Sedlčan a osudech amerických letců, kteří se do výcvikového prostoru zřítili roku 1945, polovina textu je opět věnována táborům na území cvičiště. Práce má již vědecký ráz, byť je autorovo vyjadřování místy poplatné době vzniku. Text je deskriptivní, není členěn do kapitol, autor přináší řadu údajů, jen zřídka se zabývá jejich analýzou a rozebíráním souvislostí. Celý příspěvek působí dojmem líčení bezpráví páchaného německou okupační správou. Zajímavá je odpověď Dr.

¹ DĚDINA, Jan. Za PhDr. Janem Hertlem. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1965, s. 218–9. ŠTĚPÁNEK, Daniel. Slavní od nás. *Hlas Bystřice*, 2006/05.

Hertla na otázku, proč bylo k vysídlení určeno právě Neveklovsko. Je to otázka, kterou si pokládali všichni historikové sledující problematiku zdejšího vysídlení. Jan Hertl pokládá za hlavní příčinu germanizační plány, benešovský prostor měl podle jeho mínění v návaznosti na vyklizené Brdy, Vyškovsko a v budoucnu vystěhované Příbramsko vytvořit souvislý pás německé kolonizace, který by od sebe oddělil české obyvatelstvo na severu a jihu. Terénní nebo strategické přednosti území nebere v potaz.

Velmi zdařile publikoval k tématu v sedmdesátých letech Dr. Stanislav Staněk. Jeho článek *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace* otištěný roku 1973 v SVPP patří k nejlepším shrnutím celého vysídlení. Autor působící coby československý farář v Netvořicích se dějinám území mezi Sázavou a Vltavou věnoval dlouhodobě. Stejně jako Dr. Hertl byl účastníkem vystěhování, pro své práce ale navíc využil materiálů z městského muzea v Netvořicích. Zmíněný článek navazuje na práce Hertlovy a je podobně členěn, také zde se jedná o jednolitý text bez dělení na kapitoly. Autor se podrobně věnuje stěhovacím vyhláškám, přináší nová a celkem přesná statistická shrnutí vypracovaná na základě německých soupisů (kolik obcí bylo vysídleno, kolik obyvatel se vystěhovalo a kolik zůstalo), uvádí také většinu úřadů spolupracujících na vystěhování a jako první se věnuje i poválečné obnově. Strohý jazyk autora prostý politicky výchovných cílů, ovšem s citem pro věc a s pochopením pro vystěhovalce, činí jeho práci nadčasovou, předností je i kladení a zodpovídání otázek, např. proč se lidé, kteří měli na výběr, stěhovali nebo zůstávali. Autor je objektivní, sleduje události v souvislostech, nezastírá ani spory mezi českými lidmi. Význam Staňkových prací spočívá také v jeho zájmu o demografii a ve využití statistik, které publikoval v SVPP roku 1975 v článku *Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou*. Na otázku, proč bylo vybráno právě Neveklovsko, odpovídá autor podobně jako Dr. Hertl, že hlavním cílem vysídlení nebylo vojenské cvičiště, ale německá kolonizační politika. Vojenské výhody území stejně jako Hertl zcela pomíjí.

Jedinou monografií vydanou k tématu vysídlení Benešovska a Sedlčanska jsou *Lidé bez domova* Prof. Antonína Robka z roku 1980. Antonín Robek (1931 – 2008) vystudoval historii a národopis na FF UK, kde poté působil přes 30 let. Od roku 1972 vedl Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, v letech 1977 – 1990 byl vedoucím redaktorem časopisu *Český lid*, zabýval se především lidovou kulturou, vírou a kronikami.² Jeho práce má dobový politicko-vzdělávací ráz. Zachycuje stěhování Sedlčan, IV., a V. etapy, a to především z pohledu zdejších obyvatel, většinu textu tvoří citace z 15 kronik, autor ovšem necituje přesně, některá slova vynechává, jiná upravuje. Smysl výpovědi není dotčen, snad se tak dělo ze spěchu a neznalosti místních jmen. Zároveň jsou ovšem z kronik využity

² Redakce: Antonín Robek (31. 8. 1931 Zeměchy u Kralup nad Vltavou – 17. 12. 2008). *Český lid*, 2009, s. 100–101.

jen části, které mohly být roku 1980 bez problémů publikovány. V úvodu práce autor přináší nové informace o plánech nacistické správy (projekt výcvikového prostoru, korespondence H. Himmlera, K. H. Franka, R. Heydricha). Prof. Robek jako první čerpal z materiálů Státního ústředního archivu. Na otázku, proč bylo vybráno Neveklovsko, podává A. Robek na rozdíl od svých předchůdců již jinou odpověď. Na základě pramenů dokládá, že se tak stalo nejen v souvislosti s germanizací protektorátu, ale i pro vojenskou potřebu.

Roku 1986 vyšel v SVPP článek Dr. Stanislava Kokošky *Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942 – 1945*. Stanislav Kokoška (nar. 1959) vystudoval historii na FF UK, poté působil ve Státním ústředním archivu v Praze, Historickém ústavu armády České republiky a od roku 1999 v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.³ Ve svém článku se soustředil na vojenské dějiny prostoru, rozmístění jednotek a zejména účast divize SS Wallenstein při pražském povstání, samotným vysídlením se nezabývá a jeho práce patří především do vojenské historie. Text je zcela deskriptivní, prostý politického podtextu. Dr. Kokoška čerpal mj. z pramenů uložených ve Státním ústředním archivu a jako první i z materiálů Vojenského historického archivu. K výběru Neveklovska zastává názor zřejmě nejpravděpodobnější a prameny podložený, totiž, že důvodem byla jak vojenská potřeba, tak germanizační snahy okupační správy. Projekt zdejšího cvičiště byl vytvořen již v prvních letech okupace a roku 1941 se z vojenských důvodů přikročilo k jeho uskutečňování. Dále autor udává, že význam jednotek SS zde nebyl jen vojenský, ale také represivní, jak se ukázalo na konci války.

Poválečnou obnovu zpracovala v článku *Poválečná obnova území bývalého cvičiště zbraní SS Benešov* Dr. Jaroslava Hoffmannová. Článek vyšel v SVPP roku 1987. Jaroslava Hoffmannová (nar. 1942) vystudovala historii na FF UK, působila jako archivářka, v letech 1984 – 1996 pracovala ve Státním ústředním archivu v Praze, poté v Archivu Akademie věd ČR, zabývala se zejména 19. a 20. stoletím, mj. zpracovala pozůstalost Františka Palackého.⁴ Článek zachycuje na základě dokumentů ministerstev a národních výborů postup poválečné obnovy a státní pomoci v letech 1945 – 1952. Text přináší řadu nových údajů i náhled na dobové poměry, porovnává jednání státních úřadů se snahami návrativších se obyvatel. Již roku 1985 Dr. Hoffmannová sestavila společně s Dr. Jiřinou Juněcovou ze Státního ústředního archivu pramennou edici *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov a poválečná obnova území*. Edice se skládá z 90 oxeroxovaných dokumentů, zachycuje zřizování výcvikového prostoru od roku 1942 a následnou obnovu oblasti do roku 1950. Edice obsahuje reprezentativní vzorek dokumentů Pozemkového úřadu, ministerstva vnitra a dalších institucí, obecně jsou zastoupeny především úřední dokumenty bez reakce obyvatelstva.

³ Životopis: <http://www.usd.cas.cz/cs/pracovnici/stanislav-kokoska>

⁴ Životopis: http://www.mua.cas.cz/pracovnici/profil/hoffmannova_jaroslava.html

Uvedené texty tvoří základ k dalšímu zpracování tématu, především články Hertlovy, Staňkovy a pramenná edice přináší klíčové informace a odkazují na archivní materiál. Od roku 1989 dosud vyšlo o zabraném území jen několik drobných článků, zato významně přibýlo zachycených vzpomínek zdejších lidí. Historií benešovského výcvikového prostoru se zabývali mj. také dva absolventi Univerzity Karlovy ve svých diplomových pracích. Jan Máška využil pro diplomovou práci *Cvičiště SS "Böhmen" 1942 – 45* pramenů z Vojenského historického archivu, polovinu textu zaujímá syntéza k tématu obsahující až na výjimky údaje již publikované, druhá polovina je věnována osudům obyvatel, kteří zůstali na území cvičiště. Přiloženy jsou seznamy střeleb a mapa zachycující rozmístění posádek SS.⁵ Práce Jaroslavy Krausové *Cvičiště SS u Benešova* obsahuje dosud nepublikované vzpomínky zaznamenané po válce Jaromírem Jechem.⁶ Oba autoři využili edice Dr. Hoffmannové a Dr. Juněcové.

K historii benešovského výcvikového prostoru existuje rozsáhlá pramenná základna, z větší části dosud nevyužitá. Téma bylo zpracováváno většinou jen regionálními historiky, kteří využívali v první řadě místních pramenů (kronik, vzpomínek, sbírek muzeí) a prameny úřední povahy (zejména klíčové dokumenty ministerstev) nezpracovali, také z toho důvodu, že pro první generaci historiků nebyly tyto prameny přístupné. K nejdůležitějším zdrojům informací patří dokumenty ministerstva práce a sociální péče a ministerstva vnitra uložené v Národním archivu ve fondech *Ministerstvo vnitra – nová registratura* a *Ministerstvo práce a sociální péče – repatriace*. Pro předkládanou práci byly využity zejména archiválie druhého fondu obsahující spisy Ústavu pro péči o přestěhovalce a Přesídlovací kanceláře, tedy úřadů řídících transfer obyvatel.⁷ Další prameny využitě v této práci jsou uloženy na následujících místech: V Národním archivu fond *Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu* obsahující mj. mapy a plány zabraného území, ve Státním oblastním archivu v Praze *Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje*, ve Státních oblastních archivech Benešov, Příbram, Praha-Západ zejména fondy okresních úřadů a archivy obcí, z nichž jsou nejvýznamnějším pramenem obecní kroniky. Menší část pramenů se nachází v městských muzeích v Netvořicích a Sedlčanech (vzpomínky obyvatel). Kromě archivních pramenů bylo využito i zapůjčených dokumentů, které jsou v soukromém vlastnictví, a nově zachycených rozhovorů s pamětníky vysídlení.

⁵ MÁŠKA, Jan. *Cvičiště SS "Böhmen" 1942 – 45*. Příspěvek k životu obyvatel Podblanicka. Dipl. práce, PaedF UK, 1999.

⁶ KRAUSOVÁ, Jaroslava. *Cvičiště SS u Benešova*. Vysídlování obyvatelstva a jeho poválečný návrat. Dipl. práce, FF UK, 1996.

⁷ Průběh vysídlování lze rekonstruovat na základě dokumentů Ústavu pro péči o přestěhovalce (Národní archiv /dále NA/, Ministerstvo práce a sociální péče – repatriace /dále MPSP–R/, kt. 203–205, i. č. 400, sign. 616.) Spisy obsahují vlastní záznamy Ústavu a korespondenci s Přesídlovací kanceláří. Její nejvýznamnější součástí jsou týdenní zprávy, které kancelář zasílala Ministerstvu vnitra a v opisech také Ústavu a Pozemkovému úřadu. Několik týdenních zpráv jako reprezentativní ukázkou publikovaly již Dr. Hoffmannová a Dr. Juněcová v edici "Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov" r. 1987.

Mezi prameny dále patří i několik publikovaných děl. Roku 1945 vyšla kniha Jaroslava Šímy *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938 – 1945*. PhDr. Jaroslav Šíma byl sekretářem ředitelství Ústavu pro péči o přestěhovalce, za druhé světové války byl zatčen pro odbojovou činnost. Kniha sice poskytuje bohatý statistický materiál o přesídlencích z pohraničí a ze Slovenska, o vnitřním stěhování ale vypovídá jen příloha č. 74: zpráva ústavu z roku 1944. Zpráva je zcela jedinečná pro shrnutí celé činnosti podnikané ústavem ve prospěch přestěhovalců, především udává, jak probíhala pomoc zemědělcům, řemeslníkům a jiným skupinám obyvatelstva.

Roku 1947 byla vydána kniha fotografií *Neveklovsko žaluje* uvedená předmluvami předsedy vlády Zdeňka Fierlingera, poslance Prof. Zdeňka Pešky a Josefa Dvořáka, který publikaci uspořádal. Žádná z předmluv není prací historickou. Následuje 46 fotografií z celého vysídleného území, které pořídili Jindřich Otto a Jiří Mareš z ČTK. Publikace dokumentuje zpustošenou krajinu Benešovska, Neveklovska a Sedlčanska.

Vzpomínky na vystěhování jako jeden z prvních zachytil a roku 1948 v knize *Paběrky* vydal učitel a spisovatel Bohumil Škorpil (1890 – 1970), který za druhé světové války zastával funkci okresního tajemníka Národního souručenství v Neveklově. Význam jeho paměti spočívá ve znalosti místních poměrů, autor osobně znal řadu obyvatel včetně starostů. Kniha stojí na pomezí mezi literaturou memoárovou a beletrií. Text je nesen vlasteneckým duchem, autor byl řadu let sokolem, myšlenkově měl blízko k ideálům první republiky.⁸

Vzpomínky zdejších obyvatel zaznamenal během prvních poválečných let také Dr. Jaromír Jech. Část věnovanou zejména vězeňským táborům a vzpomínkám na rok 1945 otiskl jako články v SVPP roku 1957 a v časopisech Lidová tvořivost a Český lid. Dr. Jaromír Jech (1918 – 1992) se narodil ve Václavicích na Benešovsku, po studiích na benešovském gymnáziu a FF UK působil jako folklorista, etnolog a literární historik, v letech 1964 – 1972 byl ředitelem Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Navázal na práci J. Š. Kubína, pozoroval a zaznamenal českou kulturu v Kladsku a Banátu, sbíral rovněž lidovou tvorbu v Čechách.⁹ V letech 1949 – 1950 navštívil 120 vesnic v rodném kraji a zapsal vzpomínky 160 zdejších lidí. V člancích se soustředí na vyjadřování zdejších lidí a jejich svědectví. Vzpomínky zachycené Dr. Jechem jsou uloženy v jeho osobním fondu v Památníku národního písemnictví.

Vzpomínky na vystěhování Sedlčan vydal tamější kronikář Jan Pavelka poprvé roku 1968 pod názvem *Sedlčany byly vystěhovány*. V brožůře shrnul osudy města i jeho obyvatel za vystěhování v letech 1943 – 1945, práce vyšla znovu v letech 1978 a 1993 pod názvem *Lidé bez domova*.

⁸ Městské muzeum Čelákovice, složka Bohumil Škorpil.

⁹ HLADÍKOVÁ, Kristýna. *Kladské sběry lidových vyprávění v „Českém koutku“ v Kladsku*. Dipl. práce, PedF UK, 2004.

Pavelkovy práce patří k nejlepším pramenům o vystěhování Sedlčan, kroniky psané jeho rukou podrobně zachycují válečná léta.

Jak je zřejmé z předchozího, pro komplexní zpracování dějin SS–Truppenübungsplatzu Böhmen existuje značné množství pramenů, některé i přes svoji důležitost nebyly zatím využity. Teprve čerpání z více zdrojů podává obraz blížící se skutečnosti a v jeho světle se rýsují přednosti i nedostatky dosavadní literatury, zároveň je možné sledovat události z jiného pohledu než dosud. Starší literatura je cenná především tím, že podává nástin událostí, rámec, kterého se lze mnohde přidržet. Ukazuje možnosti, jak materiál setřídít a také odkazuje na archivní prameny. Má ovšem i tyto nedostatky: Především nevyšla žádná kniha vypovídající celistvě o vysídlení a osudech vysídleného prostoru. Jediná kniha o zabraném území (Lidé bez domova) zachycuje podrobně jen osudy obyvatel z jižní části prostoru, a to především na základě kronik. Články v SVPP jsou většinou jen dílčími příspěvky k tématu. Historie výcvikového prostoru a transferu obyvatel je zpracována nerovnoměrně, projevuje se malé využití pramenů, řada údajů je nepřesných, někdy zavádějících. Chybějí mapy, stejně tak hlubší demografické rozbory, kde by bylo možné statistické zpracování. (Zde jsou výjimkou práce Stanislava Staňky.) Výrazným nedostatkem je podání událostí zpravidla jen z pohledu vystěhovaných obyvatel, chybí strukturovaný pohled, porovnání se záznamy zúčastněných úřadů.

Volba pramenů pro každou historickou práci určuje hranici interpretačních možností. V případě vysídlení Benešovska a Sedlčanska vytvoří samotné "úřední prameny" nebo samotné "prameny lidové" dva obrazy, které budou mít jen málo společného. Má-li být sestaven obraz co nejvíce věrohodný, je nezbytné využít oba dva druhy pramenů a vzájemně je konfrontovat. Mnoho autorů, kteří o vysídlení psali, vzalo za základ svých textů kroniky zdejších obcí a vyprávění místních lidí. Takový přístup není sám o sobě špatný, bez využití dalších materiálů ovšem podává jen zlomek obrazu. Opačný přístup, kdy je využito jen dokumentů státní správy, zase nevypovídá o reakci vystěhovávaných, jejich osudech a především o vnímání celého odchodu a návratu. Přitom právě návrat obyvatel a otázka vnímání minulosti jsou zde klíčovými.

Návrat vystěhovaného obyvatelstva v roce 1945 a v letech následujících byl velkou migrační vlnou, při které se pohybovalo téměř 30 000 lidí. Část z nich (asi 16 000) se vracela z oblastí mimo zabrané území, zbytek (asi 14 000) zde byl po celou dobu války. Roku 1945 se tyto dvě skupiny někdejších sousedů opět setkaly a lidé rozesetí po všech koutech protektorátu začali znovu bydlet vedle sebe. Setkání provázela radost i výčitky a nepochopení. Poválečné poměry měly daleko k první republice, zcela jiné poměry panovaly za války. Kronikáři teprve po válce zaznamenávali události od roku 1940, kdy byly kroniky zabaveny. Jejich pohled je ovlivněn časovým odstupem i poválečnou

dobou. Jsou to právě oni, kdo jako první vytvářejí jakýsi mýtus o vystěhovaném kraji, podávají obraz, který se stává obecnou představou o zdejším vysídlení, ačkoli jde někdy o poválečnou konstrukci. Tato představa pak přechází i do tisku a přejímá ji široký okruh veřejnosti.

Předkládaný text oproti dříve publikovaným odděluje dvojí vidění transferu: pohled stěhujících a pohled stěhovaných. Protektorátní úřady nazývaly akci přesídlováním, vydávaly stěhovací vyhlášky a řídily přesun. Pro místní obyvatele se jednalo o vystěhování, na příkaz německé správy ztratili svůj domov. Srovnáním různých pramenů, úředních spisů, kronik a vzpomínek vzniká výsledný obraz celého dění. Uvidíme zde nejprve události zdálky. První kapitoly uvádějí, proč byla vybrána oblast mezi Benešovem a Sedlčany a jak celá akce začala. Následuje přehled vysídlovacích etap doplněný o mapy. Celá tato první část je psána z pohledu nezávislého pozorovatele. Teprve další kapitoly ukazují vysídlované území zblízka a nechávají mluvit zúčastněné. Zde je podrobně řečeno, jak fungovala Přesídlovací kancelář, jak se hledalo nové ubytování a práce pro vysídlence a jak vlastní stěhování probíhalo. Následují kapitoly o životě vystěhovalců za hranicemi cvičiště i uvnitř něho a závěrem také vylíčení návratu. V této části promlouvají ti, kterých se akce bezprostředně týkala, na jedné straně úředníci a četníci, na druhé straně vysídleni.

Pro území výcvikového prostoru se jako ekvivalentní používají výrazy: vysídlené Benešovsko a Sedlčansko (případně Neveklovsko, střední Povltaví), vysídlené území mezi Vltavou a Sázavou, zabrané území, cvičiště, SS–Truppenübungsplatz. Práce využívá metody sondy, případové studie, statistické a grafické metody. Text doplňují fotografie, kopie dokumentů, statistiky a grafy. V citacích zůstává záměrně většina textů ponechána v originálním znění bez oprav gramatických chyb, pouze v některých případech byly opraveny hrubé chyby a přidány čárky tam, kde jednolitý text byl těžko srozumitelný. Cílem práce je poskytnout obraz dění ve vysídlené oblasti od počátku zabírání až po osvobození. Při tom budou kladeny a zodpovídaný některé starší i zcela nové otázky, především: Jak vysídlení probíhalo? Jaký byl jeho právní rámec, na základě jakých zákonů se mohlo uskutečnit? Kdo stál v pozadí celé akce, kdo ji prováděl, které úřady byly zapojeny? Kdy a odkud se zdejší lidé o stěhování dozvěděli, jak reagovali? Vznikl nějaký větší odpor a proč? Co hrozilo těm, kteří by protestovali? Jaký byl rozdíl v jednotlivých etapách vysídlení? Kolik obyvatel se v jednotlivých etapách stěhovalo a kam, jak sháněli nové bydlení a jak je přijímali lidé jinde? Jaký byl život těch, kteří odešli, a jaký těch, kteří zůstali? Co kroniky zamlčují? Proč se někteří nevrátili, co následovalo po návratu a jaké byly tehdy mezilidské vztahy?

1 Germanizace protektorátu a zabírání české půdy

Německá okupační správa vedená od podzimu 1941 zastupujícím říšským protektorem Reinhardem Heydrichem plánovala již v průběhu války budoucí osudy českého obyvatelstva neboli tzv. konečné řešení české otázky.¹⁰ Vycházela přitom z myšlenek, které nebyly nové. Již roku 1932 prohlásil Adolf Hitler v Mnichově v úzkém kruhu NSDAP: „Českomoravskou kotlinu, východní oblasti hraničící s Německem osídlíme německými rolníky. Čechy přesadíme na Sibiř nebo do oblastí volyňských, vykážeme jim rezervace v nových spolkových státech. Češi musí pryč ze střední Evropy.“¹¹ Na mnichovském setkání byl mj. přítomen i Richard Walter Darré, budoucí ministr zemědělství a říšský vůdce rolnictva, propagátor ideologie krve a půdy (Blut und Boden), která je pro germanizaci českého území klíčová. Plánovaný odsun českých zemědělců a jejich náhrada zemědělci německými měly vytvořit pevný základ pro trvalé poněmčení českých zemí. Konečné řešení české otázky nabylo na významu po vzniku protektorátu a na jeho vypracovávání se významně podílel státní sekretář pro Čechy a Moravu Karl Hermann Frank. Uskutečňování germanizace bylo ovšem brzděno potřebami německého válečného hospodářství, nacistická správa protektorátu usilovala především o klid, poslušnost vůči Říši a plné pracovní nasazení, teprve po skončení války měl být protektorát zbaven českých obyvatel. Tyto záměry vyjádřil Reinhard Heydrich v Černínském paláci při nástupu do funkce protektora 2. října 1941 v projevu ke špičkám nacistické okupační správy:

„Nyní jsme v Evropě obsadili pod vůdcovým vedením velmi mnoho prostoru, což je vojenským předpokladem pro další vedení války a její vítězné ukončení. Musíme si říci jasně, že obsazení tohoto prostoru v každém případě nebude v mnoha zemích přechodným, nýbrž konečným obsazením [...] Musíme zde však rozlišovat velké skupiny, jednu skupinu tvoří prostory s germánskými lidmi, to je s lidmi, kteří jsou naší krve, a proto jsou vlastně našeho charakteru. [...]

Druhou skupinou jsou východní prostory, jež jsou zčásti osídleny Slovany [...] Jsou to prostory, v nichž musí jednou vládnout německá horní vrstva, po dalším vojenském vývoji budou sahat až hluboko do Ruska, až daleko k Uralu; tyto prostory musí být naší surovinovou základnou, jejich obyvatelé se stanou pracovníky pro velké, i kulturní, úkoly, a mám-li to říci docela drasticky, musí nám sloužit jako otroci. [...]

¹⁰ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha, 2002, s. 31–38.

¹¹ RAUSCHNING, Hermann. *Rozmluvy s Hitlerem*, Červený Kostelec, 2006, s. 33.

A nyní, když máte před sebou celkový obraz, musí vám být jasné, že se českomoravský prostor natrvalo nesmí nikdy ponechat v takovém stavu, který by vůbec umožňoval Čechům tvrdit, že to je jejich prostor. [...]

Každý Němec, jenž zde vyniká, musí se cítit politickým vojákem Vůdce, musí vidět zcela jasně základní linii v tomto prostoru, musí vědět, že základní linií je zajištění tohoto prostoru, boj proti veškeré české samostatnosti, a musí při zacházení s jednotlivci chápat, že Čech je Slovan [...] K tomu však přistupuje ještě základní myšlenka: veškeré počínání německých lidí v tomto prostoru musí být v tomto okamžiku usměrňováno naprosto jednoznačně, totiž tak, že vzhledem k válce a z taktických důvodů nesmíme připustit, aby se Čech v jistých věcech rozzuřil a vybuchl, i když musíme být v tomto okamžiku z jistých taktických důvodů tvrdí, musíme přesto jednat tak, aby si Čech, nemá-li žádné jiné východisko, nemyslel, že teď právě musí vyvolat povstání. Základní linie však musí, ač nevyslovena, i při takovém jednání platit: tento prostor se jednou musí stát německým a Čech tady nemá už koneckonců co pohledávat. [...]

Budeme jen prakticky všem vysvětlovat – propagandou a opatřením atd. – docela jasně, že pro Čecha je reálně nejvýhodnější, když v tomto okamžiku hodně pracuje, i když si tajně myslí, půjde-li to s říší přece jen dolů, pak budu mít opět svou svobodu. To nám může být úplně jedno; hlavní věc je, že je klidný, neboť my potřebujeme klid a ticho pro konečné získání tohoto prostoru. [...]

*Tento prostor musí být jednou definitivně osídlen Němci. [...] Musím mít celkový obraz národa a pak mohu říci, tak a tak vypadá obyvatelstvo. Jsou to takoví lidé: jedni jsou dobré rasy a dobře smýšlející, to je pak jednoduché, ty můžeme poněmčít. Potom máme ostatní, co stojí na opačném pólu: jsou to lidé špatné rasy a špatně smýšlející. Ty musíme dostat ven. [...]*¹²

Vystěhovávaní českých obyvatel z oblastí, která měla být postupně obsazena Němci, začalo roku 1938 odstoupením československého pohraničí. Zatímco ale zdejší odchod Čechů proběhl během několika měsíců a byl znám po celé druhé republice, postup německé kolonizace za protektorátu měl jinou podobu. Další zabírání české půdy probíhalo pomaleji a nacistická správa se při něm odvolávala na vojenské potřeby. Zabírána tak byla nejprve území kolem výcvikových prostorů Milovice, Vyškov a Brdy. Tato cvičiště nebyla nově zřízena, ale jen rozšířena, a užíval je wehrmacht. Milovicko bylo vystěhováno v letech 1940 – 1942, Brdy roku 1941 a Vyškovsko 1941 – 1944. Na Milovicku bylo

¹² *Chtěli nás vyhubit. Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice.* Ed. V. Král a K. Fremund. Praha, 1961, s. 128–136.

zcela nebo zčásti vyklizeno 7 obcí, v Brdech 12 a na Vyškovsku 25 obcí. Mimo vojenské prostory byl vystěhován roku 1942 Terezín.¹³

Nacistické záměry při rozšiřování vojenských cvičišť byly oproti záběru pohraničí méně zřetelné. Především nebylo jasné, kam stěhování směřuje, jaký cíl je sledován, rozšiřování výcvikových prostorů tvořilo součást určitého plánu, který měl být české veřejnosti skryt. Na Vyškovsku postihlo vystěhování jen obyvatelstvo české národnosti, zatímco oblast jazykově německá zůstala neporušena.¹⁴ Právě s Vyškovskem a podobnými tzv. německými ostrovy se do budoucna počítalo pro urychlení germanizace Čech a Moravy. Podporou německých jazykových ostrovů a rozšiřováním výcvikových prostorů docházelo v protektorátě k trhání jádrového území českého národa, rozrůstající se německé oblasti měly postupně české území rozdělit a pohltit je.¹⁵ Protože stávajících jazykových ostrovů a vojenských prostorů nebylo dostatečné množství, došlo k hledání nových území, která by v budoucnu osídlili němečtí kolonisté. K takovým účelům byly vhodné kraje s obyvatelstvem ryze české národnosti, aby nebyly poškozeny německé zájmy, proto byl zamítnut návrh říšské vojenské správy zřídit cvičiště jižně od českého Krumlova a naopak došlo na vystěhování Benešovska, Neveklovska a Sedlčanska, kde podle některých návrhů měly vojenské oddíly území asi po pěti letech vyklidit pro německé přistěhovalce.¹⁶ Roku 1943 se začalo proslýchat, že bude vysídleno také sousední Příbramsko.¹⁷ K tomu sice nedošlo, další cvičiště SS bylo ale na přelomu let 1944 a 1945 založeno u Jihlavy.¹⁸ Vysídlení postihlo vesnici Střížov s okolím, střížovská farnost byla vysídlena a na jejím místě vznikl Übungsplatz Strieschow. Jednalo se o druhé a poslední cvičiště SS v protektorátě. Mapy v německých učebnicích zobrazují území od Plzně až po Vysočinu již roku 1943 jako říšské území /Reichsgebiet/,¹⁹ následnou germanizací a vysídlováním měl být protektorát postupně zcela zbaven českého obyvatelstva.

¹³ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovačci v letech 1938–1945*. Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče. Praha, 1945, s. 268–269.

¹⁴ HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942–1945. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1957, s. 19.

¹⁵ GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny Zemí koruny české*. Svazek XV.b. Praha, Litomyšl, 2007, s. 55 – 57.

¹⁶ NA, Inventář č. 394 k fondu Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu /dále PÚČM/, zpracovali A. Haas, J. Honc, 1962, s. IV–V.

¹⁷ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 28: Týdenní zpráva Přesídlovací kanceláře ministerstvu vnitra, 17.7.1943.

¹⁸ HAAS, Antonín: Prameny k dějinám vysídlených území v tzv. Protektorátu Čechy a Morava. In: *Acta regionalia. Sborník vlastivědných prací*, 1965, s. 129.

¹⁹ STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, Benešov, 1973, s. 180.

Zdroj dle autora: FOX, Robert; GRIEP, Kurt. *Heimat und Welt*. Band 5: Das deutsche Volk und sein Siedlungsraum, Lipsko, 1944, s. 44.

2 Vznik prostoru SS mezi Benešovem a Sedlčany

2.1 Výběr místa a založení cvičiště

Po vypuknutí druhé světové války bojovala vojska Německé říše postupně po celé Evropě i v zámoří. Mezi hlavní pozemní síly patřily Waffen SS. Se zvyšujícím se počtem divizí a od roku 1941 také v souvislosti s tažením na Sovětský svaz potřebovaly také tyto jednotky více místa pro bojovou přípravu a z rozhodnutí říšského vůdce SS Heinricha Himmlera se tak na připojených územích zřizovaly nové výcvikové prostory. V Protektorátu Čechy a Morava bylo při sledování germanizačních cílů hledáno vhodné místo k novému vojenskému prostoru již roku 1939 a návrh na zabrání Benešovska a Sedlčanska byl pak roku 1941 využit.²⁰ Nabízí se otázka, proč právě tato oblast. Zdá se, že zde rozhodovaly především dvě skutečnosti:

1) strategická poloha – ze dvou stran přirozená říční hranice, z ostatních dvou stran významné železniční a silniční tahy Praha – Tábor a Votice – Sedlčany – Příbram, blízkost Prahy, dobré dopravní spojení

2) krajinný ráz – venkovská oblast, pahorkatina, zalesněná území, nepřítomnost velkých měst a továren, nižší hustota obyvatel, české obyvatelstvo

Vojenské experty zaujalo také množství zdejších rybníků, o kterých si poznamenali, že tvoří dobrý cíl a umožňují dobré pozorování zásahů, totiž vodní fontány.²¹ Důležitá mohla být i úvaha, že by částečnou energetickou samostatnost v případě potřeby poskytly turbíny na štěchovické přehradě stavěné v letech 1938–1944.

Kromě vojenských hledisek mluvila pro střední Povltaví i národnostní skladba. Obyvatelstvo mezi Sázavou a Vltavou, v samém srdci Čech, bylo národností téměř stoprocentně české. Zamýšlený prostor tak mohl vzniknout nejen na místě strategicky výhodném, ale zároveň zde bylo možné provést jakousi generální zkoušku konečného řešení české otázky.²² Území zbavené více jak třiceti tisíc českých obyvatel mohlo při budoucím německém osídlení přispět ke germanizaci protektorátu. Při výběru místa byly zvažovány také společenské a politické důsledky vytvoření cvičiště, úvahy

²⁰ KOKOŠKA, Stanislav. Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942–1945. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1986, s. 271–2.

²¹ ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova*. Praha, 1980, s. 18–19. Autor vychází z pramenů v archivu říšského protektora.

²² Označení použil prvně roku 1973 Dr. Stanislav Staněk.

STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 182.

vycházely i z velikosti zdejších usedlostí a možností obživy: „Ježto se jedná v podstatě o malozemědělská hospodářství pod 10 ha, dá se počítat s tím, že obyvatelé po zrušení jejich malých podniků odejdou větší dílem do města. Tím bude biologický základ českého národa značně oslaben. Uvolněním těchto zemědělských pracovních sil dojde k podstatnému uvolnění i na trhu pracovních sil. Vysídlení by vytvořilo politické vakuum téměř v srdci protektorátu. Z toho vyplývající vyřazení českého vlivu v plánovaném území bude mít za následek značné oslabení českého odporu.“²³ Vystěhování tak mělo nejen uvolnit půdu pro německé osídlení, ale navíc i využít zdejší síly pro průmysl ve městech a rozrušit vazby mezi sousedy a vztahy, které pomáhaly lidem v protektorátě přežít a nepodlehout tlaku ke kolaboraci. Oproti obyvatelům měst, kteří se denně setkávali s němčinou a chodili pod prapory s hákovými kříži, prožívali lidé na venkově válku v jiné podobě. Znamenala pro ně povinné dodávky masa, mléka, vajec, obilí, při neplnění nebo porážení načerno jim hrozilo vězení i trest smrti. Válka vedla k projevení charakterů a často k většímu semknutí, v čemž byla skrytá síla protiněmeckého odporu. Nucené vystěhování mělo takové vazby zničit.

V protektorátu se nacházelo několik zvažovaných míst, ale po důkladné prohlídce navrhli vojenští experti za nejvhodnější pro nové cvičiště oblast mezi Benešovem a Sedlčany. Rozhodnutí padlo v Himmlerově štábu během roku 1941,²⁴ formálně byl *SS-Truppenübungsplatz "Beneschau"* založen k 1. listopadu 1941.²⁵ V době úřadování říšského protektora SS-Gruppenführera Konstantina von Neuratha (do září 1941) nebylo území připravováno, situace se změnila, když se zastupujícím říšským protektorem stal SS-Obergruppenführer Reinhard Heydrich, který stejně jako státní tajemník SS-Gruppenführer Karl Hermann Frank vytvoření cvičiště podporoval.²⁶

Zřízení výcvikového prostoru projednávali nejvyšší představitelé Waffen SS, mezi Heinrichem Himmlerem a vedením okupační správy (zejména Heydrichem a Frankem) proudila počátkem roku 1942 korespondence řešící otázky stěhování. Obě strany spojovala nejen příslušnosti k SS, ale především zájem na německé kolonizaci českého území, šlo tedy o dohody mezi představiteli protektorátu a vedením nacistické kolonizační politiky, neboť Heinrich Himmler byl zároveň od roku 1939 Říšským komisařem pro upevňování německví (*Reichskommissar für die Festigung des Deutschen Volkstums*), podílel se na vyhotovení generálního plánu pro osídlení slovanských území Němci (*Generalplan Ost*) a vedl kolonizační politiku Třetí říše. V červnu 1942 prohlásil v Berlíně: „Válka by neměla žádný smysl, kdybychom do 20 let totálně německy neosídlili Čechy, Moravu,

²³ ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova...*, s. 18–19. Autor vychází z pramenů v archivu říšského protektora.

²⁴ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, s. 3.

²⁵ Lexikon der Wehrmacht.

<http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Karte/TruppenubungsplatzeSS/TruppenubungsplatzeSSBoehmen.htm>

²⁶ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, s. 2.

*německé východní župy, jihovýchodní Prusy, Gdansk, západní Prusy, Wartu, Horní Slezsko, generální gouvernement, Východ, Krym, Ingermanland a to jen podle rasových hledisek, podle hledisek krve.*²⁷

Definitivní pokyny ke zřízení cvičiště vydal Himmler koncem února 1942. Přípravou pověřil Reinharda Heydricha a vrchního velitele protektorátních Waffen SS Brigadeführera Karl von Treuenfelda s rozkazem připravit prostor do 20. března 1942 pro obnovu jedné divize již během jara.²⁸ Podle původních plánů mělo vystěhování Benešovska, Neveklovska a Sedlčanska proběhnout mnohem rychleji, než tomu nakonec bylo ve skutečnosti, z korespondence mezi Himmlerem, Heydrichem a K. H. Frankem vyplývá, že Himmler zamýšlel přestěhovat 25 000 obyvatel během necelého měsíce. Postup byl ale zpomalován nedostatkem peněz, benzínu a volných míst pro vystěhovalce, což si vyžádalo opakované prodlužování termínů. Frank s Heydrichem v dopise Himmlerovi vyčíslili potřebné náklady na 300 nákladních aut, milion litrů benzínu a 20 milionů říšských marek.²⁹

Zprávy o chystaných změnách dorazily na Neveklovsko snad již ke konci roku 1941. Podle pověstí, ač se jim zprvu moc nevěřilo, mělo být vytvořeno vojenské cvičiště a vystěhováno území podle Vltavy od Živohoště až k soutoku Sázavy s Vltavou. Konkrétnější ráz dostaly pověsti začátkem r. 1942, kdy již bylo jisté, že k něčemu podobnému opravdu dojde, nikdo z místních však netušil v jak velkém rozsahu.³⁰ Z okupačních kruhů přicházely zprávy tohoto ražení: „*Neveklovsko čeká velmi významná úloha*“, „*Neveklovský okres, jeho celý katastr bude použit ke zvláštním účelům.*“³¹ Po Novém roce 1942 začínalo být jasno. Po kraji jezdili v autech němečtí vojenští odborníci, ukazovali po kraji a zakreslovali do map. Přitom prý trousili zprávy o stěhování a netajili účel mapování,³² již v únoru se po vesnicích připravovaly vyměřovací práce a v okolí probíhala střelecká cvičení.³³ Objevily se i ilegální komunistické letáky vyzývající k odporu.³⁴

Obyvatelé byli zprávami zděšeni, žádné úřední zprávy dosud neměli a několik zástupců Neveklovska se proto vydalo do Prahy k protektorátní vládě zjistit skutečný stav věcí. Delegaci přijali

²⁷ FREMUND, Karel. Dokumenty o nacistické vyhlazovací politice. *Sborník archivních prací*, 1963, s. 4.

²⁸ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 2: Dálnopis Gruppenführera SS Krügnera s rozhodnutím H. Himmlera R. Heydrichovi, zaslán K. H. Frankovi, 5.3.1942, Berlín; dokument č. 4: Dopis K. H. Franka R. Heydrichovi, 11.3.1942.

/Z dopisu K. H. Frankovi z 5.3.1942 citujícího dopis Heydrichovi:/ „*Obergruppenführer, der Reichsführer SS hat die Fertigstellung des SS-Tr. Ueb. Pl. Beneschau im Protektorat bis zum 20.3.42 befohlen, damit dort im Fruehjahr eine SS-Div. aufgefrischt werden kann.*“

²⁹ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 3: Dopis H. Himmlera K. H. Frankovi, 7.3.1942; dokument č. 4: Dopis K. H. Franka R. Heydrichovi, 11.3.1942.

³⁰ Obecní úřad Netvořice /dále OÚ/, *II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 198.

³¹ ŠKORPIL, Bohumil. *Paběrky*. Příbram, 1948, s. 34.

³² STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 180–181.

CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov, 1966, s. 94.

³³ SOA Praha, Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1624, Chlum – památník četnické stanice.

³⁴ CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov, 1966, s. 84–87.

18. února 1942 ministři Rudolf Bienert³⁵, Emanuel Moravec³⁶ a Adolf Hrubý,³⁷ nepodařilo se jí ovšem prakticky ničeho dosáhnout. Bienert se teprve po příchodu delegace narychlo informoval, že se něco opravdu chystá, ministr zemědělství Hrubý pravil, že zakročí, a Emanuel Moravec prohlásil, že takové nepodložené zprávy mají jediné uškodit dobrým česko-německým vztahům.³⁸

Od přijetí delegace neuplynul ani měsíc, když 9. března 1942 začalo vysídlování. První akcí bylo vyklizení plicního sanatoria Humanita v Prosečnici (za hranicemi cvičiště), zdejších 300 pacientů bylo propuštěno.³⁹ Zabírání území pro SS–Truppenübungsplatz Beneschau začalo o pět dní později.

³⁵ Rudolf Bienert (1881 – 1949), r. 1939 prezident Zemské politické správy, 1942–45 ministr vnitra, r. 1945 poslední předseda protektorátní vlády, 1946 odsouzen za kolaboraci, 1947 propuštěn.

³⁶ Emanuel Moravec (1893 – 1945), čs. plukovník, r. 1938 odpůrce čs. kapitulace, 1942–45 ministr školství a osvěty, 5. 5. 1945 spáchal sebevraždu.

³⁷ Adolf Hrubý (1893 – 1951), agrárník, v letech 1935–39 poslanec, 1942–45 ministr zemědělství a lesnictví, 1946 odsouzen za kolaboraci, zemřel ve vězení.

³⁸ HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje..., s. 20.

³⁹ KOKOŠKA, Stanislav. Cvičiště zbraní SS Böhmen..., s. 273.

2.2 Účast německých a českých úřadů

Vysídlování území mezi Sázavou a Vltavou, známé na českých ministerstvech pod názvem "Akce Benešov",⁴⁰ si vyžádalo spolupráci řady protektorátních institucí. Celá akce v protektorátě probíhala z rozhodnutí zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, který od podzimu 1941 vedl německou okupační správu. Přípravu prostoru řídily české úřady, často pracující pod německým vedením, neboť okupační správa samotná neměla pro tak náročný podnik dost sil ani znalostí místních poměrů.

Zřizování výcvikového prostoru vedl IX. odbor ministerstva zemědělství a lesnictví, přetvořený v dubnu 1942 na *Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu* (*Bodenamt für Böhmen und Mähren*). Pozemkový úřad sídlící v Praze na Václavském náměstí, přestože byl původně českou institucí, pracoval již od roku 1939 pod německým vlivem a podléhal říšskému protektorovi. Od listopadu 1941 jej řídil komisařský vedoucí sudetoněmeckého původu Ing. Ferdinand Fischer, kterému bylo v době jmenování necelých 35 let (*1907). Není bez zajímavosti, že za války působila v protektorátu také Služebna říšského komisaře pro upevňování německví. Říšským komisařem byl Heinrich Himmler, českou služebnu vedl Karl Hermann Frank. A právě jeho náměstkem v tomto úřadě byl v červnu 1942 jmenován Ing. Ferdinand Fischer, Obersturmbannführer SS.

Pravomoci Pozemkového úřadu byly značné, předseda vlády a komisařský vedoucí měli právo vydávat právní a správní předpisy v rámci působnosti úřadu s platností pro celý protektorát. Jedním z hlavních úkolů Bodenamtu bylo získávat půdu pro německou kolonizaci českého území. Jako součást Pozemkového úřadu pracovalo od roku 1940 oddělení IIIc pro evidenci pozemkové držby, pod které patřila skupina "zvláštní úkoly", ze skupiny se vyvinul samostatný odbor S (Sonderaufgaben) provádějící rozšiřování vojenských prostorů. Skupina TŮP (Truppenübungsplätze), vypracovávala tzv. přípisy komisařského vedoucího Pozemkového úřadu vztahující se ke stěhování vojenských prostorů. Na základě přípisů se svolením říšského protektora byla pak území stěhována.⁴¹

⁴⁰ Pod tímto názvem je vedena v dokumentech protektorátních ministerstev.

⁴¹ FREMUND, Karel. Dokumenty o nacistické vyhlazovací politice. *Sborník archivních prací*, 1963, s. 27.

NA, Inventář č. 394 k fondu PÚČM, zpracovali A. Haas, J. Honc, 1962, s. I–IV, XI–XV.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., s. 1.

NA, MPSP–R, kt. 203–205, i. č. 400. Korespondence a záznamy Ústavu pro péči o přestěhovalce.

MACH, Jan. Pozemkový úřad a jeho role v nacistické germanizační politice v tzv. protektorátu Čechy a Morava.

Diplomová práce, FF UK, 2003.

Skupina TŮP byla vedena SS–Hauptsturmführerem Walterem Männelem, členy byli W. Ohlig a W. Stübel. Se stěhovacími úřady jednali jako zástupci Bodenamtu kromě W. Stübela zejména Dr. Karl Bähr a Ing. Reinhard Krolzig, kteří osobně vysídlovaný prostor a Přesídlovací kancelář kontrolovali.

Snad již koncem roku 1941 přišli úředníci Pozemkového úřadu do Neveklova a začali pořizovat výpisy z pozemkových knih zdejšího okresu, přičemž se začaly objevovat zprávy o jeho chystaném vyklizení.⁴² Říšský protektor pověřil výnosem ze dne 21. února 1942 Pozemkový úřad zajištěním včasného výkupu pozemků na místě benešovského cvičiště a řízením vyklízení obcí, zároveň byl Pozemkový úřad pověřen vydávat nutné pokyny ministerstvu vnitra. Za zřizovací listinu benešovského výcvikového prostoru lze považovat následně vydaný přípis komisařského vedoucího Poz. úřadu ze dne 3. března 1942, na jehož základě pak probíhala celá vyklizovací akce. Přípis zmiňuje rozhodnutí Heydricha o zřízení výcvikového prostoru, jakož i jeho záměr, aby po dobu trvání války byla pro vojenské účely užívána jen určitá část, uvedeny jsou první vesnice určené k vystěhování tak, jak později stály na první vyhlášce, jakož i soupis vesnic dalších zabraných později.⁴³

Přesídlování obyvatelstva z Benešovska a Sedlčanska řídilo dle pokynů Pozemkového úřadu *Ministerstvo vnitra (Ministerium des Innern)*, vedené od ledna 1942 až do konce války Richardem Bienertem.⁴⁴ Ministerstvo mělo celkem pět odborů členěných do 21 oddělení, odbor IV/5 řídil vysídlování. Při ministerstvu zároveň pracovaly Ústav pro péči o přestěhovalce a přesídlovací kanceláře, na kteréžto úřady byla přesídlovací činnost přenesena.⁴⁵

Ústav pro péči o přestěhovalce při ministerstvu vnitra (Abwandererfürsorge-Institut beim Ministerium des Innern) byl vytvořen v listopadu 1938 původně při ministerstvu sociální péče a sloužil uprchlíkům z pohraničí, pro které zajišťoval přechodné ubytování a zjišťoval možnosti nového bydlení a práce. Zároveň pomáhal vystěhovalcům, zejména Židům, po vzniku Protektorátu sloužil Čechům přicházejícím ze Slovenska. Ústav původně sídlil v budovách Filosofické a Právnické fakulty v Praze a počítalo se s jeho zrušením do konce roku 1939, záměry okupační správy si ale vyžádaly jeho trvání až do konce války. Za protektorátu byla jeho hlavní činností pomoc přestěhovalcům z území vojenských výcvikových prostorů, po zrušení ministerstva sociální a zdravotní správy v lednu 1942 působil pod ministerstvem vnitra a sídlil ve Vladislavově ulici v Praze. Místo ředitele zastával po celou dobu války JUDr. Lev Zavřel, pracovali zde i znalci z několika úřadů a organizací jmenovaní ministrem (např. z Českého srdce, YMCY, Čsl. červeného kříže). Předseda protektorátní vlády gen. Alois Eliáš r. 1940

⁴² SOA Praha, Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1638, Křečovice – památník četnické stanice.

⁴³ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 5: Přísně tajný záznam o opatřeních MV ke zřízení cvičiště Benešov. 11–16.3.1942.

Výnos ř. protektora ze dne 21. února 1942 č. 191/42 – I 8 RO 477/503/02 g.

Přípis komisařského vedoucího Pozemkového úřadu ze dne 3. března 1942 zn. T.Ue.P./III–Räumung Stü/Na.

/Z přípisu z 3.3.1942:/ „Der stellv. Reichsprotektor in Böhmen und Mähren, SS-Obergruppenführer und General der Polizei Heydrich hat in Anerkennung wichtiger militärischer Gründe der Anlage eines Truppenübungsplatzes bei Beneschau zugestimmt mit der Massgabe, dass während der Kriegszeit nur ein bestimmter Teil des vorgesehenen Gebietes tatsächlich für militärische Zwecke in Anspruch genommen wird.“

⁴⁴ NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–27/3–42.

⁴⁵ NA, Inventář č. 686 k fondu Ministerstvo vnitra – nová registratura, 1956, s. XLI.

pověřil ústav zajišťováním přestěhovalců z vojenských území, takže ústav spolupracoval s ministerstvy, přesídlovacími kanceláři, okresními, obecními, magistrátními a policejními úřady, jeho rozhodnutí schválená ministrem byla závazná pro všechny úřady i podniky protektorátu. Jelikož po celou válku jako jeden z mála státních úřadů zůstal v českých rukou a německý dozor byl jen povrchní, mohl svobodně využívat značných prostředků z českých a zahraničních darů, tajně podporovat rodiny emigrantů a odboj. Díky ilegální činnosti byly v Ústavu známy mnohé plány okupační správy a dařilo se zde prodlužovat lhůty ke stěhování. Někteří z vedoucích úředníků (a několikrát i sám ředitel) podnikali zhruba jednou za měsíc na Benešovsko služební cesty, ústav měl tak přímý dohled na místní dění, o kterém byl velmi dobře zpraven i písemně. Docházely mu totiž nejen zprávy z Přesídlovací kanceláře, ale také stovky a tisíce dopisů zdejších obyvatel. Celá tato korespondence je dosud zachována v Národním archivu.

S obyvateli vysídlovaných protektorátních území jednaly především přesídlovací kanceláře zřizované ministerstvem vnitra. První byla zřízena v Rokycanech pro stěhované území Brd, další následovaly v Nových Benátkách (pro Milovice), ve Vyškově a v Terezíně. Kanceláře měly za úkol zajistit klidné stěhování obyvatel a pomáhat přestěhovalcům při hledání nového zaměstnání. Ke zdolání těchto úkolů si přesídlovací kanceláře zřizovaly pobočky na vhodných místech, aby byly nablízku obyvatelům.⁴⁶

Přesídlovací kancelář ministerstva vnitra se sídlem v Benešově (Aussiedlungskanzlei des Ministerium des Innern mit dem Sitze in Beneschau) zřízená ministerstvem vnitra 12. března 1942, tedy dva dny před vydáním první stěhovací vyhlášky, zde byla hlavním stěhovacím úřadem. Jak naznačuje německý název, nemělo se jednat o dočasné přesídlování, ale konečné vysídlení: Aussiedlung. Podléhala přímo ministerstvu vnitra s povinností dbát i pokynů Ústavu pro péči o přestěhovalce, se kterým také vedla četnou korespondenci. Tři hlavní úkoly kanceláře určoval zřizovací výnos:

„a/ činiti veškerá přípravná opatření potřebná k tomu, aby se přesídlení obyvatelstva dělo včas, v klidu a bez porušení veřejného pořádku;

b/ postarati se o toto přesídlení, jakož i o případné přechodné ubytování stěhujícího se obyvatelstva a umístění jeho movitého majetku, pokud nenalezlo ještě nové stálé bydliště, počítajíc v to i případné stravování a jinou péči;

⁴⁶ NA, Inventář č. 445 k fondu MPSP–R, zpracoval O. Havlín, 1963, s. 2–6.

NA, MPSP–R, kt. 203.

ŠÍMA, Antonín. *Českoslovenští přestěhovalci...*, s. 34–37, 118–119, 268–283.

c/ přispěti obyvatelstvu za součinnosti politických a vládních policejních úřadů a obcí, pokud bude dotčeno na majetku nebo na zaměstnání zřízením vojenského cvičiště u Benešova při jeho převedení do nového povolání nebo zaměstnání, při jeho včlenění do hospodářského života a při získání trvalého umístění.“⁴⁷

Kancelář měla být původně otevřena v Benešově, pro nedostatek vhodného místa ale od počátku úřadovala na radnici v Netvořicích.⁴⁸ Funkci přednosty zastával JUDr. Jiří Šraj, komisař politické správy a dříve zástupce přednosty rokycanské přesídlovací kanceláře.⁴⁹ Zaměstnanci kanceláře byli Češi, většina pocházela ze Zemského úřadu v Praze, který je také platil.⁵⁰ Po zabírání Netvořic (od podzimu 1942) sídlila Přesídlovací kancelář v Čerčanech v hotelu Sázava. Při stěhování Sedlčan roku 1943 úřadovala ještě *Pobočka v Sedlčanech (Aussenstelle Seltschan)*, kterou vedl JUDr. Alois Bulava, přeložený do Sedlčan z přesídlovací kanceláře ve Vyškově.⁵¹

Jako spojovací článek mezi Přesídlovací kanceláří a obyvateli fungovalo protektorátní četnictvo. Velitelé četnických stanic podobně jako starostové se o chystaném stěhování dozvídali s předstihem při tajných jednáních.⁵² Nově zřizované *stálé četnické hlídky (ständige Gendarmeriewachposten)* byly rozmístěné ve větších stěhovaných obcích zhruba po třech až pěti mužích. Četníci se po kraji pohybovali pěšky nebo na motorkách, pomáhali jako písaři Přesídlovací kanceláři, vytvářeli soupisy občanů, obcházel obyvatelé, nabízeli jim možnosti nového bydlení a tlumočili nařízení ohledně stěhování.⁵³

⁴⁷ Kancelář byla zřízena výnosem MV č. B-2156-11/3-42-II/2.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 6: Výnos MV zřizující Přesídlovací kancelář, 12.3.1942.

⁴⁸ NA, MPSP-R, kt. 203, spis R-616-14/3-42. Dne 17.3. je prvně zmíněno, že kancelář bude umístěna v Netvořicích, a to podle telefonického sdělení MV.

⁴⁹ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 13: Pověření Dr. Šrajera vedením Přesídlovací kanceláře ministrem Bienertem, 23.3.1942.

NA, MPSP-R, kt. 203, spis R-616-19/4-42.

⁵⁰ Ze sedmi úředníků zaměstnaných v kanceláři v dubnu 1942 jich bylo ze Zemského úřadu pět. Služební cesty hradil Ústav pro přestěhování.

NA, MPSP-R, kt. 203, spis R-616-25/4-42

⁵¹ STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 182.

NA, MPSP-R, kt. 203, spis R-616-21/11-42; kt. 205, spis R-616-5/7-43.

SOkA Příbram, Sedlčany – obecní kronika r. 1943, s. 165.

⁵² SOA Praha, Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1638, Křečovice – památník četnické stanice.

⁵³ SOA Praha, Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1624, Chlum – památník četnické stanice.

NA, MPSP-R, kt. 203, spis R-616-17/4-42.

2.3 Zabírání území

2.3.1 I. etapa

Dne 13. března 1942 putovala z ministerstva vnitra na okresní úřad v Benešově zapečetěná obálka s označením „Tajné“. Doprovázel ji dopis oznamující, že obálka smí být otevřena teprve na telefonický pokyn z ministerstva vnitra, načež mají být v uvedených obcích ihned vyvěšeny vyhlášky podle uloženého vzoru. Ohlášený telefonát z ministerstva zastihl okresního hejtmana Procházku v sobotu 14. března ráno v 8:30. Bylo mu sděleno, aby si příkaz ještě ověřil u ministerského rady a teprve pak obálku otevřel. Okresní hejtman tak v 9 hodin učinil a okamžitě nechal dle rozkazu rozvěsit vyhlášky nařizující do 15. září 1942 vystěhování prvních 16 vesnic. Byly to KRŇANY, TELETÍN, VYSOKÝ ÚJEZD s osadou VĚTROV, TUCHYNĚ s osadami LHOTA a MASKOVICE, BLAŽENICE s osadou MĚŘÍN, DALEŠICE, JABLONNÁ s osadou NEBŘICH, RABÍŇ s osadami LOUTÍ a NEDVĚZÍ a osada VENSOV z obce Břežany.⁵⁴

Za výčtem vystěhovávaných vesnic následoval ve vyhlášce ještě početnější seznam obcí, do kterých bylo zakázáno se nastěhovat: z celého neveklovského okresu platil zákaz do 25 obcí, tj. všech kromě Týnce nad Sázavou a Třebsína, stejně tak do 9 obcí z okresu benešovského, 5 z okresu votického a 16 obcí z okresu sedlčanského, které všechny připadly k výcvikovému prostoru v dalších etapách. Seznam "zakázaných" vesnic se později ještě rozšiřoval, jak byly zvětšovány konečné hranice vysídlovaného území. Lidé ze zabíraných obcí měli povinnost najít si nové bydliště a před vystěhováním hlásit Přesídlovací kanceláři jeho adresu, spojení s kanceláří zajišťovaly stálé četnické hlídky, české četnictvo ve vysídlované oblasti dostalo k tomu účelu posily, aby na náročný úkol stačilo. Obyvatelé stěhovaných obcí se také se všemi záležitostmi ohledně odchodu směli obracet toliko na kancelář nebo četníky. Stěhovací vyhlášky ať už v I. etapě či v etapách následujících byly vždy v německo-českém znění vylepovány na úředních tabulích ve stěhovaných obcích a končily upozorněním, že nedodržení se trestá pokutou do 5.000,- K. nebo vězením do 14 dnů.⁵⁵

⁵⁴ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 5: Záznamy ministerstva vnitra o opatřeních ke zřízení výcvikového prostoru, 16.3.1942.

Názvy osad jsou v této práci uvedeny velkými písmeny pro lepší orientaci vždy při uvedení příslušných stěhovacích vyhlášek. Obdobně je uváděly i první vyhlášky.

Dr. Hertl v prvním zpracování historie benešovského cvičiště uvedl r. 1957 v seznamu obcí I. etapy mylně i Podělusy. Tuto chybu od něj přejala řada dalších autorů, ačkoli obec byla stěhována až roku 1943 při II. etapě.

⁵⁵ NA, MPSP-R, kt. 203, i. č. 400. Vyhláška č. 325/42-pres.

STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 181, 183.

Okresní úřad v Benešově.

Čj. 325/42-pres.

V Benešově dne 14. března 1942.

Vyhláška.

Podle ustanovení čl. 3 zákona ze dne 14. července 1927, č. 125 Sb. nařizují:

V důsledku zřízení vojenského cvičiště u Benešova jsou obyvatelé obcí
KRŇANY, TELETÍN, VYSOKÝ ÚJEZD s osadou VĚTROV, TUCHYNĚ s osadou LHOTA a MASKOVICE,
BLAŽENICE s osadou MĚŘÍN, DALEŠICE, JABLONNÁ s osadou NEBRŮCH, RABÍN s osadou LOUTÍ a
NEDVĚŽÍ a osady VENSOV (z obce Břežany) povinni

do 15. září 1942

vystěhovati se ze svého dosavadního bydliště a před vystěhováním hlásiti Přesídlovací kanceláři ministerstva
vnitř v Benešově, která se současně zřizuje, prostřednictvím stálých četnických hlídek přesnou adresu nového
bydliště. Každá další změna bydliště musí býti rovněž hlášena Přesídlovací kanceláři v Benešově přímo.
Obyvatelé obcí, které mají býti vyklizeny, necht se obráceti se všemi záležitostmi, týkajícími se vystěho-
vání, výlučně buď na místní stále četnické hlídky nebo na Přesídlovací kancelář v Benešově.

Těmto přestěhovalcům jest zakázáno ať přechodně či trvalé nastěhování se do některých obcí. Jsou
to tyto obce:

I. Všechny obce soudního okresu neveklovského

s výjimkou obcí Týnec n. S. a Třebšín.

II. Ze soudního okresu benešovského

tyto obce i s jejich osadami: Obce: Konopiště, Václavice, Bukovany, Úročnice,
Příbyšice, Tisem, Tvoršovice, Nesvačily a Jírovice.

III. Ze soudního okresu votického

tyto obce i s jejich osadami: Obce: Božkovice, Rudoltice, Vrchotovy Janovice,
Drachkov a Minartice. Osada: Slavkov (z obce Křešice).

IV. Ze soudního okresu sedlčanského

tyto obce i s jejich osadami: Obce: Radíč, Křepenice, Suchdol, Nalžovice,
Osečany, Kňovice, Prosenická Lhota, Sestrouň, Stětkovice, Dublovice, Příčovy,
Chramosty, Hrachov, Lichovy, Zvírotice, Nalžovické Podhájí.

Nedodržení tohoto ustanovení se trestá pokutou do 5.000- K nebo vězením do 14 dnů.

Okresní hejman
rada politické správy:

Procházka v. r.

obr. 1.: Vyhláška čj. 325/42-pres. z 14. 3. 1942

Nabízí se otázka, jakým právem, či spíše na základě jakých zákonů, se mohlo celé vysídlení uskutečnit. Stěhovací vyhlášky (a to jak první ze 14. března, tak následující) se odvolávaly na čsl. zákon č. 125 z roku 1927 o organizaci politické správy. Jmenovaný zákon ovšem o žádné možnosti

nuceného vystěhování nemluví. Jeho třetí článek udává něco zcela jiného: Politické úřady (tedy např. okresní úřad) mohou vydávat nařízení nutná pro veřejný pořádek, klid, bezpečnost a mravnost. Uvedený zákon, třebaže jistě neměl původně takovému účelu sloužit, se stal legislativní oporou germanizace a na jeho základě došlo k vysídlení několika desítek tisíc českých lidí. Pro politiku Třetí říše je příznačné, že se vyhlášky odvolávají na platné československé a protektorátní zákony a nařízení. Dělo se tak i v jiných případech páchaného bezpráví. Při počátku vysídlování, 14. března 1942, byla na příkaz Zemského úřadu v Praze vydána ještě vyhláška druhá zakazující prodej, nájem, propachtování a jakékoliv změny staveb včetně oprav v obcích 1. etapy. V pozadí vydání stál opět Pozemkový úřad. Také ona měla zákonný rámec a odvolávala se na čsl. zákon č. 63 z roku 1935 o vyvlastnění k účelům obrany státu.⁵⁶ Nebyl to jediný případ, kdy nacistické úřady využily tento zákon schválený za první republiky kvůli ochraně před očekávanými útoky Třetí říše. Celé stěhování a vyvlastnění dostávalo díky uvedeným zákonům normativní základ, odkaz na platné zákony měl budit dojem legálnosti.

Okupační správa prováděla vysídlení prostřednictvím protektorátních úřadů, všechna nařízení vydával benešovský okresní úřad nebo později Přesídlovací kancelář. Přesný účel vznikajícího cvičiště nebyl zpočátku obyvatelům znám, ve vyhláškách se první zmínka o SS objevila až v červnu 1942. Starostové stěhovaných obcí věděli ovšem o německém záměru již od března, kdy se z dopisu Dr. Šrajera dozvěděli, že cvičiště bude sloužit právě těmto jednotkám.⁵⁷

Již první stěhovací vyhláška obsahovala seznam obcí, do kterých bylo zakázáno se nastěhovat. V některých vesnicích se s vystěhováním vůbec nepočítalo, protože jejich jména na ní uvedena nebyla. Seznam "zakázaných obcí" došel ale ještě zjara 1942 dvojího rozšíření skrze další vyhlášky Okresního úřadu v Benešově, první /z 22. dubna 1942/ zakazovala nastěhování do Třebšína a Hostěradic,⁵⁸ druhá /vydaná 26. května/ do Týnce nad Sázavou (části jižně od řeky), Hradištka, Pikovic, Brunšova, Pecerad, Brodců, Větrova, Zbořeného Kostelce, Poříčí nad Sázavou, Mrače a Hvozdce.⁵⁹ Byla to předzvěst dalšího rozšiřování cvičiště. Den po vydání druhé z uvedených vyhlášek byl spáchán atentát na Heydricha, který odstartoval vlnu největšího teroru proti českému obyvatelstvu.

⁵⁶ NA, MPSP–R, kt. 203, i. č. 400. Vyhláška č. 326/42–pres.

Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Ročník 1927, s. 1449.

⁵⁷ Dosud vydaná literatura uvádí první zprávu o SS až s červnovou vyhláškou. Starostové zřejmě o účelu věděli od prvních dní, jednalo se ovšem o tajnou informaci.

NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–17/4–42. Dopis Dr. Šrajera starostům stěhovaných obcí, ve kterém je poprvé zmíněno cvičiště SS.

⁵⁸ NA, MPSP–R, kt. 203, i. č. 400. Vyhláška č. 478/42–pres.

⁵⁹ NA, MPSP–R, kt. 203, i. č. 400. Vyhláška č. 612/42–pres.

Heydrichiáda zasáhla tíživě nejen česká města, ale i venkov, 10. června byly se zemí srovnány Lidice a 24. června Ležáky. Během heydrichiády, šest dní po vyhlazení Lidic, vyšla 16. června 1942 nová vyhláška uvádějící jména dalších devíti vesnic určených k opuštění. Byly to: BŘEŽANY, LEŠANY, HOSTĚRADICE s osadou RAKOUSY, HRADIŠTKO s osadami PIKOVICE a BRUNŠOV, TŘEBSÍN a KAMENNÝ PŘÍVOZ (část obce na jih od Sázavy). Za seznamem obcí ve vyhlášce následuje opět rozšířený soupis "zakázaných vesnic". V nařízení se poprvé objevuje název organizace SS, neboť budovy či místnosti nutné pro stavby musely být na vyzvání Velitelství SS (zřejmě myšlena Komandantura v Benešově) vyklizeny již od 1. července.⁶⁰ Tím bylo písemně potvrzeno možné zkracování lhůt, třebaže oficiálním termínem vystěhování zůstalo 15. září 1942. Jmenované obce a osady jsou počítány rovněž k I. etapě, ale pro rozlišení je již protektorátní úřady označovaly jako etapy Ia, Ib, mluví se o nich také jako o tzv. "spěšné etapě". Etapou Ib se rozumí jen Lešany a Břežany, kde měli obyvatelé termín vystěhování prodloužený do 15. října 1942, ostatních sedm vesnic tvoří skupinu Ia, kde zůstal termín 15. září. Zdejší obyvatelé tak začali hledat nové bydlení v době heydrichiády a měli se vystěhovat za necelé tři měsíce.

Zřizování benešovského výcvikového prostoru patřilo mezi akce územně rozsáhlé (postupně bylo zabráno asi 440 km²), což si vyžádalo značně náročnou organizaci. Zpočátku bylo připraveno jen rámcově, bez podrobnějšího projektu, a postupně docházelo upřesňování. Postupné doplňování plánů, které probíhalo již při vytváření cvičiště, mělo za následek náhlá stěhování, kdy docházelo ke zkracování stěhovacích termínů, nebo zabírání území ve vyhláškách neuvedených. Kromě obcí I. etapy sepsaných ve vyhlášce ze 14. března 1942 byly tak od počátku současně vyklizeny i některé budovy v okolí, totéž pokračovalo i při stěhování dalších etap. Třebaže jako termín vyklizení I. etapy platilo 15. září (a v Lešanech a Břežanech 15. říjen), vojáci z řad SS již během léta objížděli krajinu na koních a činili nátlak na obyvatele, aby se stěhovali rychleji, Čechům nadávali a vyhrožovali zastřelením.⁶¹ K tomu začalo zkracování termínů: v Pikovicích na 1. srpen,⁶² několik domů zde i na Hradištku dostalo rozkaz k vyklizení během 24 hodin, Václav Pikous z Vencova se prý stěhoval během dvou hodin.⁶³ Následovalo vyklizení většiny I. etapy k 15. září 1942 a o měsíc později k 15. říjnu vysídlení Lešan a Břežan.

⁶⁰ Městské muzeum Netvořice. Vyhláška č. 59–14–1942.

⁶¹ OÚ Netvořice, *II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 198, 199.

Vzpomínky Věry Stibůrkové z Lešan. Archiv autora.

⁶² NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–14/8–42.

⁶³ NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–1/8–42.

NĚMEČEK, Jan. Vystěhování Lešan a Břežan 1942/45. In: *Zpravodaj obcí Lešany a Břežany*, 1995, č. 2, s. 2.

2.3.2 II. etapa a Benešov

Do obcí neveklovského okresu položených východně a jižně od území I. etapy, platil již od jara 1942 zákaz nastěhování. Dalo se očekávat, že vysídlování bude pokračovat tímto směrem, dlouho ale nebylo jasné, kdy se tak stane a které obce postihne likvidace nejdříve. Přesné informace přišly až počátkem podzimu. Dne 26. září 1942, dva týdny po vystěhování prvních obcí, vznikla další stěhovací vyhláška, v pořadí již třetí, která zahajovala stěhování II. etapy.⁶⁴ Nařizovala do 1. dubna 1943 vyklizení 28 vesnic a městečka Netvořice, kde dosud úřadovala Přesídlovací kancelář. Jednalo se o obce CHLEBY s osadou DUNÁVICE, NETVOŘICE, osadu VŠETICE (z obce TUCHYNĚ), CHRÁŠŤANY s osadami OUŠTICE, BENICE, LIPKA, SOBĚŠOVICE a ČERNÍKOVICE, CHÁŘOVICE s osadou DUNÁVIČKY, KRUSIČANY s osadou HAMRY, VÁCLAVICE s osadou VATĚKOV, ÚROČNICE, BUKOVANY s osadami BUKOVÁ LHOTA a VIDLÁKOVA LHOTA, osady MLÉKOVICE a RADSLAVICE (z obce STRANNÝ), PECERADY s osadami HŮRKA a VĚTROV (ale bez osad Brodce, Zbořený Kostelec a Ledce), osadu HVOZDEC (z obce NESPEKY), a osady ZBOŽNICE, ŽABOVŘESKY a CHLÍSTOV (z obce KONOPIŠTĚ).

Vyhláška z 26. září měla téměř stejnou podobu jako vyhláška první z 14. března. Obyvatelé jmenovaných obcí byli povinni stejně jako v I. etapě vystěhovat se ze svých domovů a prostřednictvím stálých četnických hlídek hlásit novou adresu Přesídlovací kanceláři, která úřadovala až do stěhování v Netvořicích a od listopadu 1942 v Čerčanech. Stejně tomu bylo i v dalších etapách. Za výčtem stěhovaných vesnic opět následoval soupis těch, do kterých platil zákaz nastěhování. Jejich výčet už oproti předcházejícímu seznamu (z 16. června) nedošel dalšího rozšíření, neboť hranice výcvikového prostoru byly již pravděpodobně upřesněny. Všechny uvedené obce pak k výcvikovému prostoru připadly v dalších etapách.

Velký význam měla vyhláška z 27. října 1942, která zakazovala odvážet z obcí II. etapy téměř veškerý živý i mrtvý zemědělský inventář, tedy koně, krávy, obilí, píci, zemědělské stroje, brány, sečky, mlátičky, pluhy apod. Majitelé si od té doby mohli brát s sebou jen kozy, ovce, drůbež, drobné nářadí, zařízení domácnosti a věci osobní potřeby, zákaz platil i v dalších etapách.⁶⁵ Zemědělci měli za povinnost kromě stěhování ještě pokračovat v pracích na poli, zorali a zaseli, ač věděli, že sklízet už nebudou.⁶⁶

⁶⁴ NA, MPSP–R, kt. 203, i. č. 400. Vyhláška č. 1400–42.

⁶⁵ NA, MPSP–R, kt. 203, i. č. 400. Vyhláška č. 1643/1–1942.

⁶⁶ SOKA Benešov, Chrástany – obecní kronika 1923–1947, s. 69–70.

V době II. etapy vysídlení připadlo k výcvikovému prostoru i území obcí Podělusy a Týnec nad Sázavou, které nebyly na stěhovací vyhlášce z 26. září 1942 uvedeny. V Podělusích došlo nejprve v únoru 1943 k zabránění tří usedlostí a následně byla 1. dubna celá obec prohlášena za zabranou pro vojenské účely a část obyvatel do 15. prosince 1943 vystěhována.⁶⁷ Z Týnce nad Sázavou spadala do území cvičiště část jižně od řeky, na pravý břeh byl přestěhován jen obecní úřad a četnická stanice. Na levém břehu úřadovala pobočka vládního komisaře nahrazující obecní úřad.⁶⁸ Obyvatelé Týnce a sousedních osad Brodce, Zbořený Kostelec a Ledce se nestěhovali, neboť zde bydleli zaměstnanci Janečkovy továrny (Jawa). Továrna pracovala během války pro říšský zbrojní průmysl, proto Pozemkový úřad usiloval o nenarušenou výrobu. Z toho důvodu zajišťovala i Přesídlovací kancelář bydlení přednostně pro zaměstnance zbrojovky. Již v dubnu 1942, kdy kancelář teprve získávala první zprávy o volných usedlostech, nařídil Pozemkový úřad, že zdejší dělníci bydlící ve vysídlovaných vesnicích, se přestěhují do 31. května. Zabrány pro ně byly především vily pražských majitelů stojící při železnici. Na rozdíl od jiných přestěhovalců měli dělníci možnost využít ke stěhování nákladního auta, zatímco v jiných případech odmítal Pozemkový úřad poskytnout benzín a trval na stěhování povozy. Prikázané stěhování se dotýkalo asi tři set dělníků, a to především mimo hranice I. etapy, kteří by se tak ze svých vesnic stěhovali jako první. Mnozí z nich měli zároveň hospodářství a rychlému stěhování chtěli tudíž zabránit, Dr. Šrajer proto žádal písemně i osobně na ministerstvu vnitra o odklad. Dělníci pak měli možnost na vlastní odpovědnost zůstat a bez výhod se stěhovat až s ostatními sousedy.⁶⁹ Týnci blízké Poříčí nad Sázavou se částečně stěhovalo k 10. listopadu 1943.⁷⁰

Ve II. etapě byly mj. předčasně vystěhovány dvě usedlosti v Černíkovcích (do 10. února), dvůr Netluky u Bělce (do 1. února) a zámek Konopiště. Snad nejkřiklavější případ se udál v Radslavicích. Jednoho dne velitelství SS usoudilo, že Radslavice jsou v bojové linii a pro zbylé obyvatele přijela pozdě večer nákladní auta. Vesnice byla opuštěna během několika hodin.⁷¹ Dodatečné nařízení Komandantury SS určilo také etapu IIb: vystěhování obce BĚLICE s osadami KELCE a NOUZE

⁶⁷ SOkA Benešov, Podělusy – obecní kronika od r. 1930, s. 69.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 34: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 10.1.1944.

⁶⁸ Kolektiv autorů. *Týnec nad Sázavou*. K historickým kořenům města. Týnec nad Sázavou, 2006, s. 171–172.

SOA Praha, Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 195, Týnec nad Sázavou – památník četnické stanice.

⁶⁹ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 17: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 7.1.1943.

NA, MPSP–R, kt. 203, spisy R–616–25/4–42, R–616–17/4–42, R–616–1/5–42.

⁷⁰ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 32: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 8.11.1943.

⁷¹ Farní úřad Neveklov, Bělce – farní kronika 1839–1948.

ŠKORPIL, Bohumil. *Paběrky*, s. 61.

a osady PODHORY ze sousední obce blažimské do 15. května 1943. Obyvatelé si mohli pro urychlené stěhování s sebou vzít živý i mrtvý inventář a zařízení domů.⁷²

Po stěhování venkova došlo roku 1943 také k zabírání měst. Benešov stojící na samé hranici výcvikového prostoru se prý měl stát jakýmsi SS-Stadt "Böhmen".⁷³ Ještě před vyhlášením I. etapy tu byla 9. března 1942 pro štáb cvičiště zabrána piaristická kolej, od května následovalo zabírání kasáren vládního vojska a postupně také benešovských škol. Správa cvičiště pak roku 1943 projevila zájem o pozemky v Benešově mezi železnicí a táborskou silnicí, původní plán zabrat celou tuto část města kromě mlékárny ale došel úprav, neboť v zamýšleném území se nacházela i nemocnice, elektrárna a tržiště. Vyklizení se nakonec týkalo jen části jižně od nemocnice (údajně 89 domů), první dům byl vyklizen v ulici Hodějovského, a to okamžitě k 10. dubnu 1943. Následovalo vyklizení dalších tří domů do 15. dubna a dále zabírání celé vilové čtvrti směrem ke Konopišti. Navíc k zabranému území připadl i blok mezi ulicemi Nádražní, Jiráskovou, Žižkovou a Husovou včetně gymnázia, z něhož se v listopadu staly vojenské ubikace.⁷⁴

⁷² Farní úřad Neveklov, Bělce – farní kronika 1839–1948.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 31: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 23.10.1943.

⁷³ HERTL, Jan. *Dějiny vystěhovaného kraje...*, s. 18.

⁷⁴ STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 188.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 19: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 2.4.1943.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 21: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 10.4.1943.

KOKOŠKA, Stanislav. *Cvičiště zbraní SS Böhmen...*, s. 273.

Hertl celkem správně uvádí, že stěhování v Benešově probíhalo od 15. dubna 1943, na rozdíl od některých dalších autorů uvádějících 15. duben za konečný termín. Dr. Šíma a podle něj další autoři uvádějí, že zabraných domů v Benešově bylo 236, naproti tomu Staněk čerpající z benešovské kroniky uvádí čísla a rozsah záboru výše uvedený.

2.3.3 III. etapa

Benešovský výcvikový prostor (*SS-Truppenübungsplatz "Beneschau"*) byl během roku 1943 v několika etapách rozšířen jižním směrem a od září 1943 coby jediný český výcvikový prostor SS nesl také nový název: *SS-Truppenübungsplatz "Böhmen"*. Doba určená k vystěhování čítala většinou několik měsíců, docházelo ale i ke zrychlenému stěhování a některé usedlosti byly vyklizeny a zabrány během několika dnů. Stalo se tak například v Semovicích, které třebaže měly spadat až do III. etapy, byly náhle vystěhovány tři měsíce před jejím vyhlášením. Zabraní vesnice proběhlo během dvou týdnů, 26. března dostal Dr. Šrajder z Přesídlovací kanceláře telefonicky nařízení z Pozemkového úřadu, že Semovice musejí být vystěhovány do 1. dubna, tedy během šesti dnů. Majitelé si mohli odvést vybavení. Šrajder dosáhl u benešovské Komandantury prodloužení termínu na 10. dubna – až na dva statky, u kterých bezpodmínečně platilo vystěhování do 31. března. Jejich vyklizení se podařilo za pomoci více než 200 povozů a 20 lidí, kteří se stěhováním pomáhali. Ze Semovic pak vznikl velký sklad munice, veškeré volné domy i stodoly byly zaplněny třaskavinami a zdejší hospoda se proměnila na muniční dílnu. K dovršení zkázy došlo v dubnu 1944, kdy hostinec za nejasných okolností vybuchl.⁷⁵

V Neveklově a okolí se od počátku třiačtyřicátého roku očekávalo zabraní zbytku neveklovského okresu. Stěhování III. etapy, která zaujímal střed vznikajícího prostoru, bylo úředně zahájeno 28. června 1943, kdy vyšla vyhláška určující její hranice. Pro obyvatele městečka NEVEKLOV platil termín odchodu 1. září 1943, pokud neměli zemědělskou usedlost, v opačném případě měli stejně jako obyvatelé okolních vesnic prodloužen odchod o čtyři měsíce do 31. prosince 1943. Vysídlení zasáhlo obce: NESVAČILY s osadami NESVAČILY a PETROVICE, TVORŠOVICE s osadami TVORŠOVICE a MLÝNY, JÍROVICE s osadami JÍROVICE, CHVOJEN, JARKOVICE, SEMOVICE, HŮRKA, TISEM, PŘIBYŠICE s osadami PŘIBYŠICE a KOŽLÍ, NEŠTĚTICE s osadami NEŠTĚTICE s osadami NEŠTĚTICE, CHVOJÍNEK a DOLOPLAZY, osada DUBOVKA (obce Neveklov), BLAŽIM, STRANNÝ s osadami STRANNÝ, BŘEVNICE, ZÁDOLÍ, BOROVKA, ZÁRYBNICE, HŮRKA–KAPINOS, SPOLÍ a TLOSKOV, ŽIVOHOŠŤ s osadami ŽIVOHOŠŤ (část na pravém břehu Vltavy) a ÚSTÍ, NAHORUBY s osadami NAHORUBY a POLIČANY, KRCHLEBY s osadami KRCHLEBY a LHOTKA, VLKONICE s osadami VLKONICE a STRÁŽOVICE, ZDERADICE s osadami ZDERADICE, MSTĚTICE, ZÁHOŘÍ, ŘHOVICE,

⁷⁵ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 19: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 2.4.1943.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 21: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 10.4.1943.

SOA Praha, Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 33, Bystřice – památník četnické stanice.

TIKOVICE, VRACE, ZAHRÁDKA s osadami ZAHRÁDKA, ZÁLESÍ 2 DÍL, BEZEJOVICE, LIBEČ, ZAJEČÍ a DLOUHÁ LHOTA, KŘEČOVICE s osadami KŘEČOVICE, SKRÝŠOV a ZHORNÝ, osada PASEKY (obce Osečany) KONOPIŠTĚ s osadami KONOPIŠTĚ a POMNĚNICE, BYSTRICE (část na západ od dráhy).

Za výčtem obcí nenásledoval již seznam vesnic se zákazem nastěhování, nýbrž jen oznámení, že „*přestěhovalcům jest bez povolení velitelství SS v Benešově zakázáno, jak přechodné, tak trvalé nastěhování do obcí vojenského cvičiště u Benešova. Konečné hranice tohoto vojenského cvičiště u Benešova, jakož i obce a osady, kam je nastěhování zakázáno, jsou patrný z vyhlášek o IV. a V. etapě.*“ Vyhlášky o stěhování III., IV. a V. etapy vyšly téměř současně podle stejného vzoru. V další části všechny tři vyhlášky nově oznamovaly, že dělníci, řemeslníci a živnostníci mohou být na základě rozhodnutí velitelství SS v Benešově převzati pro službu na území výcvikového prostoru. Nabídka byla lákavá příslibem, že zůstávající budou moci dále bydlet ve svých domovech, ovšem jen „*pokud to bude z vojenských důvodů možné.*“ Všem přestěhovalcům se slibovaly i náhrady za stěhování a vyplacení záloh odškodného za vyvlastněný majetek.⁷⁶

Termín vystěhování 31. prosinec neznamenal podobně jako v jiných etapách žádnou záruku, dělo se také urychlené vyklizování, a to např. v Živohošti, kde zdejší soukromník Josef Smolík již v červenci vyklízel svou vilu pro polní četnictvo SS. Obec Blažim se stěhovala do 15. září,⁷⁷ někteří lidé z Neveklova měli zkrácený termín na 1. listopad apod.⁷⁸ Naproti tomu se stěhování potýkalo s nedostatkem pohonných látek, nákladní auta neměly dostatek dřevoplynu, takže zkrácené termíny se ne vždy podařilo dodržet.⁷⁹ Stěhování celé III. etapy nechala pak Komandatura SS 13. prosince 1943 urychlit a termín zkrátila o 11 dnů, na 20. prosince 1943.⁸⁰ Území III. etapy bylo ze všech etap všech protektorátních přesídlování nejrozsáhlejší, přesto ani zde nedošlo k odporu obyvatel.⁸¹

⁷⁶ Městské muzeum Netvořice. Vyhláška čj. 561/9–43.

⁷⁷ SOA Praha, Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1638, Křečovice – památník četnické stanice.

⁷⁸ NA, MPSP–R, kt. 204, spis R–616–9/10–43.

⁷⁹ NA, MPSP–R, kt. 204, spis R–616–21/10–43.

⁸⁰ OÚ Neveklov, II. Pamětní kniha městské obce Neveklov, s. 55.

⁸¹ „*Als Sonderbericht wird gemeldet, dass bisher im Protektorat grösste Aussiedlungsetappe, und zwar die III. Zone des SS Truppenübungsplatzes Böhmen reibungslos, planmässig, vor der angeordneten Frist und ohne Störung der öffentlichen Ruhe, Sicherheit und Ordnung geräumt wurde.*“

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 33: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 31.12.1943.

2.3.4 IV. etapa a Sedlčany

Sedlčany, za války okresní město mající přes 2500 obyvatel, se nacházely při samém jižním okraji cvičiště a až do jara 1943 se obecně předpokládalo, že zabrány nebudou. Ani stěhování do města nebylo zakázáno, v květnu 1943 se ovšem všechno změnilo, když o město projevila zájem Komandantura SS v Benešově.⁸² Nějaký čas si Sedlčanští ještě dělali naděje, že by vysídlení mohl zabránit nedostatek vody ve městě, vyprávěl se i vtip, že bývalému starostovi Františku Bulinovi bude postaven pomník, protože nenechal postavit vodovod.⁸³ Proti vystěhování Sedlčan se stavěl i přednosta Přesídlovací kanceláře Dr. Šrajer. Na Pozemkový úřad napsal, že železniční spojení je tu velmi špatné, silnice spojující Sedlčany s jinými městy jsou staré a špatné, ne všechny domy mají elektřinu, zásobování vodou je kritické. Ubytování vojska ve městě prohlásil za zcela nevhodné a žádal o vyložení těchto argumentů Komandantuře. Odpověď Pozemkového úřadu zbavila Sedlčany poslední naděje, Dr. Šrajerovi bylo sděleno, že jakékoli námitky jsou marné.⁸⁴

Ministerstvo vnitra zřídilo v Sedlčanech nejprve odbočku Přesídlovací kanceláře. Při ní sloužila stálá četnická hlídka, která stejně jako na jiných místech byla výkonným orgánem kanceláře, obě instituce sídlily v budově Okresní záložny hospodářské na náměstí.⁸⁵ Právě rok po zničení Lidic, 10. června 1943, byly vydány a 11. června vyvěšeny vyhlášky nařizující vystěhování města SEDLČANY do 1. srpna 1943, tedy během necelých dvou měsíců. Zemědělci dostali povolení zůstat až do 31. října, aby dokončili žně a sklizeň.⁸⁶ Druhého dne (12. 6.) se do Sedlčan nastěhoval Pozemkový úřad. Sídlil na náměstí v hotelu U Českého lva (dnes zbořen) a později na radnici, jeho úředníci sepisovali nemovitý majetek na území města. Současně byla v Sedlčanech otevřena Platebna okresní záložny hospodářské v Benešově, neboť do benešovské záložny byly ve všech etapách ukládány peníze za vyvlastněné usedlosti.⁸⁷ Rychlost zabírání města je překvapující, dokládá úzkou spoluprací úřadů a využití starších zkušeností z dřívějších etap.

Sedlčany bývaly od poloviny 19. století okresním městem a při jejich vysídlení bylo třeba hledat také nové sídlo pro okresní úřad a jiné instituce. Přeložení okresního úřadu sledovaly zainteresované instituce v Praze se značným zájmem. Pozemkový úřad žádal, aby se úřad přestěhoval jako první a dal

⁸² NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–18/5–43.

⁸³ ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova...*, s. 33.

⁸⁴ NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–21/5–43.

⁸⁵ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 25: Rozhodnutí ministerstvu vnitra, 8.6.1943; dokument č. 26: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 2.7.1943.

⁸⁶ Městské muzeum Netvořice. Vyhláška čj. 803/9–43.

⁸⁷ PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany, 1978, s. 11–25.

tak příklad ostatním. Přesunutí do Votic sledoval také Zemský úřad v Praze, který byl okresnímu úřadu nadřízený, zemský viceprezident Horst Naudé (dříve také zástupce říšského protektora v Brně), přijel dokonce v červnu 1943 do Votic osobně, aby se o přeložení blíže informoval. Sedlčanský okresní úřad pak skutečně v červenci přesídlil následován ostatními institucemi a obyvateli Sedlčan. Z celého města se stěhování nemělo týkat jen domků na jižní straně města za silnicí Votice – Příbram, ale i ty byly nakonec zabrány, byť se nacházely za hranicí výcvikového prostoru. Kvůli měnícím se nařízením se někteří obyvatelé stěhovali i vícekrát. Na závěr bylo vystěhování Sedlčan ještě urychleno o několik dnů a završeno v poledne 25. října 1943. Domy za příbramskou silnicí dostaly termín 31. října s jednou výjimkou do 1. listopadu.⁸⁸

Vyhláška o stěhování IV. etapy vyšla 24. června 1943, tedy o čtyři dny dříve než vyhláška o stěhování etapy třetí. IV. etapa zahrnovala území v okolí Sedlčan s jihozápadním cípem výcvikového prostoru až k Vltavě. Vystěhování platilo pro obyvatele obcí: HOŘETICE s osadami HOŘETICE, BRDEČNÝ, HŮRKA a HODĚTICE, SUCHDOL, PROSENICKÁ LHOTA s osadami PROSENICKÁ LHOTA, BŘÍŠEJOV, PROSENICE a LUHY, osady CHRASTAVA (obce Štětkovice), ČERVENÝ HRÁDEK (část obce severně od dráhy) s osadami LHOTKA a VÍTĚŽ, DUBLOVICE (část obce severně od státní silnice), osady BUZICE (obce Svatý Jan – část osady východně od potoka vlévajícího se do Vltavy), LÍCHOVY s osadami LÍCHOVY, BUČILY a ZVÍROTICE, KŘEPENICE, NALŽOVICE s osadami NALŽOVICE, CHLUM, NOVÁ VES, HLUBOKÁ, NALŽOVICKÉ PODHÁJÍ a OBOZ, RADÍČ s osadami RADÍČ, DUBLINY, HRAZANY a ŽDÁR, KŇOVICE s osadami KŇOVICE, KŇOVIČKY a ÚSUŠÍ, PŘÍČOVY, SESTROUŇ s osadami SESTROUŇ, HRADIŠTKO a ZBERAZ, OSEČANY s osadami OSEČANY a VELBĚHY. Termín vystěhování určila vyhláška na 31. října 1943.⁸⁹

Údajně již v únoru 1942 probíhala ostrá střelba nedaleko Chlumu. O rok později, v únoru 1943, zde došlo k zabírání domů pro potřeby SS, kdy se usadilo vojsko ve zdejší škole a řídící učitel dostal nařízeno odstěhovat se do 24 hodin. V budově do té doby působila obecná i hlavní škola, které byly postupně obě přeloženy. Obecná škola měla pak jedinou učebnu v sále hostince v Nalžovicích, měšťanská škola získala dvě učebny v jedné usedlosti na Chlumu, jejíž židovští majitele skončili v koncentračním táboře a žádný z nich se už nevrátil. Obsazování Chlumu mezitím pokračovalo, vojsko zabralo hostince, pivovar, faru a další usedlosti. To vše se dělo ještě před úředním zabráním obce, ihned po něm byla obecná škola zrušena úplně a měšťanská přeložena do Dublovic. Četnická

⁸⁸ PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany, 1978, s. 12–37.

NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–11/6–43; kt. 204, spisy R–616–14/10–43, R–616–1/11–43.

⁸⁹ Městské muzeum Netvořice. Vyhláška čj. 561/6–43.

stanice na Chlumu dostala rozkaz k vystěhování do 24 hodin a shodou okolností přestala existovat na 25. výročí republiky, dne 28. října 1943.⁹⁰

Pro obyvatele IV. etapy sloužila sedlčanská přesídlovací kancelář.⁹¹ Vysídlování se zrychlovalo, přibývalo předčasných vyklizení, stěhování obcí provázely zmatky, doplňující vyhlášky se vzájemně rušily. Vojsko přicházelo i na místa dosud nezabraná, v říjnu 1943 se asi 120 vojáků a 15 důstojníků usídlilo v Kňovicích, ač byla vesnice ještě plná lidí.⁹² Ve IV. etapě většina obyvatel neopustila hranice zabraného území, mnoho rodin se ale dle rozkazů stěhovalo do jiné zabrané vesnice, tak například přesídlila řada obyvatel Sestrouně do Zberazi, lidé z Velbět do Líchov, z Osečan do Příčov, z Hořetic do Suchdola apod.⁹³

⁹⁰ SOkA Příbram, Nalžovice – obecní kronika 1914–1952, s. 134–138, 142.

SOA Praha, Sbirka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1624, Chlum – památník četnické stanice. NA, MPSP–R, kt. 204, spisy R–616–27/9–43, R–616–4/10–43.

⁹¹ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 30: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 14.8.1943.

⁹² NA, MPSP–R, kt. 204, spis R–616–11/10–43.

⁹³ Vzpomínky Jana Zouzala ze Sestrouně (*1928). Archiv autora.

SOkA Příbram, Osečany – obecní kronika 1922–1976, s. 146–149.

ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova...*, s. 88. (Citace kroniky Hořetic).

2.3.5 V. etapa

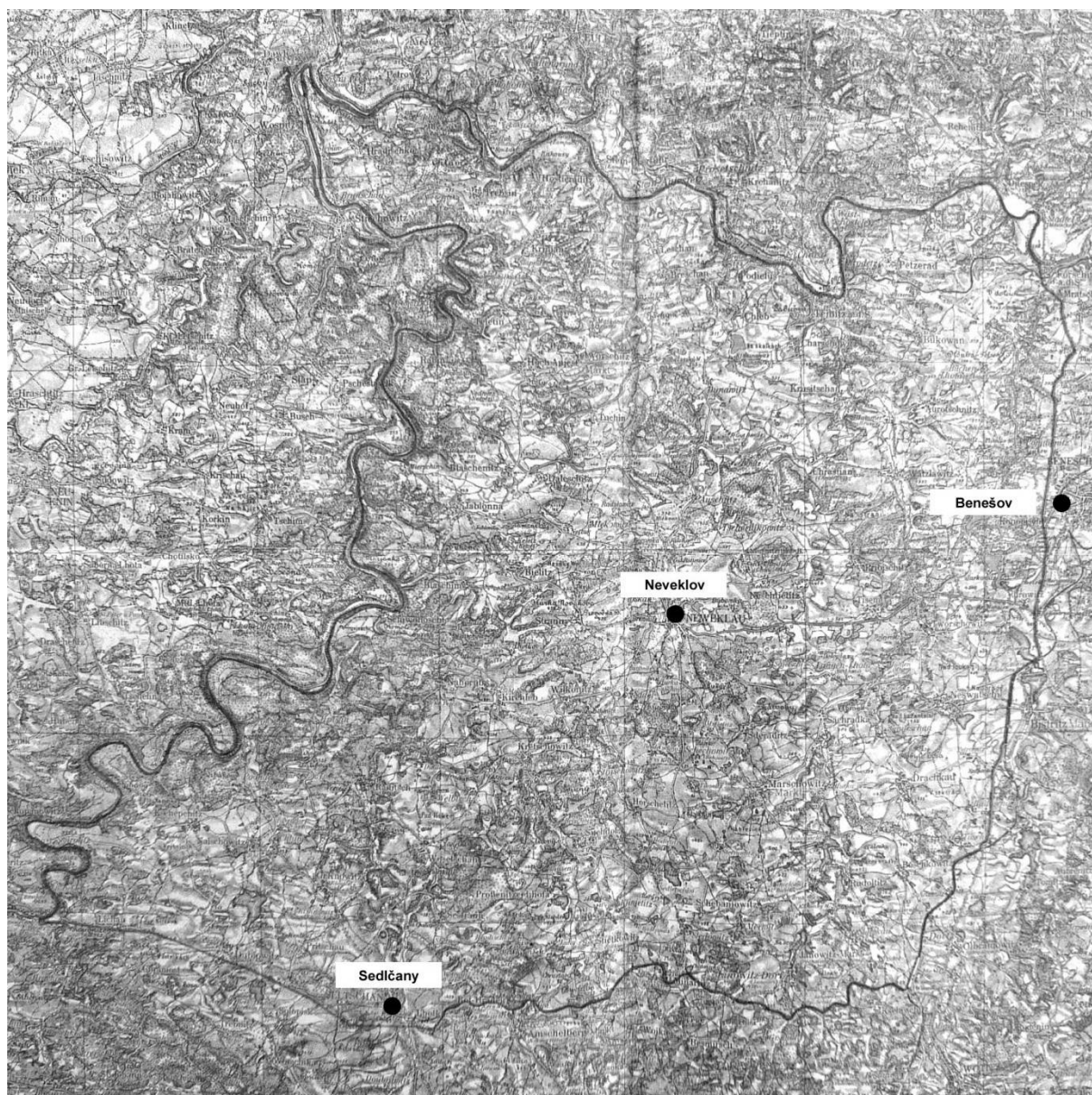
Poslední – V. etapa stěhování byla vyhlášena 2. července 1943 a zakončovala vysídlování celého území, ačkoli i poté se ještě děla dodatečná stěhování. Zabírala území 10 obcí na jihovýchodním okraji cvičiště: MARŠOVICE s osadami MARŠOVICE, ZÁLESÍ 1.díl a PODMARŠOVICE, DRACHKOV s osadami DRACHKOV a ZAHOŘANY, BOŽKOVICE s osadami BOŽKOVICE, RADOŠOVICE a TOŽICE, RUDOLTICE s osadami RUDOLTICE, HŮRKA, LIBOHOŠŤ a MANĚLOVICE, ŠEBAŇOVICE s osadami ŠEBAŇOVICE, SEDLEČKO a STRNADICE, VRCHOTOVY JANOVICE s osadami VRCHOTOVY JANOVICE, BRAŠTICE, JANOVICE a MRVICE, MINARTICE s osadami MINARTICE a SLEDOVICE, ŠTĚTKOVICE s osadami ŠTĚTKOVICE a BOŘENÁ HORA, osadu KLIMĚTICE (obce Prosenická Lhota), osady SLAVKOV a PODOLÍ (obce Křešice), osadu ZAHRADNICE (obce Olbramovice).

Vyhláška z 2. července zatím nestanovovala přesný termín vystěhování, uváděla jen: na jaře 1944 s dodatkem, že konečná lhůta bude zveřejněna nejméně tři měsíce předem. Stalo se tak 24. listopadu, kdy nová vyhláška stanovila závěr celého zabírání obcí na 1. dubna 1944.⁹⁴ Tento termín ale nakonec pro většinu vesnic neplatil, neboť ještě koncem roku Komandantura SS zabírání obcí urychlila a Maršovice tak počátkem roku dostaly příkaz vystěhovat se během tří týdnů, do 31. ledna 1944, stejný rozkaz platil i pro Podmaršovice a Zálesí. Kvůli rychlému stěhování se poprvé nepodařilo sehnat náhradní hospodářství pro většinu zemědělců. Následovalo zabrání Drachkova do 15. února, část Zahořan do 20. února, Božkovice, Šebáňovice, Minartice, Mrvice, Sledovice, Slavkov a oboje Janovice do 28. února. Baronka Sidonie Nádherná z Vrchotových Janovic dosáhla prodloužení termínu a předání zámku proběhlo až 28. března. K 15. březnu proběhlo vysídlení osad Rudoltice, Štětkovice, Radošovice, Tožice, Hůrka, Libohošť, Manělovice, Sedlečko, Strnadice, Brašnice, Klimětice, Bořená Hora, Zahradnice, čímž získala správa SS všechny osady na území cvičiště. Zatímco v prvních čtyřech etapách se obyvatelům dařilo sehnat náhradní živobytí, v páté etapě zůstala následkem zkrácených termínů část přestěhovalců nezajištěna a mnozí sháněli bydlení a práci ještě dodatečně. Stěhování V. etapy probíhalo v době, kdy zemi pokrýval téměř metr sněhu.⁹⁵

⁹⁴ Městské muzeum Netvořice. Vyhláška čj. 1040/2–43.
NA, MPSP–R, kt. 203, i. č. 400. Vyhláška č. 1.040/4–43.

⁹⁵ ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova...*, s. 53. (Citace kroniky Maršovic).
Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 33: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 31.12.1943; dokument č. 36: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 6.2.1944; dokument č. 37: Protokol o předání 3. části V. etapy, 9.3.1944; dokument č. 40: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 31.3.1944; dokument č. 41: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 1.4.1944.
NA, MPSP–R, kt. 204, spisy R–616–28/2–44, R–616–7/3–44, R–616–29/3–44.

2.4 Rozsah zabraného území

obr. 2.: Hranice výcvikového prostoru

Benešovský výcvikový prostor zaujímal rozlohu asi 440 km². Jeho západní hranici tvořila Vltava, a to od Zrůbku až po soutok se Sázavou, severní hranicí byla odtud Sázava proti proudu až k Poříčí. Na východě to byla tábořská silnice od Poříčí až k Bystřici (fakticky byla ovšem zabráná ještě část Benešova východně od silnice), dále podél Bystřice železniční trať, pak znovu tábořská silnice a od zastávky Tomice opět trať až do Olbramovic. Jižní hranice byla dráha Olbramovice – Sedlčany, a

to až ke Lhotce na kraji Sedlčan, odtud vedla jižně pod městem a dále ji tvořila příbramská silnice až k Vltavě na Zrůbek.⁹⁶ Prostor se rozkládal na území pěti tehdejších soudních okresů: Neveklov a Benešov (z politického okresu Benešov), Sedlčany a Votice (z politického okresu Sedlčany) a Jílové (z politického okresu Praha-venkov-jih). Zabráno bylo území celého soudního okresu Neveklov, velké části okresů Sedlčany a Benešov a menší části okresů Votice a Jílové. Podle rozdělení z roku 1960 se jedná o okresy Praha-Západ, Benešov a Příbram.

Jinou otázkou je, jaký byl rozsah evakuovaného území, tj. kde proběhlo vysídlení. To se sice téměř kryje s vojenskými hranicemi, jsou zde ale některé výjimky. Na severu zůstaly nevystěhovány osady Týnec nad Sázavou, Brodce a Zbořený Kostelec, dále bylo podobně výjimečně zachováno i několik dalších malých vesnic (např. Hradištko u Sestrouně). Z naprosté většiny zabraných obcí se část obyvatel vystěhovala a část zůstala, jak bude podrobně řečeno dále. St. Staněk uvádí, že se vysídlení dotklo 71 obcí, z nichž 59 bylo vystěhováno zcela a 12 částečně.

Výcvikový prostor byl jednotným územím a měl v rámci protektorátu zvláštní postavení. Hranice se asi jen z poloviny kryly se staršími hranicemi obcí, proto některé obce byly pohlceny zcela, jiné částečně, a to buď tak, že byly zabrány jen některé osady, anebo také pouze pozemky bez usedlostí. Samospráva uvnitř výcvikového prostoru byla zrušena a obce zcela zabrané přestaly právně existovat. Z hlediska katastrálního se rozsah výcvikového prostoru ještě o něco liší oproti údajům Staňkovým a tento výsledek nebyl dosud nikde uveden. Katastrálně celých bylo 53 obcí, dalších 22 bylo zabráno částečně (včetně dvou měst: Benešova a Sedlčan). Výcvikový prostor rozkládal na území 75 obcí.⁹⁷

⁹⁶ NA, Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu /PÚČM/, i. č. 1269. Mapa SS Truppenübungsplatz Beneschau bei Prag. STANĚK, Stanislav. Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1975, s. 197.

⁹⁷ V dosavadní literatuře jsou nejpresnější údaje St. Staňka. Jeho předchůdci počet zabraných obcí neuváděli, St. Staněk udává zmíněný počet 71 evakuovaných obcí. Srovnáním mapy Truppenübungsplatzu s katastrální mapou docházíme k dosud neuváděnému číslu 75.

3 Vysídlení

Osudy Benešovska, Neveklovska a Sedlčanska jsou v rámci protektorátních dějin výjimečné. Lze je srovnat pouze s osudy Vyškovska, Milovic a Brd, kde také došlo k odsunu českých obyvatel, benešovský transfer měl ovšem svá specifika. Zatímco první tři oblasti sloužily wehrmachtu a jednalo se zde o rozšíření již stávajících cvičišť čsl. armády, v Povltaví vznikl zcela nový prostor pro elitní německá vojska SS. Také počet obcí byl jiný, zatímco na územích zabíraných pro wehrmacht se jen v jednom případě jednalo o více než dvacet obcí, na Benešovsku a Sedlčansku jich bylo zabráno 75. Zkušenosti z Milovic, Brd a Vyškovska byly v Povltaví znovu využity, takže akce probíhala plynule a rychle. Nacistická okupační správa měla na úspěchu velký zájem a byla si vědoma, že vysídlení probíhá za těžkých podmínek. Pozemkový úřad uznával, že zdejší akce je důležitější a složitější než na cvičišťích pro wehrmacht, přitom bylo od počátku zřejmé, že nebude možné přidělit benzín. Aby i přesto proběhlo vysídlení rychle, nařídil Pozemkový úřad dávat k vystěhování nepřekročitelné lhůty. Za jejich dodržení a za celé vystěhování zodpovídala Přesídlovací kancelář.⁹⁸

3.1 Přesídlovací kancelář

Ministerstvo vnitra rozeslalo 12. března 1942 spěšný dopis všem zemským a okresním úřadům, vládním policejním úřadům, politickým expositurám, primátorovi hl. m. Prahy a vládním komisařům Brna, Olomouce a Moravské Ostravy. Oznamoval zřízení vojenského cvičiště u Benešova a s ním přesídlovací kanceláře, která měla za úkol postarat se o přesídlení obyvatel a zajistit klidné stěhování bez rušení veřejného pořádku. Kancelář, zřízená podle vyškovského vzoru, začala pracovat prakticky okamžitě, během týdne již sídlila v Netvořicích a pracovala na svých úkolech.⁹⁹ Ústav pro péči o přestěhovalce a Pozemkový úřad dohlížely na její činnost a kancelář také oběma institucím zasílala zprávy o své činnosti. Právě tato korespondence a spisy Ústavu podávají o vysídlení nejvíce zpráv.

⁹⁸ NA, MPSP–R, kt. 203, spisy R–616–27/3–42, R–616–3/4–42, R–616–17/4–42, R–616–9/5–42.

⁹⁹ Tamtéž, spis R–616–14/3–42.

3.1.1 Složení Přesídlovací kanceláře

Benešovská přesídlovací kancelář /v textu je dále používána i zkratka PK, za války se používala zkratka v němčině AKDIM/ měla sice původně sídlit v Benešově, jelikož tam pro ni ale nebylo místo, úřadovala nejprve v Netvořicích a od listopadu 1943 v Čerčanech.¹⁰⁰ Roku 1943 působila také pobočka v Sedlčanech, kromě ní si kancelář sama podle potřeby dočasně otevírala menší úřadovny, aby měla blíže k vystěhovalcům (např. v Neveklově, Hradištku, Lešanech, Peceradech).¹⁰¹ Kancelář mívala nejvíce kolem deseti zaměstnanců, až na jednu krátkodobou výjimku byli všichni Češi, někteří zde pracovali dlouhodobě, jiní jen přechodně podle potřeby. Přiděloval je buď Zemský úřad v Praze, nebo Ústav pro péči o přestěhovalce, případně Pozemkový úřad.

Kancelář vedl přednosta JUDr. Jiří Šraj. Narodil se roku 1913 v Příbrami, po vystudování práv začal pracovat u Zemského úřadu v Praze. Za protektorátu nastoupil při okresním úřadu v Rokycanech, kde byl proti své vůli jmenován zástupcem přednosty tamější Přesídlovací kanceláře řídící vysídlování Brd. Ministerský výnos jej roku 1942 určil za přednostu nově zřízené PK v Benešově. Byl to jistě především Dr. Šraj, kdo během krátké doby zorganizoval chod celé kanceláře, která tak byla schopna již během týdne od svého založení fungovat a řídit přesídlování. Z pozice šéfa této instituce se zúčastňoval důvěrných jednání s vyššími důstojníky a generalitou SS (jednali například o hranicích stěhovaných etap), při služebních cestách jezdil do Prahy na Pozemkový úřad, na ministerstvo vnitra a do Ústavu pro péči o přestěhovalce, podobně do Benešova, Neveklova a Sedlčan k okresním úřadům, soudům a záložnám. Řídil chod celé kanceláře, znal starosty vysídlovaných obcí, osobně dohlížel na stěhování, služebním vozem pravidelně objížděl vyklízené území, kontroloval činnost četnictva, řešil některé případy vysídlenců a intervenoval na úřadech. Po vyklizení celého území byl roku 1944 jmenován zástupcem tábořského hejtmana, přičemž nebyl zproštěn vedení Přesídlovací kanceláře.¹⁰²

Dá se předpokládat, že člověk vedoucí přesídlovací kancelář projevoval loajalitu k Říši, což ale samo o sobě neprozrazuje nic. Každý státní zaměstnanec v době protektorátu, který nechtěl přijít o místo, ji alespoň navenek projevoval, ať byl jen konajícím úředníkem, nebo kolaborantem, nebo snad naopak skrytým členem odboje. Mnoho českých lidí žilo dvojí život, aby skrytě pracovalo pro svůj národ. I sám předseda vlády gen. Alois Eliáš projevoval loajalitu k Říši a přitom tajně působil v odboji

¹⁰⁰ NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–21/11–42.

¹⁰¹ Tamtéž, spis R–616–15/7–42.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 18: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 13.2.1943.

¹⁰² Archiv bezpečnostních složek /ABS/, OK–50/46–Tábor. Spis Jiřího Šraje.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 45: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 4.5.1944.

a snažil se brzdít likvidaci všeho českého, za což jej nakonec čekala smrt. Srovnání s generálem Eliášem zde není bez důvodu. Spisy Přesídlovací kanceláře naznačují, že Dr. Šrajera byl především velmi schopným úředníkem, který rozhodně nejednal jako kolaborant. Z protektorátních spisů jen opatrně vysvítá utajovaná snaha pomoci českému obyvatelstvu. Je jisté, že se Dr. Šrajera stavěl proti předčasnému stěhování, které nehledě na vyhlášky nařizovala Komandantura SS, a neváhal se obrátit v této věci na ministerstvo vnitra. Protestoval také proti vystěhování města Sedlčan. Podobně usiloval i na jiných místech o podporu vysídlenců, na ministerstvu zemědělství žádal zrušení hospodářských kontrol na vyklizovaném území a dosáhl omezení revizí, naopak jeho snaha získat pro přestěhovalce slevy na dráze se neseťkala s úspěchem. Usiloval také o opatření benzínu pro stěhování a poté co Pozemkový úřad oznámil, že žádný benzin přidělen nebude, obrátil se na ministerstvo vnitra, zda by nebylo možné jej opatřit jinde. Zprávy tohoto druhu ukazují Dr. Šrajera v celkem příznivém světle jako člověka, který se snažil ze své pozice alespoň trochu lidem ze zabíraných vesnic pomoci.¹⁰³

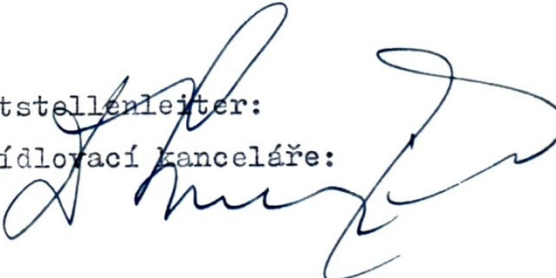
Případ Dr. Šrajera vyšetřovaly po válce komise v Táboře, Příbrami a Benešově. Vyšlo najevo, že jeho působení vedla především snaha i za nejtěžších podmínek pomáhat českým lidem. Dodržování stěhovacích termínů tak často chválené z německých míst mělo svůj význam, neboť se tak vysídlování lidé vyhnuli hrozcím německým represím a mohla jim být alespoň vyplacena náhrada. Především ale snaha kanceláře, aby si všichni sjednali náhradní bydlení a zaměstnání, uchránila vysídlence od úřadů práce. Takto kancelář zachránila tisíce lidí před pracovním nasazením v protektorátě nebo v Říši. Při stěhování V. etapy se Dr. Šrajera dokonce podařilo vyjmout celý zdejší ročník 1924 z totálního nasazení. Přes značné nebezpečí protestoval i proti přidělování bytů členům Gestapa v Benešově na úkor českých vystěhovalců. Z tohoto důvodu byl také Gestapem vyslýchán a evakuace Benešova byla z kompetence PK přenesena na správu z pověření Říše. Jak bývalo za protektorátu časté, protestoval přednosta kanceláře také mlčky, když například sabotoval stěhování penzistů z Čerčan. V neposlední řadě se snažil pomáhat těm, proti nimž obzvlášť směřovala perzekuce: Židům a politickým odpůrcům, přestože mu bylo z německé strany vyhrožováno udáním pro špatné plnění úkolů.

Státní bezpečnost se po roce 1945 snažila prohlásit Dr. Šrajera za kariéristu, ale děkovné dopisy zachované v jeho soudním spisu mluví jinými slovy. Očistná komise jej osvobodila v plném rozsahu. Národní výbor vyvlastněných oblastí povltavských a posázavských potvrdil, že Dr. Šrajera vystupoval vůči přestěhovalcům krajně taktně, že jim v rámci možností ze všech svých sil pomáhal a s národním výborem byl dokonce od počátku jeho ilegální činnosti na jaře 1942 v osobním styku. Podle slov netvořického učitele Josefa Ryby vystupoval Dr. Šrajera jako řádný Čech a o brzkém návratu

¹⁰³ NA, MPSP-R, kt. 203, spisy R-616-27/3-42, R-616-28/3-42; kt. 204, spis R-616-4/8-43.

přestěhovalců mluvil vždy jako o samozřejmosti. Oba se také účastnili tajné oslavy Heydrichovy smrti uspořádané po atentátu na netvořické radnici. Vysídlení se na někdejšího přednostu kanceláře s důvěrou obraceli ještě po válce, nazývají jej "pravým Čechem a dobrým vlastencem". Četnický strážmistr Bedřich Nebeský z Minartic napsal Dr. Šrajerovi již roku 1944: „jsem Vám pane doktore tak zavázán, že nemám proto slov a nevím zdali a v jaké míře se Vám budu moci někdy odvděčiti. Pane doktore, kdybyste snad někdy potřeboval mých služeb, pak Vás o to prosím, abyste se na mne s plnou důvěrou obrátil, jsem ochoten pro Vás a Vaši ct. rodinu vše a v každém čase udělati, poněvadž jsem ve Vás poznal člověka, muže, Čecha ve svém úřadě na svém místě a jsem přesvědčen, že kdyby byl někdo jiný na Vašem místě, nevedl by tento zodpovědný úřad tak čestně a v duchu českém tak jako Vy, s takovým pochopením pro přestěhovalce a za to Vám též vřele děkuji.“¹⁰⁴

Dienststellenleiter:
Přednosta přesídlovací kanceláře:

obr. 3.: Podpis Dr. Jiřího Šrajera

Přesídlovací kancelář neměla nijak zvlášť početný personál. Zatímco na jaře 1942 pracovalo ve vysídlované oblasti na 50 zaměstnanců Pozemkového úřadu, kancelář tu měla jen jednoho právníka a pět úředníků. Celkem se v Přesídlovací kanceláři v Benešově a v její pobočce v Sedlčanech během války vystřídal na třicet zaměstnanců. Na obou místech bývalo v době největšího vytížení kolem deseti zaměstnanců, po většinu doby méně, okolo pěti. Přesto se jí dařilo své úkoly plnit.¹⁰⁵ Svůj podíl na tom mělo i využívání starších zkušeností ze stěhování Brd, Vyškovska a Terezína, neboť ze všech tří míst byli do Benešova a Sedlčan přeloženi zaměstnanci tamních přesídlovacích kanceláří.

¹⁰⁴ ABS, OK–50/46–Tábor. Spis Jiřího Šrajera.

¹⁰⁵ NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–25/4–42.

Zaměstnanci Přesídlovací kanceláře

JUDr. Josef Hrdlička	zástupce přednosta, zajišťoval byty pro dělníky, vedl agendu ubytování pro přestěhovalce, na některých služebních cestách doprovázel Dr. Šrajera
František Vyhnal	aktuárenský adjunkt, od Zemského úřadu v Praze /ZÚ/, vedl agendu stěhování dělnictva, na služební cesty jezdil do Týnce informovat zaměstnance zbrojovky, na jednotlivých místech řešil případy vystěhovalců, vedl úřadovnu PK v Hradištku
Ludvík Šrom	akt. adjunkt, od ZÚ, vedl agendu zemědělců, podobně jako Fr. Vyhnal vyřizoval případy jednotlivců (na místě nového bydlení jednání a dohody s majiteli a dřívějšími nájemníky), 12. dubna 1942 se zúčastnil schůzí Národního souručenství v Neveklově a Jablonné, kde podával informace a rady přestěhovalcům. V době, kdy Dr. Šrajer vedl pobočku v Sedlčanech, byl zde jeho zástupcem
Josef Pirner	vrchní kancelářský oficiant, od ZÚ, vedl úřadovnu PK v Lešanech
Rudolf Košnář	kanc. oficiant, od ZÚ, zajišťoval byty pro dělníky, vyřizoval na místě případy vysídlenců (jako Fr. Vyhnal a Lud. Šrom)
Josef Firýt	kanc. oficiant, od Ústavu pro péči /ÚPP/, agenda ubytovacích prostorů, referent pro zálohy na stěhovací výdaje (poskytované na nejnutnější náklady)
Bedřich Bleha	vrchní kanc. oficiant, od ÚPP, bývalý ruský legionář, 30. ledna 1943 na zvláštní příkaz ředitele Ústavu pro péči okamžitě zproštěn služby
Pavel Dědeček	kancelářský pomocník a řidič
Adolf Pochobradský	zemědělský referent, od Pozemkového úřadu, úřadoval v Jablonné, společně se Zd. Štolbou a K. Kosem vytvářeli stěhovací plány pro každou obec I. etapy, zjišťovali od hospodářů, kolik míní odvézt majetku a kolik bude potřeba povozů
Zdeněk Štolba	zem. referent, od Poz. úřadu, úřadoval ve Vys. Újezdě
Karel Kos	zem. referent, od Poz. úřadu, úřadoval v Krňanech
Ing. Václav Amler	zemědělský komisař, od ZÚ, zajišťoval obstarání povozů u okresních úřadů a obcí
Otto Mejšnar	akt. adjunkt, kontroloval stěhování a vyklizení v obcích, odvoz majetku a sklizně
Václav Křemen	kanc. pomocník a řidič

Rudolf Jirák	kanc. oficiant, prováděl korekturu vyhlášek, jednal s Okresní záložnou v Benešově
Josef Ženíšek	kanc. oficiant, zařizoval tisk a korekturu vyhlášek, zúčastňoval se některých služebních cest a jednání s Dr. Šrajerem, doprovázel odvoz starých a nemocných do Sokolnice u Brna, řešil stěhování zabaveného sokolského majetku v Jablonné, jednal s Komandanturou SS o prodloužení termínu I. etapy
Jan Vrkoč	vrchní kanc. oficiant
JUC. Josef Tocháček	soudce od krajského soudu v Plzni
Zdeněk Dalecký	kanc. pomocník
Josef Vítek	kanc. oficiant
Klára Kussin	sekretářka
JUDr. Alois Bulava	přednosta pobočky v Sedlčanech
František Puttner	kanc. pomocník
František Kopp	kanc. pomocník
Bohumír Pospíšil	kanc. pomocník
Bohumil Žofka	akt. adjunkt
Otto Wetzel	akt. adjunkt
Jarmila Baxová	smluvní síla

tab. 1.

Zdroj: NA, MPSP–R, kt. 203–205 (spisy Ústavu pro přestěhované), tamtéž kt. 42 (informace o legionářské příslušnosti).

3.1.2 Činnost kanceláře a četnických hlídek

Přesídlovací kancelář měla za úkol především provést včas a v klidu přesídlení obyvatelstva a pomoci mu při získávání nové existence (ubytování a zaměstnání), jak bude řečeno dále. Kromě těchto hlavních úkolů patřila ale k činnosti kanceláře i evidence obyvatelstva a vydávání vyhlášek. Těch se v zabíraných vesnicích objevovala celá řada a kancelář vydávala jen ty nejdůležitější z nich:

1.) vyhlášky stěhovací, které zahajovaly 2. až 5. etapu

2.) vyhlášky doplňující, které se většinou týkaly majetku a měly přispět k urychlení stěhování.

Tímto způsobem PK například nařizovala obyvatelům I. etapy: sklídit veškerou úrodu, urychleně si

zajistit nové ubytování a převézt majetek, zvláště dřevo, seno, polní náradí, stroje, nábytek, svršky a obecně všechno, bez čeho se lze obejít, tak aby na sklizeň (od 1. srpna do 15. září) zůstalo už jen to nejdůležitější. Všichni, kdo nejsou nezbytně nutní ke žnám, zejména staří lidé, mají odejít co nejdříve, nejpozději do 1. srpna. Naopak řemeslníci a živnostníci důležití pro každodenní život (pekaři, řezníci či kováři) jsou povinni zůstat až do konce. Před odchodem se bezpodmínečně nařizuje sklidit všechnu úrodu. K odvozu nebudou přidělena žádná auta, venkované mají využít všech potahů, přitom při žnách je nutné využít všech potahů ze stěhovaného území i ze sousedních obcí. Přesídlovací kancelář bude na výdaje spojené se stěhováním vyplácet zálohy.¹⁰⁶

Prostřednictvím takovýchto vyhlášek kancelář jednak tlumočila rozkazy Pozemkového úřadu či Komandantury SS v Benešově, jednak vydávala i vlastní rozhodnutí, která měla přispět k plynulému vysídlení a nenarušení hospodářské výroby. Kancelář také vedla evidenci obyvatel a úzce přitom spolupracovala s protektorátním četnictvem. Četnictvo zastávalo vůbec úlohu pomocné síly, na rozkaz ministerstva vnitra rozšířily četnické stanice ve stěhovaném území počet svých členů a ti pomáhali kanceláři jako spojky na motorkách nebo kolech a sloužili zároveň i jako písaři, neboť měli mnohonásobně víc psacích strojů. V každé větší obci sloužila stálá četnická hlídka, která měla zhruba 3 – 6 členů, některé více. Benešovský hejtman Procházka prohlásil hned zpočátku, že četníci mají být rádci a pomocníky obyvatel. Četnictvo chodilo po vesnicích, zodpovídalo otázky, vytvářelo stěhovací plány a soupisy obyvatel. Každá etapa měla termín vystěhování, do kterého měli všichni obyvatelé nařízeno odejít, pokud nedostali výjimku nebo je nepřevzaly do služby úřady SS. Ti, kdo si sami včas nesehnali nové živobytí, hlásili se u příslušných četnických hlídek, které měly od přesídlovací kanceláře seznamy volných míst k ubytování. Neexistovala možnost, že by se někdo beztrestně vyhnul svému zaopatření do budoucna. Jak uvedla četnická hlídka v Dublovicích ve své vyhlášce: „*Ti, kdož dosud bytu nemají a své povinnosti za dost neučiní [...] pokládají se za rušitele včasného vyklizení, jim bude byt úředně přikázán a mimo toho budou předáni příslušnému úřadu práce.*“¹⁰⁷

Úloha stálých četnických hlídek podobně jako úloha Přesídlovací kanceláře byla velmi nevděčná. V obou případech se jednalo o Čechy ve státní službě, kterým připadl nelehký a nepříjemný úkol vysídlovat své spoluobčany. Odmítnutí nejenže mohlo znamenat těžké tresty, ale mohlo vést také k tomu, že by úkol vysídlovat připadl jiným, proněmeckým úředníkům. Ze stejného důvodu zůstávali za protektorátu ve svých úřadech i tisíce jiných Čechů. Konec války neznamenal ocenění práce těchto lidí, ale naopak postavil mnoho členů četnictva i předsedu Přesídlovací kanceláře před očištné komise

¹⁰⁶ Městské muzeum Netvořice. Vyhlášky č. 86/5–42 ze dne 25. dubna 1942 a č. 86–11–ai 42 z 21. června 1942.

¹⁰⁷ *Zřízení cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 9: Příkaz MV Zemskému četnickému velitelství, 14.3.1942. NA, MPSP–R, kt. 203, spisy R–616–23/3–42, R–616–17/4–42, R–616–25/4–42, R–616–5/10–42, R–616–21/11–42.

pro veřejné zaměstnance. V dopise dvou četníků z vystěhovaného Chlumu lze r. 1946 číst oprávněné zklamání:

„Bylo toho tolik, že by na to musel být zvláštní památník. Vždyť ten lid tam v té době prožíval tak strašné situace, že by bylo skutečně záhodno tato data zvěčniti do památníku. Vždyť někteří z nich ztráceli staleté jejich příbytky, byli nuceni všechno zanechat na místě a odejít do neznáma, někdy snad k jejich příbuzným a pod. Co všechno zakusili než-li se vystěhovali, a co to někdy stálo za námahu ten lid uklidňovati, aby předčasně nevybuchl a nevydal se tak na pospas krvavé lázni, která by ho byla čekala, ty údaje zbudou patrně jen v tradici [...]

Možná, že až budeš potřebná data shánět, že se Ti naznačí, že v mnohém byla snad i vina na nás četnicích. Uznej ale při tom, že jako četníci máme vždycky těch příteličků po málu, protože stačí proti někomu zásah pro maličkost a člověk ten už je pro sbor ztracen. Vždyť byl i zabaven byt mně, kde bydlela moje tehdy 86 r. st. matka a byli vystěhováni i moji dva příslušníci, bratři Adámkové, a nemohl jsem ani sehnat byt a stravu pro příslušníky býv. přestěhovalecké kanceláře v Čerčanech, také četníky, které jsem si potom vzal na stravu sám. To všechno byly situace někdy skutečně strašné. Zůstane ovšem smutnou skutečností, že dnes se mnohé a mnohé vysvětluje jinak, jistě že v náš neprospěch.“¹⁰⁸

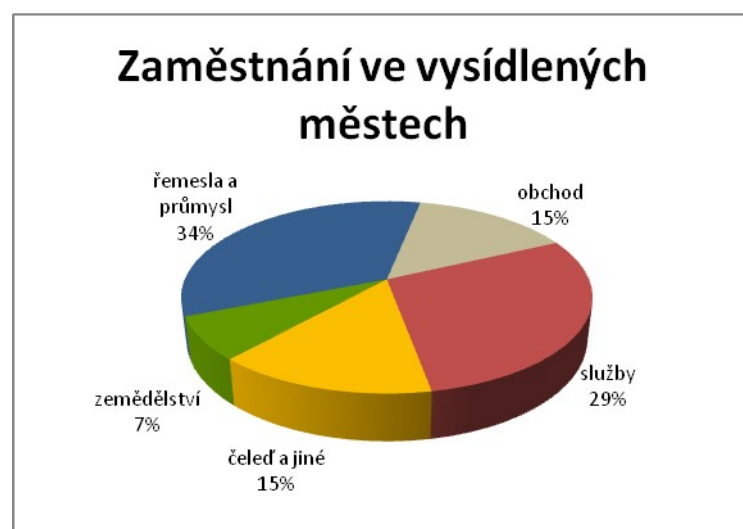
3.1.3 Profesní složení obyvatelstva

Oblast mezi Benešovem a Sedlčany si ještě v polovině 20. století nesla výrazné rysy získané ve století devatenáctém. V celých středních Čechách patřila k nejchudším a odcházelo odtud nejvíce lidí za prací. Více než polovina stěhovaných obcí měla roku 1940 méně obyvatel než roku 1869. Základem živobytí tu bylo zemědělství, ve kterém pracovala většina obyvatel. Na venkově živilo zemědělství na vlastní půdě přes polovinu rodin (v některých obcích až 80% obyvatel), čtvrtinu živilo řemeslo a průmysl. Desetina rodin se zabývala obchodem nebo jinými službami a desetina žila jako čeled' při dvorech a statcích. Naproti tomu ve městech (Sedlčanech a Benešově) živil téměř polovinu rodin obchod a služby, třetinu průmysl a řemeslo. Necelou desetinu tvořili zemědělci a 15% lidé sloužící v rodinách, případně jinak zaměstnaní.

¹⁰⁸ SOA Praha, Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1624, Chlum – památník četnické stanice. Dopis vrchního strážmistra Jaroslava Slabého z 9. 2. 1946.

tab. 2.

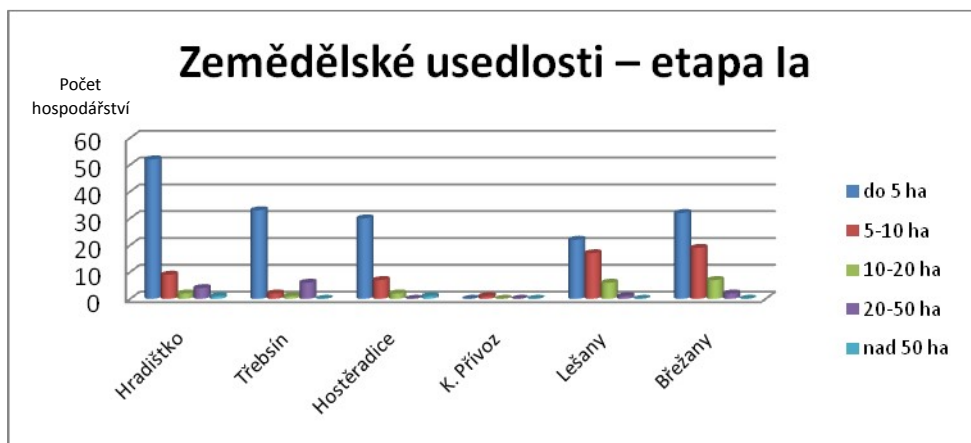
tab. 3.

Zdroj: STANĚK, Stanislav. Jak zasáhla okupace do osídlení území mezi Vltavou a Sázavou. /strojopis uložený v Městském muzeu Netvořice/, nečíslováno. (údaje dle sčítání lidu r. 1930)

Nadmořská výška kolem 300 a 400 metrů společně s úrodností půdy předurčily, že se na zdejších polích pěstovaly především brambory a obilí. Zvláštností bylo pěstování jahod v severozápadním cípu, v okolí Teletína. Naprostá většina zemědělců měla do 10 hektarů půdy, velmi často to bylo i méně než 5 hektarů.¹⁰⁹

¹⁰⁹ STANĚK, Stanislav. Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1975, s. 197–203.

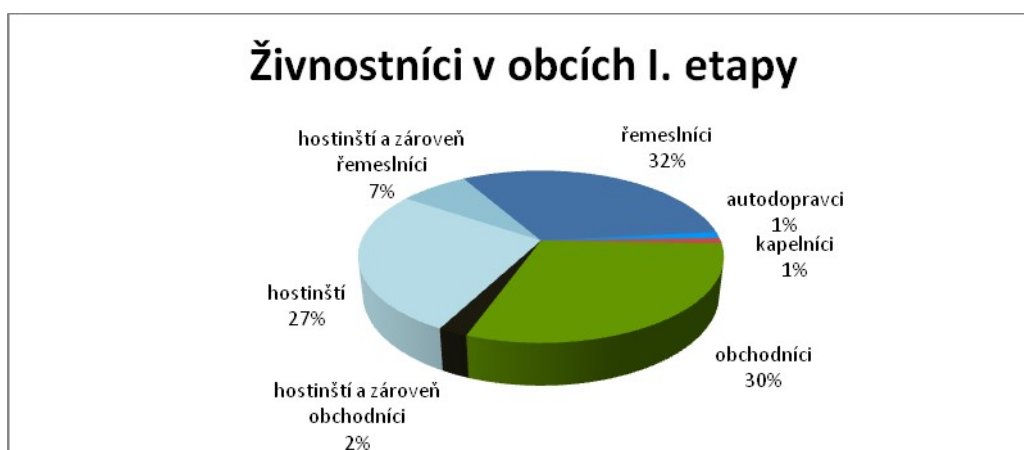
STANĚK, Stanislav. *Jak zasáhla okupace do osídlení území mezi Vltavou a Sázavou* /strojopis uložený v Městském muzeu Netvořice/.

tab. 4.

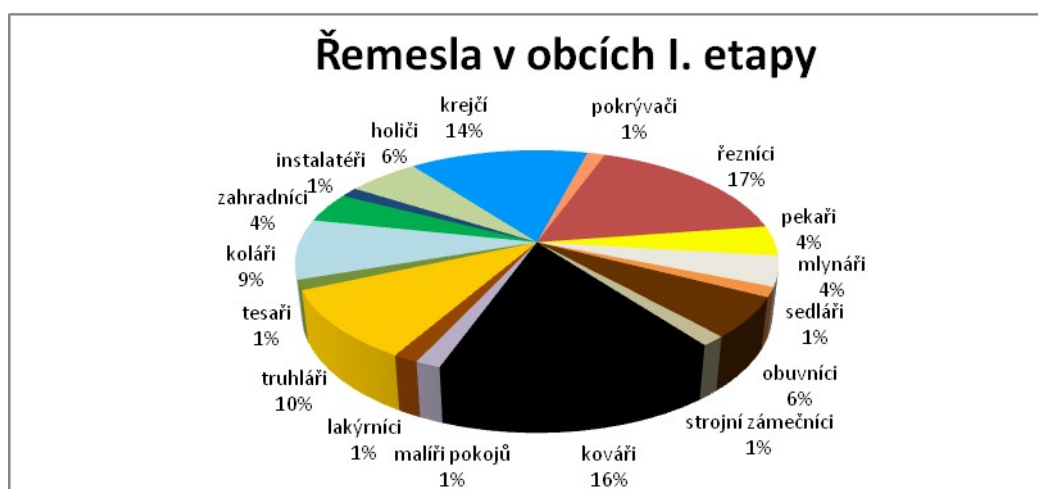
Zdroj: NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–26/6–42.

Rozsáhlejší průmyslová výroba se soustřeďovala jen ve městech a městečkách, výjimku tvořila týnecká Jawa (zbrojovka Ing. Františka Janečka). K větším podnikům patřila proslulá výrobní dílna Richter v Bystřici, továrna na zpracování kůží Nebe & Wunderlich v Netvořicích či pila s truhlářstvím Aloise Buriana v Sedlčanech. Od konce 19. století se těžilo v řadě lomů, často žulových. Rodiny živnostníků tvořily na venkově asi 10 – 15%. Ve vsích žila tradiční řemesla: řezníci, kováři, truhláři, koláři, přibývalo také krejčích a krejčovských, šitím látek se často živily ženy. Ve službách pracovali veřejní zaměstnanci: četnictvo, zaměstnanci pošt, cestáři, učitelé, zvláštní postavení měli kněží. V každé obci bývalo také několik drobných obchodníků a hostinských. Někteří provozovali obě živnosti zároveň, častý býval prodej lahvového piva, trafika, smíšené zboží, hokynářství, řada hostinských měla navíc i živnost řeznickou.¹¹⁰

tab. 5.

¹¹⁰ NA, MPSP–R, kt. 203–204.

tab. 6.

Zdroj: NA, MPSP–R, kt. 203.

3.1.4 Hledání náhradního bydlení a zaměstnání

Mnoha lidem z vysídlovaných vesnic nastalo nejhorší období života. Uprostřed války dostali nařízeno odejít z domova a hledat si nové živobytí. Pro obyvatele i pro přesídlovací kancelář tím vznikala řada starostí a úkolů, především najít pro každého nové bydlení a práci.

Pomoc odcházejícím obyvatelům zajišťovaly dva úřady: Ústav pro péči o přestěhovalce a s ním spolupracující Přesídlovací kancelář. Mezi jejich nejtěžší úkoly patřilo zajištění stejné práce jako dříve, a to zejména u zemědělců, kteří hospodařili na svém. Složitě bylo i shánění nové práce pro živnostníky. U jiných povolání bylo hledání práce jednodušší, dělníci většinou jezdili do stejných továren jako dříve (do týnecké zbrojovky, na stavbu štěchovické přehrady), veřejné zaměstnance přemísťovaly jejich nadřízené úřady, a to někdy až po běžném termínu stěhování, pokud byli potřeba ke zvládnutí nové organizace. Většinu lesních a zemědělských dělníků převzala vojenská správa. Lidi staré a choré, kteří neměli jiné zajištění, převzal Domov přestěhovalců v zámku V. Mittrovského v Sokolnicích u Brna, některé ubytovala nemocnice milosrdných sester v Rožďalovicích. Podobně děti do 14 let, které nemohly být jinak zaopatřeny, přebíral Dětský domov a léčebna v Černovicích u Tábora. V obou případech se jednalo jen o malý zlomek vysídlených. Maximální zaměstnanost byla státním zájmem, všechna kola se měla točit pro vítězství Říše. Dobové materiály ukazují, jak probíhala pomoc zemědělcům a živnostníkům:

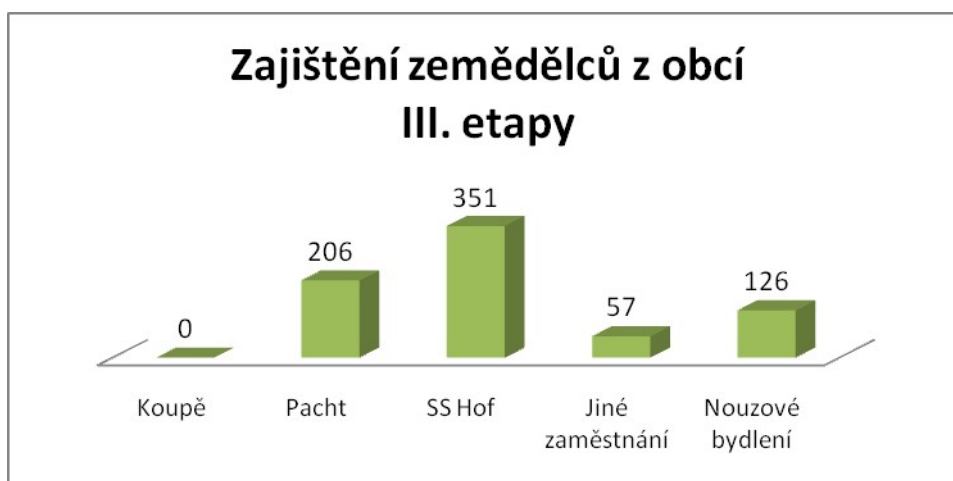
Hned v březnu 1942 požádala přesídlovací kancelář 11 soudních okresů v okolí, aby zajistily ubytování pro přestěhovalce a obratem zaslaly seznam volných míst. Těch bylo nejvíce potřeba pro zemědělce, proto se kancelář také obrátila na všechny okresní úřady v Čechách a skrze ně na všechny četnické stanice, aby úřady vycházely vysídlencům blahovonně vstříc, a aby četnictvo hledalo volné hospodářské usedlosti, tedy předně takové, které by se nabízely k prodeji či pachtu. Vybírat se měly přednostně obce při železnici, starostové obcí měli za pomoci četnictva s největší svědomitostí vyhledat volná místa, předně ty, jejichž majitelé se hlásili dobrovolně. Kde by jich nebyl dostatek, mohlo se přistoupit k vyhledávání nedobře vedených hospodářství nebo takových usedlostí, kde měl majitel větší zajištění (například dva statky). Aby majitelé nemohli dodatečně mařit ujednání, vydávaly jim okresní úřady ubytovací příkazy ukládající ubytování rodiny a sjednání nájemní smlouvy. Noví nájemníci měli za povinnost šetřit majetek svých ubytovatelů a ti zase uskladnit hospodářské vybavení svých nájemníků. U německých rodin a v německých podnicích se zajišťovat nesmělo. Kancelář sama se vyjádřila, že sehnání půdy pro zemědělce je jejím nejdůležitějším problémem, na jehož vyřešení mají eminentní zájem říšskoněmecké i protektorátní úřady. Její dopisy měly značnou odezvu, pomáhal také Svaz zemědělství a lesnictví. Přesto nabídka zdaleka neuspokojila poptávku.

Zemědělci, kteří chtěli dále hospodařit, měli pět možností. Novou usedlost mohli získat: 1.) koupí, 2.) přidělením židovského majetku nebo z vnucené správy, 3.) pachtem, který sami uzavřeli, 4.) pachtem uzavřeným za pomoci přesídlovací kanceláře. Pátou možností bylo hospodaření u příbuzných. Obecně zemědělci nové usedlosti spíše pachtovali (kupovalo se velmi zřídka), případně se stěhovali k příbuzným. Ze židovského majetku bylo přiděleno jen kolem 40 usedlostí. Mnoho zemědělců zůstalo bez půdy a nastěhovali se zatím do chat a vil mezi Benešovem a Prahou, které pro ně byly úředně zabrány. Řada rodin se stěhovala několikrát.¹¹¹ Ve II. etapě ještě převažoval počet zemědělců s pachtem nad těmi, kteří zůstali na práci u SS Hofů. Od III. etapy již tomu bylo naopak, pravděpodobně pro naprostý nedostatek volných usedlostí v protektorátě.

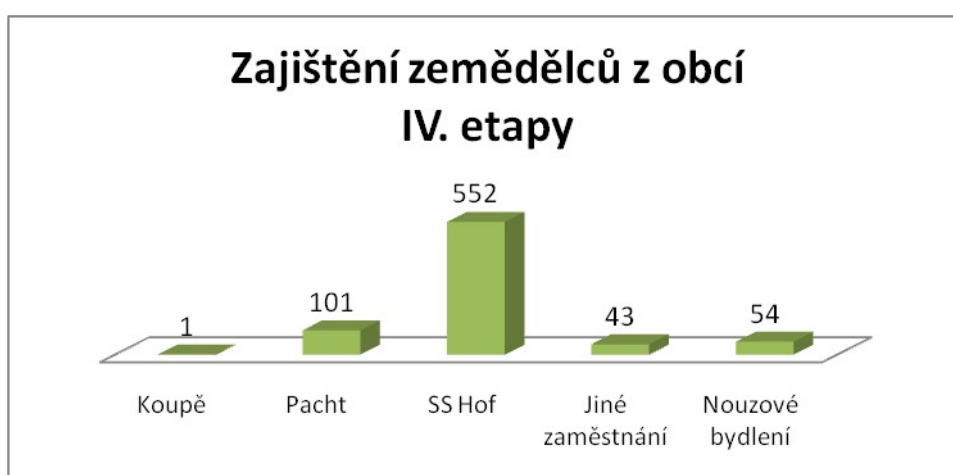
¹¹¹ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 17: Zpráva PK ministerstvu vnitra o průběhu stěhování, 7.1.1943. STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 189.

tab. 7.

tab. 8.

tab. 9.

Zdroj: NA, MPSP-R, kt. 203, spis R-616-21/4-43, kt. 204, spis R-616-18/1-44.

Druhým velkým úkolem kanceláře byla pomoc živnostníkům. Kancelář si nejprve zjistila jejich počty a potřeby a při samotném hledání volných míst pomáhaly celostátní živnostenské svazy a řemeslnické jednoty, např. Ústřední svaz řemesla, Hospodářská skupina hostinských živností, Zemská jednota společenstev truhlářů apod. Seznamy příležitostí pak kancelář dále přeposílala jednotlivým živnostníkům (jednalo se např. o prázdnou kovárnu, dílnu k pronajmutí). Do stěhovaných obcí zasílala organizace Hospodářská pomoc svůj Věstník práce. I při dobré vůli se leckde nedařilo sehnat místo, byly například možnosti pro provoz živnosti, obec ovšem neměla volný byt. Těžko sháněli místo také specializovaní živnostníci z měst. Přestěhovalci potřebovali se změnou bydliště i nové živnostenské listy, jejichž vydávání bylo ale prakticky téměř zastaveno za účelem uvolnění pracovních sil. Ministerstvo hospodářství a práce bralo v této věci na přestěhovalce zvláštní zřetel, živnostníci měli možnost získat nové oprávnění, jeho vydávání bylo ale často zdlouhavé.¹¹²

Vysídlení se nevyhnuli ani majitelé velkostatků, v některých případech příslušníci staré české šlechty (Mladotové ze Solopysk). Protekci získal majitel zámku Tloskova JUDr. Oskar Daněk, říšský Němec a člen NSDAP. Jako náhradu si vybral zámek Jemniště u Postupic, jehož majitelé manželé Mensdorff-Pouilly mu byli povinni zámek uvolnit a během 14 dnů se vystěhovat. V tomto případě se ovšem jednalo o výjimečný případ, který pro německou státní příslušnost majitele nespadal pod pravomoc Přesídlovací kanceláře.

Potíže s novým ubytováním zvyšoval od roku 1943 všeobecný zákaz staveb. Velký nedostatek vedl i k nucenému zabírání bytů, ale ani tak nestačila přesídlovací kancelář zajistit ubytování pro všechny. Většina vystěhovalců si nové živobytí hledala sama a pro hospodáře to znamenalo řadu cest a snažení, ať už jeli na místo doporučené kanceláří, nebo hledali sami. Na většině míst, a to včetně nejbližšího okolí Benešovska, lidé vůbec nevěděli, proč stěhování probíhá, a vnímali vysídlení takto: Buď vystěhovalci dávají Němcům své domy dobrovolně a jsou tedy kolaboranty, nebo musejí odejít za trest a pak by se hněv Němců mohl rozšířit i na ty, kdo je přijmou. Lidé z Neveklovska často při svých cestách slyšali otázku: "co jste tam provedli, že vás Němci vyhánějí?" a jen málo bylo těch, kteří věděli, o co se jedná.¹¹³

Aby se vysídlelcům dostalo na cestách větší podpory, vystavovala jim kancelář dvoujazyčné potvrzení o povinném stěhování. Ani to ovšem nestačilo a lidé z Neveklovska byli sledováni

¹¹² ŠÍMA, Antonín. *Českoslovenští přestěhovalci...*, s. 51, 271–275.

NA, MPSP–R, kt. 203, spisy R–616–25/3–42, R–616–27/3–42, R–616–28/3–42, R–616–30/3–42, R–616–10/4–42, R–616–17/4–42, R–616–25/4–42, R–616–29/4–42, R–616–14/5–42, R–616–18/5–42, R–616–3/7–42, R–616–15/7–42, R–616–20/8–42, R–616–1/9–42, R–616–5/9–42, R–616–6/9–42, R–616–23/10–42, R–616–8/7–43.

¹¹³ OÚ Netvořice, II. *Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 200.

OÚ Lešany, *Letopisy obce Lešan od r. 1923*, s. 194.

SOKA Benešov, Václavice – obecní kronika 1912–1975, s. 62.

s podezřením: „Na mnohých místech nedívali se ani na doklady vystavené vystěhovaleckou kanceláří a vzdalovali se od našich občanů. Jen málo se našlo těch, kteří věděli o co se jedná a tak jen zřídka se našla částečná podpora.“¹¹⁴

Aussiedlungskanzlei des Ministeriums des Innern mit dem Sitze in Beneschau. Přesídlovací kancelář ministerstva vnitra v Benešově.

G.Z. Leach. 1942

Bestätigung. **Potvrzení.**

Ich bestätige, dass Herr
V á š e k Anton,
Beruf Landwirt
wohnhaft in Beneschau, Nr. 63
verpflichtet ist, aus dem Gebiete des Truppen-
übungsplatzes Beneschau auszusiedeln.

Potvrzuji, že pan
V á š e k Antonín,
povolání rolník
bytem v Beněšaně čis. 63.
jest povinen vystěhovati se z obvodu území vo-
jenského cvičiště, zřizovaného v okrese benešov-
ském.

Ich ersuche deshalb nach den Weisungen des
Reichsprotektors, die an das Ministerium des
Innern mit Zuschrift des Kommissarischen Leiters
des Bodenamtes (IX. Sektion des Ministeriums
für Land- und Forstwirtschaft) vom 3. März 1942
N. T. Ue. P. III. Räumung/Stü. ergangen sind,
die Behörden, dem Genannten wohlwollend ent-
gegenzukommen und ihm bei der Sicherung der
Uterkunft sowie bei der Gründung einer neuen
Existenz behilflich zu sein, namentlich beim
Leihen und beim Erwerb einer Ersatzliegenschaft.
Als Identitätsnachweis hat der Obgenannte
seinen bürgerlichen Ausweis vorzulegen.

Žádám proto se zřetelem k směrnici Ríšského
protektora vydaným ministerstvu vnitra dopisem
komisařského vedoucího Pozemkového úřadu (IX.
odboru min. zemědělství a lesnictví) ze dne 3.
března 1942, AZ. T. Ue. P. III. Räumung/Stü.,
aby veškeré úřady vycházely jmenovanému blaho-
volně vstříc a podporovaly ho při zajištění ná-
hradního ubytování a založení nové existence,
zejména též při získávání náhradní zemědělské
usedlosti.

Jmenovaný jest povinen prokázati svou totož-
nost občanskou legitimací.

Beneschau, den 16. September 1942.
Networschtz 16. 9. 1942.
V Benešově dne 16. 9. 1942.
V Netvořicích A.
Z příkazu:
Der Leiter der Umsiedlungskanzlei.
Přednosta přesídlovací kanceláře.

obr. 4.: Potvrzení o povinném stěhování

Otcové rodin se rozjeli po celých Čechách a hledali nové živobytí, volných usedlostí byl stále nedostatek, který s každou etapou vzrůstal.¹¹⁵ Navíc do některých obcí (Kosovy Hory, Bystřice

¹¹⁴ OÚ Lešany, *Letopisy obce Lešan od r. 1923*, s. 194 a 195.

¹¹⁵ SOKA Benešov, Chrášťany – obecní kronika 1923–1947, s. 69–70.

u Benešova) platil dočasný zákaz nastěhování.¹¹⁶ Kdo mohl, stěhoval se co nejbližší, na místa, která znal, často pomohli příbuzní a přátelé. Kde to možné nebylo, hledalo se na doporučení, mnoho cest bylo bezúspěšných, jezdilo se opakovaně a shánělo těžko. O směru migrace rozhodovaly dva faktory: pomoc kanceláře (tipy na volné usedlosti) a vlastní snaha emigrantů (hledání na základě známostí a doporučení). Přesídlovací kancelář pak jen změnu bydliště schvalovala a vydávala přesídlencům ubytovací list a majitelům domů ubytovací příkaz.¹¹⁷

Presidlovací kancelář des Ministeriums des Innern
in Běneschau.
Přesídlovací kancelář min. vnitra
Tschetjowan

Přídělovací ubytovací list.

Alter Vorrat

1. Přesídlovací kancelář min. vnitra příděluje

přechodně ☐ ubytování a umístění této rodině (osobě):
trvalé ☐

Jméno <u>Ř e ě i c h a Václav</u>	povolání _____
z místa (obec) <u>Sedlčany</u>	čp. _____

u ubytovatele:

Jméno <u>L a b u r d a František</u>	povolání <u>řezník</u>
ve <u>Voticích</u>	čp. <u>245.</u> (želez. stanice _____)

2. Rozsah ubytování a umístění: lkuchyně a jeden pokoj

počet členů rodiny <u>1</u>	počet koní <u>•/•</u>	počet hov. dobytka <u>•/•</u>
" vepř. " _____		
a ostatní hosp. inventář a zásoby _____		

3. Osoba, která má býti ubytována, vykáže se ubytovateli tímto listem.
Je třeba, aby podrobnosti o ubytování byly mezi oběma stranami podle možnosti předem projednány, zejména pokud jde o pomoc při stěhování.

4. O ubytování je třeba mezi oběma stranami uzavřít nájemní smlouvu nebo zvláštní ujednání; nedojde-li k dohodě, určí výši nájemného nebo odškodného okresní úřad.

5. Ubytovanci jsou povinni letitěti majetku ubytovatele; ty osoby, proti kterým budou vzneseny odůvodněné stížnosti, je ubytování zneřizvají, budou zbaveny pomoci úřadu a musí se z příděleného ubytování vystěhovati.

Ve Voticích dne 25.VI.1943

Přesídlovací kancelář min. vnitra v
Tschetjowan

L. S.
Podpis: J. V. H. H. H. H.

obr. 5.: Přídělovací ubytovací list

¹¹⁶ ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova...*, s. 24.

¹¹⁷ STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 183.

ŠÍMA, Antonín. *Českoslovenští přestěhovalci...*, s. 272.

OÚ Neveklov, II. *Pamětní kniha městské obce Neveklov*, s. 63.

Tipy přesídlovací kanceláře nebyly vždy dobré a nebyly vždy zadarmo. Lidé odmítali některé nabídky, např. jednalo-li se o vzdálená místa (Slánsko, Královéhradecko),¹¹⁸ u lepších nabídek proslula kancelář svou úplatností. Je známo, že Dr. Šrajer měl také s některými svými podřízenými spory, často prý zasahoval i proti svým úředníkům, kteří chtěli jednat podle německých přání, a zakročoval ve prospěch Čechů.¹¹⁹ Jak tedy viděli kancelář vysídlenci?

„Na radnici zřízena tak zvaná „Přesídlovací kancelář,“ která smutně v kraji proslula za dobu svého působení. Úředníci této kanceláře ze státního pozemkového úřadu v Praze, Češi, počínali si při evakuaci hůře než sami Němci. Ve zbytku protektorátních Čech ve všech okresech měly býti všechny volné byty zajištěny pro přesídlence z evakuovaného území. Páni z kanceláře, ač měli příkaz každou rodinu slušně ubytovati, stali se vyděrači nešťastných vyhnanců. Zemědělci mohli si vyhledati vhodný pro ně hospodářský objekt sami, ale v mnoha případech, když vyhnanec neměl, nebo nebyl vtipný a pánům z kanceláře nedaroval (brali od jídla vše od vepře až do vajíčka neb kusu omastku) nebylo mu vyhlédnuté místo přiděleno a mohl jezdit dál. Jednoho rána, měli na dveřích místo tabulky „Přesídlovací kancelář“ tabulku „Sběrna vajec a másla“, kterou jim tam nějaký vtipálek pověsil.“¹²⁰

¹¹⁸ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 22: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 19.4.1943.

¹¹⁹ ABS, OK–50/46–Tábor. Spis Jiřího Šrajera.

¹²⁰ OÚ Netvořice, II. *Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 199.

3.2 Reakce obyvatel

3.2.1 Co kroniky říkají a neříkají

Obecní, farní a školní kroniky patří mezi základní prameny regionální historie. Poskytují informace, které často nelze nikde jinde dohledat, dávají pestrý obraz života na venkově v 19. a 20. století. Problematická ovšem může být jejich subjektivita a časový odstup od událostí, které popisují. Roku 1940 byly obecní kroniky uzavřeny a odevzdány. Kronikáři pak teprve po válce zpětně zapisovali válečnou dobu a vysídlení. Jejich pohled nebyl pohledem nezávislých historiků, ale lidí, kteří vystěhování prožili. Zapsali to, co považovali za důležité nebo vhodné napsat a tím bezděky jako první začali vytvářet jakýsi "mýtus o vystěhovaném kraji" – obraz, který se stal obecnou představou o zdejší vysídlení, obraz, který přebírali i historikové, ačkoli se jednalo o poválečnou konstrukci.

Kronikářské zpracování let 1942 – 1945 některé události zdůrazňuje, jiné vynechává. Je cenné především proto, že ukazuje na vnímání vlastní minulosti, jak ji viděli (nebo chtěli vidět) zdejší lidé po válce. Zápisy v obecních kronikách byly dopisovány zhruba v letech 1945 – 1950, někdy i později. Psali je někdy přímo rodáci (starostové, písmáci), někdy lidé ve státních službách (učitelé, poštáři), kteří se do obce přistěhovali.¹²¹ (Nejznámějším kronikářem tu byl ovšem bezpochyby tramp, partyzán a spisovatel Bob Hurikán, který vedl kroniku Teletína.) Události zanesené do kroniky mohl víceméně číst kdokoli z obce, v zájmu kronikáře tak bylo vyličit jakési obecné mínění, něco, s čím by všichni sousedé mohli souhlasit, a vystříhat se toho, aby byl někdo ze sousedů poškozen. Kronikáři často vzpomínají na to dobré: na vstřícnost mezi lidmi a vzájemnou pomoc. Kronikář Kvítek píše:

*„Nebylo možné, aby lidé se stejnými bolestmi se pohněvali, protože jeden bez druhého se neobešel. Vzájemně si vypomáhali, po soumraku jak v práci tak v obživě. Okupace donutila ještě ku většímu semknutí. Po odvedení komunistů do vazby, byly rodiny jejich podporovány i jejich politickými odpůrci. V takovém souladu se žilo v té naší malé obci a jistě by se dala okupace prožít v ní bez větších otřesů, kdyby plány Němců byly jiné.“*¹²²

¹²¹ Kroniku Vlkonic psal Antonín Kopka, zedník a předseda MNV, kroniku Vysokého Újezda Václav Smrčka, učitel, rodák sedlčanský, Živohoště Filipína Drtinová, ředitelka národní školy, Bukovan Václav Žaba, starosta, Václav Jaroslav Víšek, ředitel školy, Sedlčan Jan Pavelka, učitel.

¹²² OÚ Lešany, *Letopisy obce Lešan od r. 1923*, s. 188.

Přístup kronikáře se liší obec od obce, některý shrnul události celé války na pár stran, jiný zachytil podrobně i vyprávění jiných a přidal fotografie. Vzpomínky na válku a vystěhování jsou naplněny hořkostí a beznadějí, to je zcela věrný obraz skutečnosti, za kterým je ale mnoho ukryto. Některé knihy zachycují svornost a vzájemnou pomoc v obci, z jiných, byť nenápadně, je znát i odvrácená strana mezilidských vztahů, závist a nevraživost mezi sousedy. Kronikáři se k některým nepříjemným skutečnostem většinou nevyjadřují a raději zamlčují chyby a prohřešky svých sousedů. Společní nepřátelé jsou shrnuti pod slovo "němci" (s malým "n", jak bylo po válce zvykem) a může se jednat o špičky Třetí říše, okupační správu právě tak jako o příslušníky SS, z nichž mnozí ani Němci nebyli.

Snad všechny obecní kroniky od Sázavy až k Sedlčanům jsou nesené stejným duchem, kde na jedné straně vystupuje obec a na druhé straně "němci". Čeští obyvatelé tu nemají příliš možností, jak se bránit německé nadvládě a opakovaně říkají: "museli jsme". *„Česká zem byla pod německou dyktatúrou neválčili jsme s nimi ani proti nim, ale zato jsme museli pro ně pracovat a odvádět dobytek, prasata, mléko, vejce, husy, drůbež, obylí a 15. března 1942 byla vyvěšená vyhláška v naší obci že se musíme vystěhovat se vším inventářem mrtvím i živím ten nářek od občanů k nepopsání do 15. září jsme museli být pryč.“*¹²³ Na místě je otázka zdánlivě zbytečná: co vlastně zdejší lidé museli a nemuseli? Jistě, že situace českého obyvatelstva za války byla složitá a odpor často znamenal smrt, je dobré si ovšem uvědomit, že vysídlení lidé nebyli jen objekty německé politiky, ale také živými subjekty, kteří rozhodovali o svém životě.

Ani vztah mezi Čechy a Němci nelíčí kroniky jednostranně. Ozývá se nenávist vůči "německým okupantům", zároveň není vzácností, když kronikáři připomínají "slušné chování Němců" (ne ovšem na konci války). Zajímavým svědectvím jsou paměti Václava Hory, hostinského, který žil hned za hranicemi zabraného území, v Kamenném Přívoze. Jakožto syn bývalého starosty a sám také řadu let starosta a místostarosta obce měl o dění v širokém okolí slušný přehled. Po svém zvolení kronikářem roku 1937 si psal průběžné zápisky, které chtěl následně vepsat do kroniky. Válka, zabavení kronik a následně změna poměrů po válce mu v tom ale zabránily, takže se nakonec rozhodl sepsat alespoň paměti pro svoji rodinu. Text z roku 1952 má zcela jiný ráz než většina obecních kronik a vylíčení dějin tu autor prokládá i vlastními postřehy a názory:

„Nebyti německých koncentráků kde statisíce našich lidí nevině trpělo a kde jich na tisíce zemřelo, nebyti hromadných vražd našich českých lidí a vlastenců, nebyti všech jiných činů které

¹²³ SOkA Praha-Západ, Krňany – obecní kronika 1936–1970, s. 10.

němci na nás a porobených národech druhých páchali nestalo se u nás v okolí cvičiště ničeho co by zasloužilo většího odsouzení v jejich jednání vůči osadám okolo jejich cvičiště, až na nějakou mírnou pokutu za překročení zakázaného prostoru, mohu dosvědčiti že němci kterých se za válku u nás vystříдалo tisíce, byli v jednání s námi slušní.

Naši lidé se s nimi dosti sprátelili a hlavně s nimi prováděli výměňný obchod, měli s nimi výměňový obchod za chleba a různé potraviny dostávali od nich tabák a cigarety, prádlo deky i celé šaty a oni zase potřebovali jídlo a lihoviny.

*Naši lidé a občané s obcí které se museli stěhovati trpěli a měli velké stráty hospodářské, které jim žádný nemohl nikdy nahraditi ale to vše není možno klásti za vinu jednotlivým vojákům, kteří nebyli všichni nacisty a trpěli také pod jejich vládou se svými rodinami. To vše zavinil německý panovačný führer a chvastounské hlásání Hitlera a jeho přívrženců, které přivedlo celou Evropu do bídy a hladu.*¹²⁴

V následujících kapitolách budou oba zdroje ("úřední" a "lidové") souběžně využívány, citovány a porovnávány. Vyjeví se jejich shody i rozdíly, tendenčnost, emoce i vnitřní síla, která oslovuje i po mnoha desítkách let. Kromě obecních kronik jsou dílem využity i kroniky školní a farní, psané (narozdíl od obecních) po celou dobu války, citovány budou i paměti vystěhovaných.

3.2.2 Odpor nebo odchod?

Německá správa potřebovala v protektorátu zejména klid a plné pracovní nasazení, nacistické represe měly sloužit jen k potlačení odporu, aniž by ohrozily výrobu. Proto také nebylo veřejně jednáno o chystaném vysídlení území mezi Vltavou a Sázavou, zprávy o něm pronikly do zdejších míst na přelomu let 1941 a 1942 a působily zděšení. Některé organizace vedoucí odboj proti německé okupaci měly o chystaném vystěhování ovšem už tehdy celkem přesné zprávy. Ústřední národně revoluční výbor zahájil počátkem roku 1942 jednu ze svých prvních letákových akcí a prostřednictvím cyklostylovaných letáků informoval o úmyslu zřídit na Benešovsku a Sedlčansku vojenské cvičiště. Text doprovázený mapkou je podepsán Okresním národně revolučním výborem v Benešově a sděluje, že „území v rozloze 45 tisíc ha mezi Vltavou a Sázavou má být uloupeno, obyvatelstvo násilně vystěhováno, vyhnáno z rodných chalup, statků a domů.“ Následuje výzva k odporu, k útoku

¹²⁴ SOkA Praha-Západ, Paměti Václava Hory, 1952, s. 228.

a vytváření národních výborů. Podobných letáků se objevilo několik druhů, v roce 1942 i později.¹²⁵ V únoru 1942 jela delegace z Neveklovska do Prahy zjistit u protektorátních ministrů, co je na kolujících zvěstech pravdy, dočkala se ovšem jen nejasného potvrzení zpráv.¹²⁶ Lidé z vesnic určených k vysídlení nevěděli nic jistého až do března 1942, kdy se náhle objevily první stěhovací vyhlášky:

*„V březnu byly vyvěšeny vyhlášky o stěhování okresu mezi tím i naší obce a bylo uvedeno ve skutek co se již dříve mezi obyvatelstvem šeptalo. Nastalo nevýslovné utrpení všech. Většina hospodářů počala zoufale hledati svůj nový domov. Jako štvanci jezdili po celých Čechách. Do obce přišla hlídka četníků, která se zde usídlila a měla na starosti odsun obyvatelstva. Nebyli jsme sami. V etapách se stěhoval celý okres Neveklov.“*¹²⁷

Právě vědomí sounáležitosti, ono "nebyli jsme sami" pomáhalo vysídlencům překonat nejhorší dny. Jejich vzpomínky jsou naplněné hořkostí, často se ozývají slova o zoufalství. K vysídlení došlo v době heydrichiády a po ní, na nějaký odpor sotva mohlo být pomyšlení.¹²⁸ Heydrichiáda zasáhla tíživě nejen česká města, ale i venkov, 10. června byly se zemí srovnány Lidice a 24. června Ležáky. Pátrání po atentátnících se nevyhnulo ani Neveklovsku, blaženický kronikář zaznamenává, že do obce přijelo třicet vojáků a prohledávali usedlosti.¹²⁹ Po českých vesnicích zavládl strach, kontroly hledající spolupachatele atentátu, účastníky odboje nebo jen ukrývané zbraně a zásoby často vyhrožovaly osudem Lidic. O Lidicích samotných se ani nahlas mluvit nesmělo, když v červnu přinesl jeden muž z Lešan zprávu o Lidicích, němečtí vojáci svolali všechny muže ve vsi a pohrozili jim, že budou všichni zastřeleni, pokud budou šířit tyto zprávy.¹³⁰

Co mohli udělat zdejší lidé, aby zabránili vysídlení, anebo alespoň zmírnili jeho dopady? Ihned po 14. březnu 1942, kdy vyšla první vyhláška, začali první kroky podnikat místní starostové společně s Národním souručenstvím. Zástupci neveklovského Okresního starostenského sboru a okresního vedení Národního souručenství se na konci března 1942 pokusili o prodloužení půlroční doby stěhování a napsali dopis ministru vnitra Bienertovi, aby „z moci svého úřadu snažil se zmírniti osud

¹²⁵ CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům...*, s. 84–87.

¹²⁶ OÚ Netvořice, *II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 198.

ŠKORPIL, Bohumil. *Paběrky*, s. 34.

¹²⁷ Státní okresní archiv Praha-Západ /dále SOKA/, Blaženice – obecní kronika 1935–1958 /xerox/.

¹²⁸ HERTL, Jan. *Dějiny vystěhovaného kraje...*, s. 23, 24.

¹²⁹ SOKA Praha-Západ, Blaženice – obecní kronika 1935–1958 /xerox/.

¹³⁰ Vzpomínky Heleny Černošové z Lešan (*1938). Archiv autora.

obcí, které jsou určeny k vystěhování. “ V dopise prosí také o slevu na dráze, zastavení hospodářských kontrol a povolení stavět na místě, kde se usídlí. Žádost ovšem neměla žádného výsledku.¹³¹

Podstatné na celém dopise je fakt, že politická reprezentace neveklovského okresu zde nežádá zastavení vysídlování, nýbrž bere je jako nezměnitelnou skutečnost a žádá pouze úlevy. Kronikáři mluví podobně, když píší „15. března 1942 byla vyvěšená vyhláška v naší obci že se musíme vystěhovat [...] do 15. září jsme museli být pryč“.¹³² Březen 1942 byl dobou, kdy v Praze již půl roku zastával úřad zastupujícího říšského protektora Reinhard Heydrich. Do Prahy byl povolán jako velmi schopný nacist, generál policie a vysoký představitel SS, aby zlikvidoval protiněmecký odpor. Lidé z vesnic určených k vysídlení měli dvě možnosti: buď se postavit na odpor, nebo se podrobit. V prvním případě by zlomení odporu znamenalo pravděpodobně smrt zastřelením nebo koncentrační tábor. Většina se rozhodla pro druhou možnost, aby si po ztrátě domova a většiny majetku zachránila alespoň život. Když už byl odchod jistý, snažili se vysídlenci zachránit, co se dalo. Odváželi vybavení dřív, než jim to vyhlášky zakázaly nebo než jim ho někdo zabavil. Ne vždycky ale měli kam odvážet. Někteří lidé z první etapy si vybavení na čas uložili u známých v sousedních vesnicích, které se stěhovaly následně, to už ale platil zákaz odvážení, takže o něj také přišli. Lépe si vedli sedlčanští, když ještě před vydáním stěhovací vyhlášky odváželi z města, co se dalo, podobně se chystali od začátku roku 1943 lidé na Neveklovsku. Zemědělci, kteří své vybavení odevzdali (a těch byla většina, neboť soupisy majetku bránily odvozu), už je obvykle nikdy neviděli, zabavené stroje přišly ke zkáze.¹³³

Již od vydání 1. vyhlášky řešili vystěhovávaní obyvatelé otázku, kam jít a kde si hledat nové živobytí. V dubnu 1942 se v Neveklově a v Jablonné konaly porady Národního souručenství, kterých se účastnilo mnoho lidí z okolí a také Ludvík Šrom z přesídlovací kanceláře. Řešila se především pomoc přestěhovalcům, Šrom upozorňoval, jak postupovat při koupích a pachttech. Z neveklovského Národního souručenství je namístě zmínit se blíže o Bohumilu Škorpilovi (1890 – 1970). Ačkoliv se narodil v Praze, prošel jako učitel řadu míst Středočeského kraje. Roku 1937 se přistěhoval do Benešova a vysídlování Neveklovska jej zastihlo ve funkci zdejšího okresního tajemníka Národního souručenství. Z této pozice podepsal na sklonku března 1942 dopis ministru Bienertovi a v dubnu se obrátil na přesídlovací kancelář, aby jí tlumočil přání a potřeby vysídlenců. Dále organizoval pomoc Národního souručenství, až i jej samotného dostihlo vystěhování a jako jeden z vůbec posledních se

¹³¹ NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–7/4–42. Dopis ministru Bienertovi z 31.3.1942

¹³² SOKA Praha–Západ, Krňany – obecní kronika 1936–1970, s. 10.

¹³³ STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 185.

Vzpomínky Jana Zouzala ze Sestrouně (*1928). Archiv autora.

v únoru 1945 stěhoval z Benešova do Příbrami. Tam o tři roky později, před Vánocemi roku 1948, vydal knihu Paběrky se vzpomínkami na válečná léta.¹³⁴

Národní souručenství považovalo pomoc vysídlencům za svou povinnost. V Praze se postupně konalo několik setkání uspořádaných za tímto účelem. Na Ústředním sekretariátu Národního shromáždění jednala 5. května 1942 deputace neveklovského starostenského sboru a sekretariátů NS v Benešově a Neveklově doprovázená Dr. Šrajerem o společném postupu při získávání zemědělských usedlostí a volných míst pro živnostníky. NS pak zasílalo pravidelná hlášení o nalezených možnostech. V červnu 1943 mělo Národní souručenství v úmyslu hledat další volná místa pomocí svých členů a vyzývat také kněze, aby apelovali na všechny své věřící. Ministerstvo vnitra ovšem další spolupráci v této věci zastavilo.¹³⁵

Lidé ze zabíraného území v té době již otázku odporu nebo odchodu dávno vyřešili. V prvních etapách byl odchod velmi bolestný a znamenal uvržení do nejistot. Více než jako cokoliv jiného brali lidé nucené vystěhování jako neštěstí a jako zlo, proti kterému nemají dost sil bojovat. Ztráta jistot a stálé obavy prověřily mezilidské vztahy. „*Není možné zachytiti pohyb a kvas obyvatelstva této doby. Mravní úroveň klesala, obnažovaly se charaktery lidí, poznával se teprve přítel v nouzi.*“¹³⁶ Je jistě mnoho pravdy na tom, že lidé na venkově drželi většinou pohromadě a v těžkých chvílích zvláště. Právě tak okupace a válka donutily k ještě většímu semknutí. Druhá strana mince ovšem ukazuje, že v mnoha vesnicích se nacházela třeba jen jedna rodina nebo jeden člověk, kterému byl přednější vlastní prospěch, třeba na úkor celé obce. Ani národní soudržnost nebyla tak silná, jak by se podle některých pramenů mohlo zdát. Lidé odcházející z vysídlovaného kraje se nesetkávali s velkou podporou, zvláště ti, kteří byli vysídleni jako první, zažili při hledání náhradního domova mnoho nepochopení:

„*Nám byla milá každá i menší snaha občanů jiných obcí [...] Nebyly to jen ženy, které při vyprávění svých nesnází s opatřováním nového domova plakaly, byli to i muži, muži kteří prošli boje první světové války a jejich ruce nesly známky těžké práce. Oni neplakali tak nad potížemi s opatřováním nového domova, plakali nad našimi lidmi, které němcí svým vlivem tak pokazili, že z*

¹³⁴ Městské muzeum Čelákovice, složka Bohumil Škorpil.

¹³⁵ NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–16/5–42.

NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–17/6–43. Spolupráce NS v přestěhovačské akci benešovské a sedlčanské.

ŠÍMA, Antonín. *Českoslovenští přestěhovalci...*, s. 273.

¹³⁶ OÚ Hradištka, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištka, Brunšova a Pikovic od r. 1918*, s. 65.

*nich již naši čeští lidé nebyli. Ani úřady neměly pro vystěhovalce schovávavost a útěchu. Tu choval každý sám v sobě.*¹³⁷

Pro všechny etapy je společné doufání, že k vystěhování nedojde. Doufalo se v brzký zvrat ve válce a přání zůstávalo lidem jako útěcha, že nebudou muset odejít. Začátkem roku 1943 probíhala bitva u Stalingradu a východní fronta se měnila v neprospěch Německa, obecně se věřilo, že válka již nebude dlouho trvat a Rusko svého nepřítele brzy zdolá.¹³⁸ Ale dříve než válka skončila, umožnila okupace vystěhování všech pěti etap. V posledních etapách se již válečné poměry měnily v neprospěch Říše a přibývalo naděje na brzký návrat. Reakce obyvatelstva se během postupujícího vysídlování měnily. Zpočátku převažovalo zoufalství a beznaděj, lidé nechtěli uvěřit zprávě, že budou muset odejít. Také na místech, kam přicházeli, je lidé nepřijímali příliš vlídně, v okolí zabíraného území se ještě nevědělo, proč vysídlení probíhá. Od roku 1943 hledali již vysídlení nové živobytí s předstihem a setkávali se také s větším porozuměním.

3.3 Státní pomoc a propaganda

Vyklizení rozsáhlého území mezi Benešovem a Sedlčany si vyžádalo také státní pomoc, součinnost protektorátních úřadů a řadu rozhodnutí. Pět dnů po vydání první vyhlášky, 19. března 1942, se na ministerstvu vnitra sešli zástupci šesti ministerstev, aby projednali otázky spojené se vznikem nového cvičiště a dle možností obyvatelům pomohli. Na žádost ministerstva hospodářství a práce zde bylo rozhodnuto vytvářet soupisy živnostníků ze stěhovaného území, aby bylo s pomocí živnostenských svazů možné hledat pro ně práci jinde. Zástupce min. spravedlnosti na poradě přislíbil poslat k okresnímu soudu v Neveklově jednoho soudce ku pomoci přestěhovalcům. Oboje rozhodnutí pak byla uskutečněna. Zato ale vysídlení na rozdíl od Vyškovska, Milovic a Brd nezískali žádnou slevu na dráze, třebaže nyní při hledání nového bydliště jezdili často a opakovaně.¹³⁹

¹³⁷ OÚ Lešany, *Letopisy obce Lešan od r. 1923*, s. 194 a 195.

¹³⁸ OÚ Netvořice, *II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 200.

SOKA Benešov, Václavice – obecní kronika 1912–1975, s. 64.

¹³⁹ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov a poválečná obnova území*. Ed. J. Hoffmanová a J. Juněcová. Praha, 1985, dokument č. 11: Zápis o poradě zástupců ústředních úřadů, 19.3.1942.

ŠÍMA, Antonín. *Českoslovenští přestěhovalci...*, s. 271.

NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–25/3–42.

Zvěsti o vysídlování středních Čech se postupně šířily protektorátem a působily zmatek. Někteří ministři se proto veřejně k otázce vyjádřili a zahrnuli ji do vládní propagandy. Výmluvný je projev Emanuela Moravce z manifestace na Staroměstském náměstí 2. června 1942, kdy řekl o Praze: „*Zde se rodí pověsti o tom, co prý Velkoněmecká říše s námi zamýšlí, pověsti vyráběné ovšem Benešovými agenty, když je právě londýnský rozhlas přímo nevysloví. To jsou ty povídačky o tom, že český národ bude vystěhován, že český národ bude germanizován a kdoví co ještě. Neskřívám, že český národ může leccos potkat nepříjemného, ale to jen tehdy, kdyby se ukázal věrolomným vůči Velkoněmecké říši. Čech, který stojí za svým státním prezidentem, a který poslouchá svou zákonnou vládu zde ve vlasti, ten bude klidně žít a bude mít možnost svých schopností plně využívat. Ten se nebude stěhovat! Ten se nebude stěhovat nikam! A jeho děti budou chodit do pořádných českých škol!*“¹⁴⁰ Zanedlouho bylo přes 150 českých vesnic vystěhováno i se svými školami.

Během června a července 1943 vyšla nejprve vyhláška nařizující vysídlení Sedlčan a vzápětí během devíti dnů po sobě vyhlášky o vyklizení III., IV. a V. etapy. Celkem se jednalo o polovinu celého zabíraného prostoru a vysídlení tak velkého území najednou mohlo být provázeno širším odporem. Toho si zřejmě byla vědoma i správa protektorátu. V Sedlčanech a vyklizených obcích se snad proto v červnu 1943 objevilo svolání vlády k obyvatelům Benešovska a Sedlčanska obhajující nutnost vystěhování. Vyvěšoval se zvláště německý text v jednom exempláři a zvláště více exemplářů v češtině, což bylo neobvyklé, neboť jiná nařízení bývala dvojjazyčně vždy na jednom listě. Slova vlády jen v češtině snad měla působit lepším dojmem. V svolání protektorátní vláda vysvětluje, že se vysídlení děje jen z vojenské nutnosti. Obyvatelstvo má pro zřizování výcvikového prostoru projevit porozumění, neboť „*i tato oběť musí býti přinesena pro budoucnost českého národa, které je zaručeno jedině vítězstvím Říše.*“¹⁴¹

¹⁴⁰ Ústav pro studium totalitních režimů. Nahrávka projevu Emanuela Moravce z 2. června 1942.

<https://www.ustrcr.cz/cs/audio-archiv>

¹⁴¹ Městské muzeum Netvořice. Svolání vlády ze 7.6.1943.

Občané Benešovska a Sedlčanska!

Válka, kterou je dnes zachvácen celý svět, vyžaduje výcviku velkých vojenských kontingentů. K tomu je zapotřebí četných vojenských cvičišť. Taková cvičiště se zřizují nejen v Čechách a na Moravě, nýbrž i v jiných oblastech Velkoněmecké Říše. O jejich zřízení rozhodují výhradně vojenská hlediska. Novodobé zbraně, které jsou v pohybové válce zasazeny, vyžadují stále větších cvičných ploch.

Zřízení vojenského cvičiště benešovského není tudíž opatřením, které by směřovalo zvláště proti obyvatelstvu nebo hospodářskému složení tohoto území, nýbrž je vojenskou nutností, která je podmíněna výhradně válkou. Obyvatelstvo, které je tímto opatřením nepochybně tvrdě dotčeno, musí projevit nutné porozumění, že i tato oběť musí být přinesena pro budoucnost českého národa, která je zaručena jediné vítězstvím Říše. Neboť jen vítězství nad bolševismem zajišťuje českému lidu setrvání na jeho domácí hroudě a budoucí pokojnou práci jeho dětí ve vlasti.

Vývoj války vyžaduje bohužel i urychlené vyklizení jednotlivých pásem. Přesto však odškodňovací řízení bude provedeno způsobem dosud obvyklým, takže každý, jehož se opatření dotkne, obdrží především na žádost přiměřenou zálohu na náhradu mu příslušející a po skončení řízení dostane pak v nejkratší době vyplacen zbytek náhrady. Obyvatelstvo se může kdykoliv obrátit na příslušnou přesídlovací kancelář ministerstva vnitra s žádostí o radu a pomoc. Lhůty k přesídlení budou oznámeny zvláštní vyhláškou.

V Praze dne 7. června 1943.

Vláda Protektorátu Čechy a Morava.

Předseda vlády **Dr. Krejčí**

Ministr vnitra **Bienert** Ministr zemědělství a lesnictví **Hrubý**

obr. 6.: Provolání protektorátní vlády z června 1943

3.4 Převody majetku

3.4.1 Vyvlastnění

Při zřizování benešovského výcvikového prostoru usiloval Pozemkový úřad o převod veškeré zdejší půdy do majetku Německé říše. Nově se přistoupilo k hromadnému vyvlastňování za náhradu (na dříve stěhovaných území se uzavíraly kupní smlouvy). Pozemkový úřad k tomu využíval zákona č. 63/1935 Sb. o vyvlastnění k účelům obrany státu, který umožňoval vyvlastnění pro vojenské účely (§ 1 a § 3). Nařízením říšského protektora z 11. dubna 1940 byl obsah zákona recipován ve prospěch Německé říše, návrhy na vyvlastnění mohl nadále podávat říšský protektor nebo místa jím pověřená. Vyvlastňovací právo získal Pozemkový úřad výnosem říšského protektora z 13. března 1942. Další nařízení ř. protektora z 23. července 1942 připustilo zkrácení vyvlastňovacího řízení a umožnilo vydávat jednotné vyvlastňovací výměry pro celá katastrální území jedné i více obcí.¹⁴²

Nemovitý i movitý majetek býval odhadnut něco pod cenou, oceňovalo jej taxační oddělení Bodenamt podle směrnic platných pro celou Říši s přihlédnutím k místním trhům. Ceny se pohybovaly zhruba na úrovni roku 1938. Zaměstnanci taxačního oddělení byli jmenováni a placeni Německou osídlovací společností (Deutsche Ansiedlungsgesellschaft), která byla výkonným orgánem Říšského komisaře pro upevňování německví (tedy Himmlera).¹⁴³ Ocenění nemovitostí se lišilo podle okresů, nejnižší ceny byly v okrese neveklovském, vyšší ve votickém, sedlčanském a nejvyšší v benešovském. Různě vysoké ceny pravděpodobně odrážejí lukrativnost místa.¹⁴⁴

V první etapě si vystěhovalci mohli brát s sebou takřka všechn movitý majetek od osobních věcí až po vybavení statků. Při stěhování II. etapy již vyšla vyhláška zakazující odvoz téměř všeho zemědělského vybavení, majitelé si mohli nadále brát jen menší zvířectvo (ovce, kozy, drůbež), drobné nářadí, zařízení domácností a osobní věci, v některých případech ani zvířectvo ne, václavická kronika uvádí, že václavickým zůstaly jen svršky, nábytek, domácí zařízení, palivo a z úrody samozásobitelské

¹⁴² NA, Inventář č. 394 k fondu PÚČM, zpracovali A. Haas, J. Honc, 1962, s. I–IV.

ŠÍMA, Antonín. *Českoslovenští přestěhovalci...*, s. 269.

Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Ročník 1935, s. 149–151.

Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren. Jahrgang 1940, s. 162.

Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren. Jahrgang 1942, s. 217.

¹⁴³ NA, Inventář č. 394 k fondu PÚČM, zpracovali A. Haas, J. Honc, 1962, s. V–VII.

NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–9/6–43.

SOKA Praha–Západ, Paměti Václava Hory, 1952, s. 220.

¹⁴⁴ STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 194, 195.

dávky (21 kg obilí na osobu). Komise Pozemkového úřadu v doprovodu vojáků s důstojníky SS přijížděly do obcí před jejich vyklizením a sepisovaly nemovitý i movitý majetek, aby podle jeho výše určovaly náhradu za vyvlastnění. Chrášťanská kronika udává, že procházely pole, louky, lesy i domy, odhadovaly pozemky, měřily a odhadovaly budovy, prováděly odhad koní, hovězího a vepřového dobytka. Odhady se děly bez dorozumění s majiteli a komise nic nevysvětlovaly. Vlastníci byli vyzváni k podepsání soupisů, aniž by věděli, jak je majetek odhadnut. Při odporu jim bylo vyhrožováno vězením nebo koncentračním táborem. Později přijely další komise, odhadovaly a měřily stromy po lesích, sčítaly hospodářské stroje a nářadí, dále všechny ovocné stromy v zahradách i všechny divoké stromy po mezích a jinde. Odhady vybavení se místy pohybovaly velmi nízko. Brzy nato začalo zabavování strojů i zvířat. Ve vsích se dobytek a koně odváděli na náves či do jiných statků, nejlepší kusy byly určeny pro SS–Hofy a označeny čísla do uší. Skotu se vypalovala čísla na rohy, koním na kopyta, prasatům byla tetována čísla. Stroje se označovaly barvou. V Sedlčanech dostali zemědělci nařizeno předvést koně, dobytek a ovce 21. června 1943 na tržiště, kde zvláštní komise většinu zabavila. Hospodářské stroje se shromažďovaly na dvorech, načež nové komise přijely s nákladními auty, nakládaly je a odvážely většinou do okolí Prahy, kde rezivěly až do konce války.¹⁴⁵

Zabavování strojů a zvířat těžce působilo na majitele: „Bylo nám sice slibováno, že kdo si najde do nájmu náhradní hospodářství bude mu uvolněn živý i mrtvý inventář ze záboru ale pak jsme se všichni přesvědčili, že to byly skutečně jen sliby. Nikomu nebylo uvolněno ani to nejmenší. Některý dobytek a koně jsou odváděny a odváženy do Jabloné, do Benešova, Týnce n Sázavou a jinam. Občané chodí jako zařezaní, leckde je vidět slzy v očích, každý zatíná pěsti, ale každý se bojí promluvit. Protože i pro každé neopatrně pronesené slovo byl mnohý občan zatčen a odvezen na gestapo.“¹⁴⁶ V Dublovicích proběhlo zabírání dobytka měsíc před vyklizením obce: „Dnes je tu velice smutná podívaná – všechen dobytek označovaný berou a dávají do statků – dojně krávy do dvora. Lidi pláčou jako o pohřbu, i muži div nepláčou.“¹⁴⁷ Jeden z místních domkářů, 53letý Antonín Vokrouhlík, se po odevzdání svého dobytka z lítosti oběsil.¹⁴⁸

¹⁴⁵ SOKA Benešov, Chrášťany – obecní kronika 1923–1947, s. 70–73.

SOKA Benešov, Václavice – obecní kronika 1912–1975, s. 67.

SOKA Praha-Západ, Krňany – obecní kronika 1936–1970, s. 19.

PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany, 1978, s. 19.

NA, MPSP–R, kt. 203, i. č. 400. Vyhláška čj. 1643/1–1942.

SOA Praha, Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1624, Chlum – památník četnické stanice; i. č. 1638, Křečovice – památník četnické stanice.

¹⁴⁶ SOKA Benešov, Chrášťany – obecní kronika 1923–1947, s. 72.

¹⁴⁷ SOKA Příbram, Dublovice – obecní kronika 1924–1990, s. 153.

¹⁴⁸ SOKA Příbram, Dublovice – farní kronika 1935–1977, s. 66.

obr. 7.: Odvod krav v Minarticích, rok 1943

Po ocenění předvolával Pozemkový úřad majitele k jednání, aby odsouhlasili vyvlastnění za náhradu, čímž své nemovitosti postoupili Německé říši. Byli povinni předat je prosté všech dluhů a závazků zanesených v pozemkových knihách. Přesídlovací kancelář za tím účelem vydala 10. října 1942 vyhlášku směřovanou k výměnkářům a jiným držitelům práv na nemovitostech, aby se ještě před výkupem dohodli s vlastníky a podepsali ohledně svých práv výmazní prohlášení. Vyhláška dále udává, že kde by se tak nestalo, bude o právech rozhodovat okresní soud a vyplácení kupní ceny proběhne až po soudním urovnání. Spory tak postihnou vlastníky i držitele práv. Nařízení vydané pro urychlení převodů dokládá zároveň nacistickou snahu o formální dokonalost: vykupované či vyvlastňované usedlosti měla Třetí říše získávat beze všech závazků. Výmazy břemen váznoucích na nemovitostech prováděly okresní soudy, zdejší soudci a advokáti také poskytovali rady v právních otázkách.¹⁴⁹

Převzetí nemovitostí právně upravoval vyvlastňovací výměr zdůrazňující údajné dobrovolné rozhodnutí vlastníků („*prohlásili jste, že jste ochotni k dobrovolné dohodě*“). Dobové prameny mluví jinak: „*nikdo při stěhování nevěděl co za majetek dostane, s nikým o náhradě se nedohodli a nikdo dobrovolně neprodával.*“ V závěru vyvlastňovacích výměrů se uvádí, že rozhodnutí je konečné a opravný prostředek vyloučen.¹⁵⁰ Převody majetku byly pak zcela podle platných zákonů zaneseny do

¹⁴⁹ HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje..., s. 23.

ŠÍMA, Antonín. Českoslovenští přestěhovalci..., s. 269–270.

Městské muzeum Sedlčany, D 260. Předvolání k dobrovolnému jednání.

NA, MPSP–R, kt. 203, i. č. 400. Vyhláška čj. 1.400/1–42.

¹⁵⁰ Vyvlastňovací výměr z roku 1943, archiv autora.

OÚ Netvořice, II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929, s. 200, 201.

pozemkových knih.¹⁵¹ Také tímto způsobem dodávala nacistická správa Čech a Moravy svému počínání dojem legálnosti, zanesení do pozemkových knih bylo tečkou za vyvlastněním české půdy. Novým vlastníkem se stávala Německá říše. Formálně ji zastupoval Heinrich Himmler, který držel v rukou nejen funkci říšského vůdce SS, ale coby *Říšský komisař pro upevňování němectví* reprezentoval také úřady kolonizační politiky.

BEZIRKSGERICHT IN NEVEKLAVE
OKRESNÍ SOUD V NEVEKLOVĚ
EINGEL: 11. 11. 1943
MAI
KRAJ
459/43
/43
Beschluss.
Ungesessni.
Das Gericht bewilligt im Grundbuche
für das Katastralgebiet
Breschan
nachstehende Eintragungen:
I./ In der Einlage Zahl 214 und 280:
Auf Grund des Enteignungsbescheides
vom 22. August 1942 (Beil. A-Orig.)
G.L. Bre 214 - Ves. - T.Us.F.
wird das Eigentumsrecht für
Das DEUTSCHE REICH
vertreten durch den Reichsführer H. und Chef der Deutschen
Polizei (R-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt)
einverleibt.
II./ In der Einlage Zahl 214 :
Auf Grund dieses Antrages wird die
Anmerkung unter B Post 2 zu Gunsten
des Bodenantes gelöscht.
III./ In der Einlage Zahl 280:
Auf Grund dieses Antrages werden die
Anmerkungen unter C Post 1 und B Post
2 zu Gunsten des Bodenantes gelöscht.
Bisherige Eigentümer: Marvanová
Bodenanteils: 1/2
Erwerber: Das Deutsche Reich
Abw. teil:
Deutschung: 99.200.- K.
Gebührenfrei gemäß § 9 des Ges. vom
29.3.1935 2.63 S.B.G.u.V.
Osvobozeno od poplatků podle §u 9
z.ze dne 29.3.1935 2.63 S.B.G.u.V.
Bezirksgericht in Neveklau Abt. I.,
Okresní soud v Neveklavě odd. I.,
am- dne 11. 11. 1943
Fr. Šk. Štěl.
P. die 18. 11. 1943

obr. 8.: Soudní povolení zápisu do pozemkové knihy

¹⁵¹ Soudní povolení zápisu do pozemkové knihy, archiv autora.
SOKA Benešov, Václavice – obecní kronika 1912–1975, s. 67.

3.4.2 Zálohy a podpory

Za odstupované nemovitosti na celém území benešovského cvičiště bylo majitelům do jara 1944 přiznáno 297 milionů korun. Na příkaz Pozemkového úřadu se za usedlosti vyplácelo jen 80% výkupní ceny, zbytek vázaný pro případ neuvedených škod a závad mohl být vyplacen jen na jeho zvláštní povolení. Peníze se skládaly do Okresní záložny hospodářské v Benešově. Jelikož Pozemkový úřad vyplácel odškodné až po knihovním převedení majetku a přestěhovalci potřebovali peníze hned při stěhování, poskytoval jim Ústav pro péči o přestěhovalce trojí podporu:

- 1.) zálohy na stěhovací výdaje
- 2.) zálohové zápůjčky
- 3.) mimořádné jednorázové podpory

Zálohy na stěhovací výdaje (do výše 3000,- K u ženatého přestěhovalce) sloužily ke krytí výloh za stěhování až do doby jejich uhrazení Pozemkovým úřadem. Ten vyplácel odškodné za stěhování následovně: Osobám bez odstupovaných nemovitostí zprvu max. 1900 K (pro rodinu s dětmi), od července 1943 jim stěhovací výdaje hradil v plné výši, protože se stěhovali do větších vzdáleností. Majitelům nemovitostí vyplácel 1500 K + 2% z kupní ceny jejich majetku, nejvýše ale 20 000 K. Zálohy refundoval Pozemkový úřad Ústavu dodatečně z odškodného.

Zálohové zápůjčky sloužily jako bezúročná půjčka přestěhovalcům, kteří čekali na vyplacení odškodného za své nemovitosti. Toto odškodné (náhradu za vyvlastění) měl Pozemkový úřad podle zákona z 63/1935 zaplatit do šesti neděl od jejího určení. Ve skutečnosti tomu tak nebylo, zdlouhavé vyplácení bránilo zemědělcům ve shánění nových hospodářství a nákupu vybavení, někteří majitelé je nedostali do konce války. Proto sjednal Ústav s benešovskou záložnou tuto úvěrovou pomoc, žádat mohli i lidé bez nemovitostí, kteří si chtěli zařídit vlastní bydlení. Okresní záložna poskytovala zápůjčky na stavby, koupi nebo pacht nového domu, jeho opravu nebo na splacení starých dluhů váznoucích na odstupovaných nemovitostech. Půjčka se následně splácela z odškodného. Zálohových zápůjček využila jen malá část obyvatel, záložna jich roku 1942 poskytla 132 a roku 1943 539, celkem za oba roky v hodnotě přes 30 milionů K.

Mnozí hospodáři nechávali peníze v záložně a nechávali si je převést na vkladní knížky. Za celou válku na ně vůbec nesáhli, nebo vybrali jen nejnutnější část. Doufali v konec války a návrat starých poměrů, kdy peníze vrátí a nastěhují se zpátky domů.¹⁵²

¹⁵² ŠÍMA, Antonín. *Českoslovenští přestěhovalci...*, s. 269–278.
Městské muzeum Netvořice. Žádost o zálohu na stěhovací výdaje.

3.5 Odchod obyvatel

V Protektorátu Čechy a Morava proběhlo za šest let jeho trvání několik rozsáhlejších migračních akcí, vysídlení Benešovska, Neveklovska a Sedlčanska z nich bylo největší. Proběhlo postupně, neboť ani německá správa nedokázala najednou přestěhovat třicet tisíc lidí a rozdělení na etapy zároveň tlumilo případný odpor. Podobně po etapách byly již předtím úspěšně rozšířeny výcvikové prostory wehrmachtu v Brdech, u Milovic a Vyškova. Vystěhovalci se cítili jako exulanté a přirovnávali odchod z rodného kraje k odchodu po Bílé Hoře. Protektorátní úřady o nich mluvili jako o přesídlencích, případně vysídlencích, oni sami však měli pro sebe jiná jména: vyhnanci, lidé bez domova.¹⁵³

Vysídlování začalo roku 1942. Ještě před vystěhováním prvních vesnic se na zabíraném území objevilo polní četnictvo SS a s výcvikem začalo dělostřelectvo. Výcvik probíhal v těsném sousedství obydlených míst, vždy dva dny v týdnu nesměli obyvatelé Netvořic opouštět městečko a v jeho okolí probíhala ostrá dělostřelecká palba. V dalších etapách se dělo podobně, v lednu 1943 dostali obyvatelé Chrástřan na určený den nařízeno opustit své domy, nechat je odemčené a odejít do sousedních vesnic. Od hory Chlumu začalo střílet dělostřelectvo na terče rozestavené po polích, vypálilo asi 300 ran a zase odjelo. Dříví zpřerážené v lesích chtěli lidé z okolí zpracovat, nebylo jim to ale dovoleno.¹⁵⁴ Podobně dostali usedlíci ze samoty Nouze 2. února 1943 nařízeno odejít do Bělce, děti na cestě do školy zastavila stráž a poslala zpátky domů. Takto náhle se konala cvičení na různých místech.¹⁵⁵ Stálá blízkost jednotek SS působila depresivně a vojenská cvičení přidávala na nejistotách, neboť místní lidé nevěděli předem, který den vlastně budou ještě moci být doma a který ne.

Jednotlivé etapy vysídlení měly některé rysy společné, jiné odlišné. K těm společným patřilo stanovení termínu, do kdy měla být ta která část vyklizena. Právě tak bylo společným rysem zkracování těchto termínů, ke kterému docházelo již od I. etapy. Ne všichni obyvatelé ale ze zabraného území odešli, naopak téměř polovina zde nakonec zůstala. Co rozhodovalo o odchodu nebo setrvání?

Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Ročník 1935, s. 152.

NA, MPSP–R, kt. 203, spisy R–616–31/8–42, R–616–8/5–43, R–616–21/5–43; kt. 204, spis R–616–9/6–43.

Farní úřad Neveklov, Bělce – farní kronika 1839–1948.

NA, MPSP–R, kt. 1254, i. č. 951. Dopis Cyrila Zouzala Ústavu pro péči o přestěhovalce, 31.3.1945; Dopis Jana Zouzala Ústavu pro péči o přestěhovalce, 6.4.1945.

SOKA Benešov, Václavice – obecní kronika 1912–1975, s. 67.

ŠKORPIL, Bohumil. *Paběrky*, s. 51.

¹⁵³ OÚ Netvořice, *II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 199.

OÚ Neveklov, *II. Pamětní kniha městské obce Neveklov*, s. 64.

SOA Praha, Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1638, Křečovice – památník četnické stanice.

SOKA Příbram, Kňovice – obecní kronika 1919–1980, s. 84.

¹⁵⁴ SOKA Benešov, Chrástřany – obecní kronika 1923–1947, s. 72–73.

¹⁵⁵ Farní úřad Neveklov, Bělce – farní kronika 1839–1948.

Správa vznikajícího výcvikového prostoru (SS–Standortverwaltung) potřebovala na vyklizeném území zachovat určité zázemí pro vojsko. Bylo vhodné, aby pole nezůstala ležet všude ladem, aby alespoň na okrajích cvičiště pokračovalo zemědělské hospodaření, neboť potravin byl nedostatek, od roku 1939 běžel přidělový systém a prodávalo se na lístky. Již od I. etapy proto mohli někteří obyvatelé zůstat, tato možnost ovšem neplatila pro všechny. Mezi prvními odcházeli penzisté, protože již nepracovali na plný výkon. Vojenská správa nepotřebovala v zabraném území ani inteligenci, takže téměř všichni lékaři, advokáti, faráři a učitelé odešli také, a to často do vzdálených okresů. (Neveklov měl při stěhování 1120 obyvatel, z čehož asi osm mělo doktorský titul. Dva soudci byli přeloženi do Mladé Vožice a do Benešova, advokát převedl svou kancelář do Hradce Králové, notář byl internován v Buchenwaldu. Dva lékaři ordinovali v Hořovicích a v Plané nad Lužnicí.) Odcházeli také obchodníci a hostinští. Zůstat mohli někteří sedláci a řemeslníci, ti ovšem většinou podle svého přesvědčení také "raději odešli, než by sloužili Němcům". Muselo se jednat o přesvědčení velmi silné, když vedlo k opuštění domova i přes možnost zůstat. Někteří odešli také proto, aby pomohli jiným, byli to třeba řemeslníci, kteří měli někoho v učení, komu by jinak hrozilo pracovní nasazení v Německu. Poslední se stěhovaly úřady, fary, školy a zemědělci. Zůstávali zemědělství dělníci, někdejší čeled', nebo menší domkáři a kromě nich ještě řemesla nutná pro chod cvičiště. V prvních etapách byla diferenciací výrazná, ke konci již zůstávala většina obyvatel. Rozsah hospodářství a majetkové poměry hrály velmi důležitou roli. Sedláci spjatí s půdou nejvíce se obvykle stěhovali mezi posledními. Také čeští četníci dohlížející na včasný odchod přesvědčovali nejdříve ty, kteří neměli pole, a až nakonec chodili k hospodářům, kteří byli na půdu nejvíce vázáni.¹⁵⁶

V každé vsi tísnivě doléhalo na celou obec stěhování první rodiny. Bylo znamením, že nastává opouštění celé vesnice a nikdo nevěděl, zda se ještě někdy vrátí a v jakém stavu svůj domov najde. Takové první stěhování je zaneseno v kronice Podělus, kde se jako první stěhovala rodina Korbelova:

„Nedá se vůbec vyjádřiti slovy, jak na nás všechny toto prvé stěhování v obci působilo, třebaže jsme byli již svědky stěhování celých obcí z Neveklovska. Pantátovi Korbelovému bylo také nabízeno správcovství SS–Hofu, což on odepřel a raději se z obce stěhoval. Zanechal na statku 16 kusů hovězího dobytka, 2 koně, 1 prasnici, 1 prase a všechn hospodářský inventář, stroje, vozy a t. d. Dále pak zůstalo na statku 40 q brambor a 15 q ovsa. Za celou usedlost mu Němci zaplatili 640.000 Korun protektorátních. Velmi dobře si vzpomínám a byl jsem tehdy přítom, když pantáta Korbelů sundaval v

¹⁵⁶ OÚ Neveklov, II. Pamětní kniha městské obce Neveklov, s. 56–68.

SOA Praha, Sbirka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1638, Křečovice – památník četnické stanice. Vzpomínky Jaroslava Žáčka z Netvořic (*1923). Archiv autora.

hořejší světnici fotografii svého otce a plakal. Korbelovi byli velmi hodní lidé a pomohli každému, kdo pomoci potřeboval.“¹⁵⁷

S blížícím se termínem vysídlení přibývalo vždy hospodářům starostí s odchodem a odvozem vybavení. Nejvíce starostí s odvozem majetku měli lidé z I. etapy, kteří si ještě mohli brát téměř všechno s sebou a kterým navíc uprostřed stěhování začaly žně. Hospodáři hleděli postarat se o úrodu, zároveň se jim krátil termín k vystěhování. Žně byly roku 1942 bohaté, ale úroda se sklízela těžko, zemědělci měli mnoho starostí se stěhováním a na některých místech již vojáci jezdili koňmo přes pole. Velitelství cvičiště usilovalo o převzetí území v co nejkratší době a otázka, zda zemědělci sklídí nebo nesklídí, pro ně neměla valný význam. Termín vyklizení byl o měsíc zkrácen v Pikovicích, kde obyvatelé dostali nařízeno vystěhovat se již v červenci, takže obilí sklízeli ještě zelené.¹⁵⁸ Starostí Přesídlovací kanceláře pak bylo vyhovět pokud možno oběma stranám, tj. zaručit včasné vyklizení a zároveň nechat zemědělce sklídit. Za tímto účelem vypracovala kancelář stěhovací plány pro jednotlivé osady i rodiny a zajišťovala pomoc při stěhování. Ze státních prostředků se doprava nezajišťovala, každý stěhoval, jak mohl, a to většinou povozy s koňmi nebo dobyt看em. Všechny dostupné povozy měly být využity, jak zdůrazňovaly i vyhlášky Přesídlovací kanceláře. Vypomáhali sousedé z okolních vesnic, někteří (včetně starostů) dobrovolně, jiní (především z větší dálky) z rozkazu kanceláře, která rozesílala nařízení, kolik potahů je třeba z které obce kam vypravit na výpomoc.¹⁵⁹ Postup se kanceláři osvědčil a vysídlení dalších etap proběhlo podobně. Stěhovalo se také nákladními auty, které zajistila pražská firma Emil Lode.¹⁶⁰ Obyvatelé za stěhování platili přímo při odvozu, odškodnění se jim mělo dostat následně od Pozemkového úřadu.

¹⁵⁷ SOKA Benešov, Podělusy – obecní kronika od r. 1930, s. 69–71.

¹⁵⁸ OÚ Hradištko, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištko, Brunšova a Pikovic od r. 1918*, s. 67.

NA, MPSP–R, kt. 203, spis R–616–14/8–42.

OÚ Netvořice, *II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 200.

¹⁵⁹ SOKA Benešov, Chrástřany – obecní kronika 1923–1947, s. 69.

SOKA Praha-Západ, Vysoký Újezd – obecní kronika 1923–1981 /xerox/, s. 55.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 41: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 1.4.1944.

¹⁶⁰ PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany, 1978, s. 19.

NA, MPSP–R, kt. 204, spis R–616–26/7–43.

Aussiedlungskanzlei des Ministeriums des Innern mit dem Sitze in Beneschau,
zur Zeit in Tschertschan
Přesídlovací kancelář ministerstva vnitra se sídlem v Benešově, t. č. Čerčany
Fernruf 21. Telefon č. 21.

Z. K/10. ai 1943 Tschertschan 18. 11. 1943 Č. j. K/10. ai 1943 Čerčany 18. 11. 1943

Gemeindeamt *Geldan*
in *Gelhornberg a. d. S.*
Post *„„“*
Bez. *Gelttschau*

Betrifft: Errichtung des Truppenübungsplatzes im Gebiete Beneschau-Umsiedlung.

Die Aussiedlungskanzlei des Ministeriums des Innern mit dem Sitze in Beneschau zur Zeit in Tschertschan ordnet Ihnen an, dass Sie unter eigener Verantwortung 2 Paar Pferdebespannungen aus Ihrer Gemeinde nach eigener Auswahl in die Gemeinde Chrástian Nr. 20. Bez. Beneschau für Abfuhr des Mobiliars und der Vorräte des Umsiedlers Turek Rosa bereitzustellen.

Die angeführte Anzahl der Bespannungen mit den Fuhrwerken muss am 24. Febr. 1943 in die bezeichnete Gemeinde eintreffen und sich beim Umsiedler, Gemeindevorsteher, Regierungskommissar, Ständigen Gendarmeriewachposten melden. Abtransportiert wird Möbel, Holz nach *Gelhornberg a. d. S.* Bez. Selttschen.

Die Eigentümer der Bespannungen, welche zur Umsiedlung bestimmt sind, fertigen 2 Wagen mit Verschulung und Leiterwagen mit Heubandmittel womöglich auch mit den Plachen für Möbeldruckung ab.

Weiter sind nötige Ketten (auch für event. Vorspannung) und Futter für Pferde auf 3 Tage mitzunehmen.

Der Stall für Uebernachtung der Pferde ist sichergestellt. Löhnung für Fuhrwerk bezahlt der Umsiedler.

Diese Anordnung ist endgiltig und es ist bedingungslos nötig in der festgesetzten Frist vollzuziehen.

Stetky úřad v Krásné Hoře
Čerčany
Došlo dne 18. 11. 1943.
Příloha — Čís. jedn. 364/43

Obecní úřad
Krásné Hory
pp. *„„“*
okr. *Sedlčany*

Věc: Zřízení vojenského cvičiště v obvodě Benešov — stěhování.

Přesídlovací kancelář ministerstva vnitra se sídlem v Benešově t. č. v Čerčanech Vám nařizuje, abyste pod vlastní odpovědností vyslal 2 párů koňských potahů ze své obce, podle vlastního výběru do obce Chrástiany čp. 20. okr. Benešov u Pr. pro odvoz svrsků a zásob přestěhovalce Turkova Růžena.

Uvedený počet potahů s povozy se do staví dne 24. února 1943 do označené obce a přihlásí se u přestěhovalce, obecního úřadu, starosty, vládního kom. úřadu, státní četnické hlídky.

Stěhováno bude dříví a nábytek do Krásné Hory okr. Sedlčany.

Majitelé potahů k stěhování určený vypraví 2 vozů bedněných (fasuňků) a vozů šebtinových s pavířovacími prostředky (pavířníky) a pokud možno s plachtami na překrytí nábytku. Dále s sebou vezmou potřebné řetězy (i pro event. přípřet) a krm. ní pro koně na 3 dny. Stáj pro přenocování koní jest zajištěna.

Mzdu za povozy zaplatí přestěhovalce.

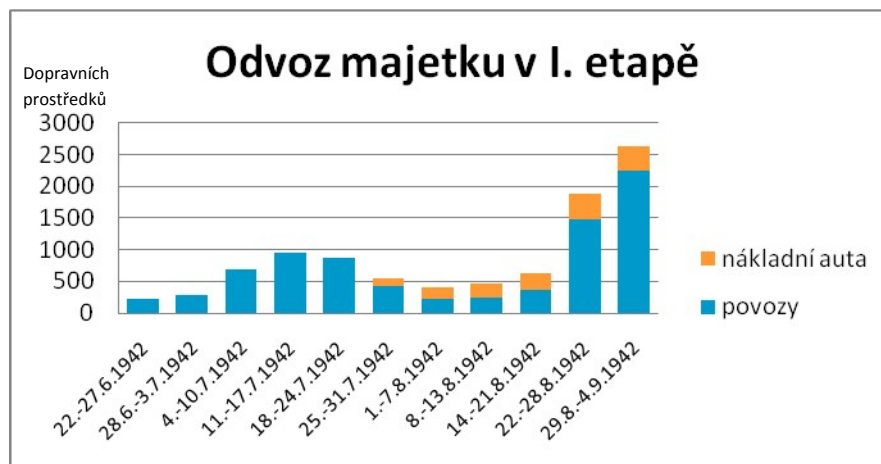
Nañizení toto jest konečné a nutno je dmněčně v ustanovený čas provést.

Aussiedlungskanzlei des Ministeriums des Innern mit dem Sitze in Beneschau
Přesídlovací kancelář:
Dr. S. J. J. h.

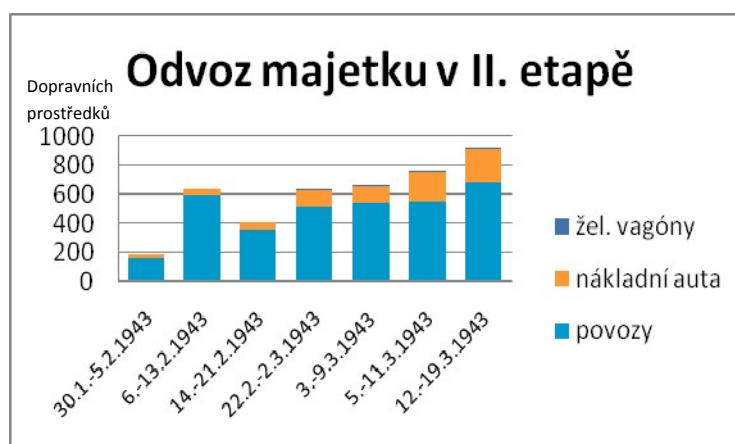
obr. 9.: Nařízení o vyslání potahů z Krásné Hory do Chrástian u Benešova

Každá etapa měla o něco odlišnou podobu stěhování, a to z několika příčin. Nesporný vliv měla roční doba: lidé z II. a V. etapy odcházeli v zimě, kdy místy napadlo i metr sněhu, III. a IV. etapa se stěhovala na podzim, I. etapa a Sedlčany byly vyklizeny v létě. Dále se lišilo množství vysídlenců a odváženého majetku. Srovnání I. a II. etapy tyto rozdíly názorně ukazuje. Počet využitých povozů je v II. etapě nižší, přestože odcházelo více lidí. Příčinou byl zákaz odvážení hospodářského vybavení. Patrný je i vliv roční doby, kdy v prvním případě ovlivňoval stěhování průběh žní, v druhém případě, kdy se stěhovalo během února a března, je průběh vyrovnaný. Přesídlovací kancelář zaznamenávala postup vysídlení, z jejích záznamů vyplývá, jak zemědělské práce brzdily stěhování. V I. etapě se začalo stěhovat zhruba v druhé polovině června, kdy se pravděpodobně ještě sušila sena. Odvoz každým týdnem sílil až do poloviny července, pak nastaly žně trvající asi měsíc. Kolem svátku sv. Bartoloměje (24. srpna) bylo už stěhování v plném proudu a počátkem září vrcholilo. Silnice byly na

všechny strany plny povozů s domácím zařízením, hospodářskými stroji, dobytkem, náradím, hnojem i nevymláčeným obilím. Za poslední týden před vysídlovacím termínem (od 7. do 14. září) projelo prý Vysokým Újezdem 825 povozů.¹⁶¹

tab. 10.

tab. 11.

Zdroj: NA, MPSP–R, kt. 203.

Zachované záznamy o průběhu vysídlení dávají podrobně nahlédnout také do pocitů a duševního rozpoložení odcházejících obyvatel. Těžce působila všudypřítomná nejistota, kvůli zkracování termínů nevěděli lidé dne ani hodiny, jak je vidět i z kroniky Podělus, které byly zabírány postupně, navíc mimo stěhovací vyhlášky: „Chodíme celý ustrašení kolem svých domků a chalup a všichni čteme jeden

¹⁶¹ NA, MPSP–R, kt. 203. Zprávy Přesídlovací kanceláře Pozemkovému úřadu a ministerstvu vnitra. OÚ Netvořice, II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929, s. 200. SOKA Praha-Západ, Vysoký Újezd – obecní kronika 1923–1981 /xerox/, s. 53.

druhému v očích co bude asi následovati a kdy Němci zaberou celou obec.“¹⁶² Zrychlené vyklízení probíhalo na různých místech cvičiště z rozkazu Komandantury SS. Termín k vystěhování mohl činit několik měsíců, dnů nebo jen pár hodin. Staly se i případy (stěhovaly se tak např. tři rodiny v Bezejovicích a dvě v Tožicích), kdy Komandantura stěhovací termín vyjádřila jen slovem "hned" (*sofort!*).¹⁶³ Ani lidé, kteří dostali příslib, že budou moci zůstat a pracovat pro vojenské zázemí, neměli jistotu, že tomu tak opravdu bude. Správa cvičiště (SS-Standortverwaltung) vydávala sice nařízení a soupisy obsahující jména zůstávajících rodin, ty se ovšem různě měnily, takže leckde se nakonec stěhovali ti, kteří počítali s tím, že zůstanou, a ti, kteří chtěli nebo měli odejít, nakonec dostali povolení zůstat, v některých případech jim to bylo i nařízeno.¹⁶⁴

Odcházející lidé měli smíšené pocity a odcházeli s těžkým srdcem. Zvláště pro starší generaci znamenal odchod úplný krok do neznáma. Z Václavic se dochovala vzpomínka, jak staré ženy, které celý život žily ve vsi, pracovaly u sedláků a nebyly v životě dál než na trhu v 6 km vzdáleném Benešově, měly pocit, jako by byl konec světa.¹⁶⁵ Stalo se i několik případů sebevražd starších lidí, kteří se nedokázali rozloučit s domovem.¹⁶⁶ Každý z přestěhovalců odcházel, co nejpozději mohl, v I. etapě se celou noc ze soboty na neděli 13. září 1942 za deště a bouřky ještě stěhovalo.¹⁶⁷ Lidé plakali nebo rezignovaně mlčeli, cítili bezpráví, jemuž nemohli zabránit. Mezi tím se objevoval také skrytý vzdor, přání, aby Německo válku brzy prohrálo. Velkou roli tu měli místní faráři, P. Václav Týra z Bělce později napsal: „*Rozuměli jsme si tehdy velmi dobře a poznali jsme, komu můžeme a máme věřit... Lidé byli vděční nám kněžím a my zase jim.*“¹⁶⁸

Jak již bylo uvedeno, mezi posledními se společně se zemědělci stěhovaly také úřady, školy a fary. Úřady (většinou z Neveklova a ze Sedlčan) přesídlily nedaleko za hranice zabraného území: Do Benešova se stěhoval neveklovský okresní soud, notářství a důchodkový kontrolní úřad, na Živohošť úřad poštovní. Městská spořitelna v Neveklově byla sloučena se spořitelnou benešovskou, Okresní záložna hospodářská se stejnojmennou institucí v Benešově a přestěhována do Týnce nad Sázavou. Ze Sedlčan přesídlil okresní úřad do Votic, okresní soud a notářství do Krásné Hory, berní úřad do Petrovic, berní správa a Okresní nemocenská pojišťovna do Sedlce, Okresní záložna hospodářská a Okresní požární pojišťovna na Vysoký Chlumec, Živnostenská záložna do Kosovy Hory, Městská

¹⁶² SOKA Benešov, Podělusy – obecní kronika od r. 1930, s. 69.

¹⁶³ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 30: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 14.8.1943. NA, MPSP–R, kt. 204, spis R–616–2/8–43.

¹⁶⁴ ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova...*, s. 24, 36.

¹⁶⁵ Vzpomínky Jaroslava Šindeláře z Václavic (*1928). Archiv autora.

¹⁶⁶ HERTL, Jan. *Dějiny vystěhovaného kraje...*, s. 24.

SOKA Praha-Západ, Teletín – obecní kronika 1949–1953, s. 109.

¹⁶⁷ ŠKORPIL, Bohumil. *Paběrky*, s. 39.

¹⁶⁸ Farní úřad Neveklov, Bělce – farní kronika 1839–1948.

spořitelna do Prčice. Poštovní úřad zůstal v Sedlčanech do konce roku 1943.¹⁶⁹ Jak vidno, nedočkaly se úřady z jednoho místa přeložení na společné místo jiné, ale naopak došlo k jejich rozptýlu po okrese, záleželo zřejmě, kde se pro ně našlo místo. Zabráním Sedlčan došlo ke zpretrhání logistiky sedlčanského okresu a následně bylo velmi složité dostat se k některým úřadům. Z tohoto důvodu byla 16. srpna 1943 zavedena nová autobusová linka Olbramovice – Votice – Prčice – Sedlec – Petrovice – Krásná Hora – Kamýk nad Vltavou, která jezdila dvakrát denně v obou směrech.¹⁷⁰

Školy na zabíraném území potkal většinou osud vyklizení a uzavření. V Neveklově hlavní (měšťanská) škola přesídlila do Postupic, obecná byla zrušena, děti chodily nejprve do Tismi, načež vznikla jednotřídka v neveklovské sokolovně. Budovy obou škol byly zabrány pro vojenské účely a pro Bodenamt. Ze Sedlčan se hospodářská škola stěhovala do Jesenice a hospodyňská do Středokluk. Hlavní a obecná škola měly původně zůstat zachovány spojeny ve staré škole pod kostelem. Tu ovšem v srpnu 1943 zabralo vojsko a vybavení přestěhovali učitelé s dětmi na děkanství. (Sedlčanský děkan František Bučil se stěhoval do jiného domu v Sedlčanech a později na statek Hronů do Solopysk.)¹⁷¹ Učitelé se i na jiných místech snažili zachránit vybavení škol, což se ne vždy podařilo. Tak například ze školy v Hradištku převezli vybavení do Štěchovic, které se nestěhovaly. Ale ani tady nezůstalo v bezpečí, roku 1944 byla štěchovická škola přeměněna na vojenskou nemocnici, obrazy a pomůcky byly vyházeny z oken a dole rozšlapány.¹⁷²

Při zabírání území došlo také k vystěhovávání farářů a vyklizení kostelů. V celé oblasti stálo kolem patnácti kostelů, z nichž většinu spravovala římskokatolická církev, několik jich patřilo církvi československé. Mnozí zdejší faráři žili se svými farníky jako sousedé a netajili se protiněmeckým postojem. Sedlčanský děkan František Bučil byl někdy ve svých kázáních tak otevřený, až se o něj farníci báli. Když o Božím Těle roku 1941 Němci napadli Sovětský svaz, prohlásil na Církvičce mezi lidmi rovnou, že je to jejich konec. K hrdinům vysídleného kraje patří i P. Josef Semrád ze Živohoště. Živohošťská kronika připomíná, jak ve svých nedělních kázáních "veřejně napadal Němce a jejich počínání v našich krajích." Poslouchalo jej mnoho lidí, i cizí přicházeli. Byl to právě on, kdo v září 1939 vysvětlil kříž ze šebáňovické žuly na vyhlídce opata Zavorala mezi Ostromečí a Hrazany. Svěcení za účasti několika tisíců lidí se tehdy proměnilo v národní manifestaci. P. Semrád působil za války také v odboji, v Živohošti v květnu 1945 jako první vyvěsil na faře československou vlajku a za revoluce

¹⁶⁹ PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany, 1978, s. 19.

OÚ Neveklov, II. *Pamětní kniha městské obce Neveklov*, s. 57–60.

¹⁷⁰ NA, MPSP–R, kt. 204, spis R–616–21/8–43.

¹⁷¹ PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany, 1978, s. 21–23.

¹⁷² OÚ Neveklov, II. *Pamětní kniha městské obce Neveklov*, s. 58.

PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany, 1978, s. 19–22.

OÚ Hradištko, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištko, Brunšova a Pikovic od r. 1918*, s. 66.

byl zvolen prvním předsedou národního výboru. Stejně pocty a důvěry se dostalo v Sedlčanech děkanu Františku Bučilovi. Také děkan Alois Škácha z Maršovic je známý jako dobrý vlastenecký kněz, za války u něj farníci poslouchali zahraniční rozhlas, za což hrozil trest smrti.¹⁷³

Bělický farář Václav Týra pomáhal nejen svým farníkům, ale i lidem ze širokého okolí. S velkou účastí pozoroval, jak se okolní vesnice postupně vyprazdňují a sedláci odcházejí ze svých gruntů. Uvolnil hned místo ve stodole i na faře, aby si tam alespoň na čas mohli hospodáři složit obilí, seno a otavu. Do bělické farní kroniky také zaznamenal své dojmy z roku 1942, kdy stěhování začalo: „*Hrozně zkusili moji osadníci, jichž se týkal tento rozkaz. [...] Nikdy nezapomenu, jak hrůzným dojmem na mě působilo, když jsme s p. řídícím Jos. Ludvíkem navštívili Jablonnou 14./9. t. r. – vystěhovanou, kde obyvatelé hostince "u Rejzků" jako provinilci venku před svým vlastním domem čekali na auto, které by je milosrdně odvezlo, neb dům jejich byl již zamčen a musili klíč odevzdati – nemohli již do svého domu dovnitř.*“¹⁷⁴ Vystěhování neminulo ani kostely, zdejší faráři dostali příkaz postarat se o jejich vyklizení, vybavení odváželi většinou do jiných kostelů nebo na fary za hranicemi zabraného území. Obecně ale zůstávala víra v brzký návrat. Farář Ludvík Pavlíček vzpomínal později na stěhování kostela ve Vrchotových Janovicích: „*Když v mé přítomnosti kostelník připravoval k odvozu mřížku, zeptal se mne jeden z dohlížejících německých četníků, co budeme s mřížkou dělat. Místo mne odpověděl kostelník Charvát: „Zase ji sem dáme“. Četník se udiveně ptal: „Kdy?“ A na to kostelník řekl krátce: „Po válce!*“¹⁷⁵

Poslední bohoslužby konávané těsně před opuštěním vesnice dokreslovaly ponurou atmosféru loučení a ztrátu jistot. V kostelech zněly prosby za brzký konec války a návrat domů, zpívaly se české písně, na kůru v Maršovicích hráli Dvořákovo largo, ve Václavicích lidé zpívali "Čechy krásné, Čechy mé" a nemohli pro pláč ani dozpívat.¹⁷⁶ Bělický farář Václav Týra patřil k farářům sžitým se svými farníky, rozhodl se zůstat až do konce a odejít teprve s posledními. Stalo se tak o Vánocích roku 1943:

„*Na sv. Štěpána snad do jednoho se sešli osadníci, kteří tu dosud ještě zbyli. Vystoupil jsem na kazatelnu po mši sv. a s osadníky se rozloučil. Ke konci jsem jim dal požehnání a vyzval je, aby sochy a věci z kostela převzali do opatrování [...] Na konec na varhany zahrál varhaník píseň "Zaplakaly*

¹⁷³ ŠKORPIL, Bohumil. *Paběrky*, s. 56–60, 87–92.

SOKA Benešov, Živohošť – obecní kronika 1938–, s. 79–80, 93.

ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova...*, s. 53. (Citace kroniky Maršovic).

VALIŠ, Zdeněk. *Památce Františka Bučila, děkana v Sedlčanech*. Sedlčany, 2005, s. 10.

¹⁷⁴ Farní úřad Neveklov, Bělce – farní kronika 1839–1948.

¹⁷⁵ SOKA Benešov, Vrchotovy Janovice – obecní kronika 1937–1975, s. 47.

¹⁷⁶ ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova...*, s. 53. (Citace kroniky Maršovic).

SOKA Benešov, Václavice – obecní kronika 1912–1975, s. 68.

*oči, zaplakaly bolem" a "Ty moje otčino, vy česká lada..." Lidé plakali hlasitě a za hlasitého pláče jsem křtil s velmi velikým dojetím [...] Nejdokemněji na mě však působilo, když jsem přijal Nejsv. Svátost Olt. a svatostánek kostela sv. Máří Magdaleny v Bělici osiřel... P. Ježíš, který byl celá století středem všech osadníků bělických, který je k sobě zval, je těšil, občerstvoval, sílil, je živil... i Ten odešel, jako by nemohl dále patřiti na bezpráví, nad něž nepoznala osada většího."*¹⁷⁷

Mezi povinnosti odcházejících patřilo zanechat usedlosti ve vzorném pořádku, s kamny a světly, všemi mezipatry, kolnami i přístavky. Všechny obytné domy i stodoly a chlévy se čistily, vymetaly se i pavučiny v trámovi. Před odchodem odevzdávali majitelé hlavní klíč stálé četnické hlídce, klíče pak zůstávaly v obci, většinou u SS–Hofů.¹⁷⁸ Odchod provázal pláč, rezignace i modlitby, mnozí před odchodem naposledy políbili rodnou zemi a brali si kousek země nebo kytičku na památku. Zůstávala jim jen naděje, že se snad jednou zase vrátí, a tak se vysídlenci loučili slovy „*Na shledanou po válce zase v Neveklově!*“ či „*dá Bůh, že zase na shledanou!*“¹⁷⁹

obr. 10.: Odjezd z Křečovic

Termínům k vystěhování bezprostředně předcházelo již jen zrušení obcí a odchod posledních vystěhovalců. Obce, jejichž obecní úřad spadal do zabraného území, rušil Zemský úřad v Praze, do obcí přijel tajemník úřadu, uzavřel knihy a zrušil obecní úřad i s obcí. Podobně byl 28. června 1943

¹⁷⁷ Farní úřad Neveklov, Bělce – farní kronika 1839–1948.

¹⁷⁸ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 34: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 10.1.1944.

SOKA Příbram, Dublovice – obecní kronika 1924–1990, s. 153.

¹⁷⁹ ŠKORPIL, Bohumil. *Paběrky*, Příbram 1948, s. 40–46.

OÚ Neveklov, II. *Pamětní kniha městské obce Neveklov*, s. 57.

zlikvidován i městský úřad v Sedlčanech. Správu nad celým zabraným územím převzal vládní komisař Dr. Wildner sídlící v Benešově.¹⁸⁰

České i německé úřady podílející se na převodu české půdy do vlastnictví Říše měly obzvláště velký zájem na klidném průběhu stěhování a jeho včasném dokončení. V letech 1942 a 1943 se německý útok na východě měnil v ústup a říšský ministr propagandy Dr. Joseph Goebbels vyhlásil počátkem roku 1943 totální válku. Výcvikový prostor bylo třeba vytvořit v co nejkratší době, tomu také odpovídalo zkracování termínů. Přesto se Přesídlovací kanceláři podařilo termíny přesně dodržet a přednosta kanceláře Dr. Šrajner mohl na jaře 1944 konstatovat, že „*nařízené vyklizení celého SS-Truppenübungsplatzu Böhmen bylo provedeno hladce, podle plánu a vždy bez výjimky včas. Veřejný klid, bezpečí a pořádek nebyly v žádném případě ohroženy.*“¹⁸¹

Vysídlení obyvatelé pozbývali po zrušení svých obcí domovského práva a stávali se tak doslova i úředně lidmi bez domova. Dle nařízení státního ministerstva pro Čechy a Moravu pak nabývali nového domovského práva v první obci, kde si zřídili nové řádné bydliště.¹⁸² Sousedství "Lidé bez domova" se stalo pojmem a jako němý vykřičník připomíná osudy vystěhovalců i stejně pojmenované sousoší v Sedlčanech. Jedná se o jedno z posledních děl sochaře Břetislava Bendy, rodáka z Líšnice u Milevska, které společně se svým synem dokončil ve věku 81 let, roku 1978.

Jak se vysídlování vepsalo do paměti místních lidí? Jak o něm mluví historická paměť a co se první vybaví při vzpomínce na vystěhování? Zůstaly především vzpomínky na páchané bezpráví, křičící vojáky, střelbu, odchod z domova a návrat do zpuštěné země. Ještě po desítkách let se některým lidem derou slzy do očí. Prohlédneme-li poválečné i pozdější vzpomínky, jsou to nejčastěji slova bolesti, stejně i beze slov mluví sedlčanské sousoší. František Hrubín, jehož rodiče pocházeli z vysídlených Lešan a Břežan, zachytil své pocity ve verších v básni Ztracené domovy:

¹⁸⁰ STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 202.

SOKA Praha-Západ, Hostěradice – obecní kronika 1923–1947.

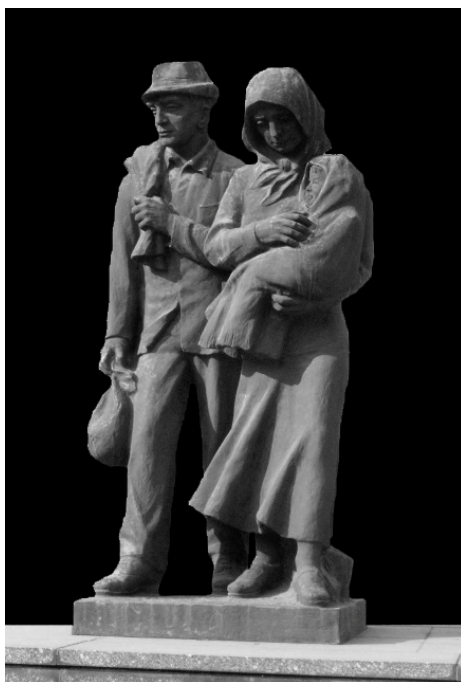
ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova*..., s. 27–28.

¹⁸¹ „*Mit der Ausnahme der Stadtgemeinde Beneschau und ungeachtet nachträglicher Aussiedlungsbefehle seitens der Kommandantur den jetzigen SS-Angestellten im Platzgebiete, wurde die angeordnete Räumung des ganzen SS-Truppenübungsplatzes Böhmen reibungslos, planmässig und immer ohne Ausnahme rechtzeitig durchgeführt. Die öffentliche Ruhe, Sicherheit und Ordnung wurden in keinem Falle bedroht.*“

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 40: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 31.3.1944.

¹⁸² *Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren*. Jahrgang 1942, s. 217.

*„Co rakví viděl rodný práh
vynášet pro shledání sladká!
A teď jsme přes něj v kolébkách
přenesli nemluvňátka...”¹⁸³*

obr. 11.: Sedlčanské sousoší Lidé bez domova

¹⁸³ HRUBÍN František, *Řeka nezapomnění*. Praha, 1946, s. 31.

3.6 Statistiky vysídlených

Na území výcvikového prostoru žilo před stěhováním asi 30 000 obyvatel v asi 6 000 domech.¹⁸⁴ Netvořický farář Dr. Stanislav Staněk, který se vystěhováním zabýval podrobně, publikoval roku 1973 své výpočty vytvořené na základě německých soupisů z let 1942 – 1945. Dle těchto výpočtů žilo na celém území 29 831 obyvatel, z toho se 17 647 vystěhovalo a 12 184 zůstalo.¹⁸⁵ Uvedená čísla mohou být zhruba o 1 – 3 % nižší oproti skutečnosti, odhadem několik stovek obyvatel nebylo do soupisů zaneseno (někteří veřejní zaměstnanci aj.). Hranice 30 000 obyvatel tedy byla překročena.¹⁸⁶

Německé soupisy vysídlenců */Namenverzeichnis der Aussiedler/*, které Dr. Staňkovi sloužily za pramen výpočtů, jsou nejpřesnějšími údaji o počtu a složení zdejšího obyvatelstva v době vystěhování. Vznikaly spoluprací českého četnictva a Přesídlovací kanceláře, tedy institucí, které přesídlování prováděly.¹⁸⁷ Zachycují vystěhování celého prostoru, jsou děleny podle obcí a osad, k popisným číslům uvádějí jména všech zde žijících obyvatel (i nasazených do Říše), jejich roky narození, povolání, vztah k přednostovi domácnosti (zpravidla majiteli domu) a novou adresu, případně zprávu, že zůstávají („bleibt“, „bleibt bei SS–Hof“ apod.) U zůstávajících obyvatel ale není zmíněno, zda se dodatečně stěhovali v rámci cvičiště (což se dělo často). Soupisy vysídlenců společně s dalšími materiály uloženými v Národním archivu (fond Ministerstvo práce a sociální péče – repatriace) daly podklad k následujícím zjištěním:

Celkem se v I. etapě vystěhovalo 85% procent obyvatel. V II. etapě se vystěhovalo 63%, takže oproti I. etapě zůstalo na území výcvikového prostoru o 22 % obyvatel více. Příčin k tomu bylo několik: úřady SS řídící cvičiště si žádaly přítomnost většího počtu řemeslníků a dělníků na práce, dále zůstala většina obyvatel v obcích u Janečkovy továrny v Týnci nad Sázavou, která byla důležitá pro zbrojní průmysl Říše. Lidé z II. etapy také již znali zkušenosti zůstávajících obyvatel etapy předcházející, věděli, jaká práce je čeká, pokud zůstanou a nakolik se jejich život změní. Lákavý byl i příslib, že ti,

¹⁸⁴ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 42: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 15.4.1944.

¹⁸⁵ STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 188.

¹⁸⁶ Také záznamy přesídlovací kanceláře udávají vyšší čísla, soupis z března 1944 uvádí počet vysídlenců 30 986, přičemž není zahrnut Benešov. (*Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 40: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 31.3.1944.)

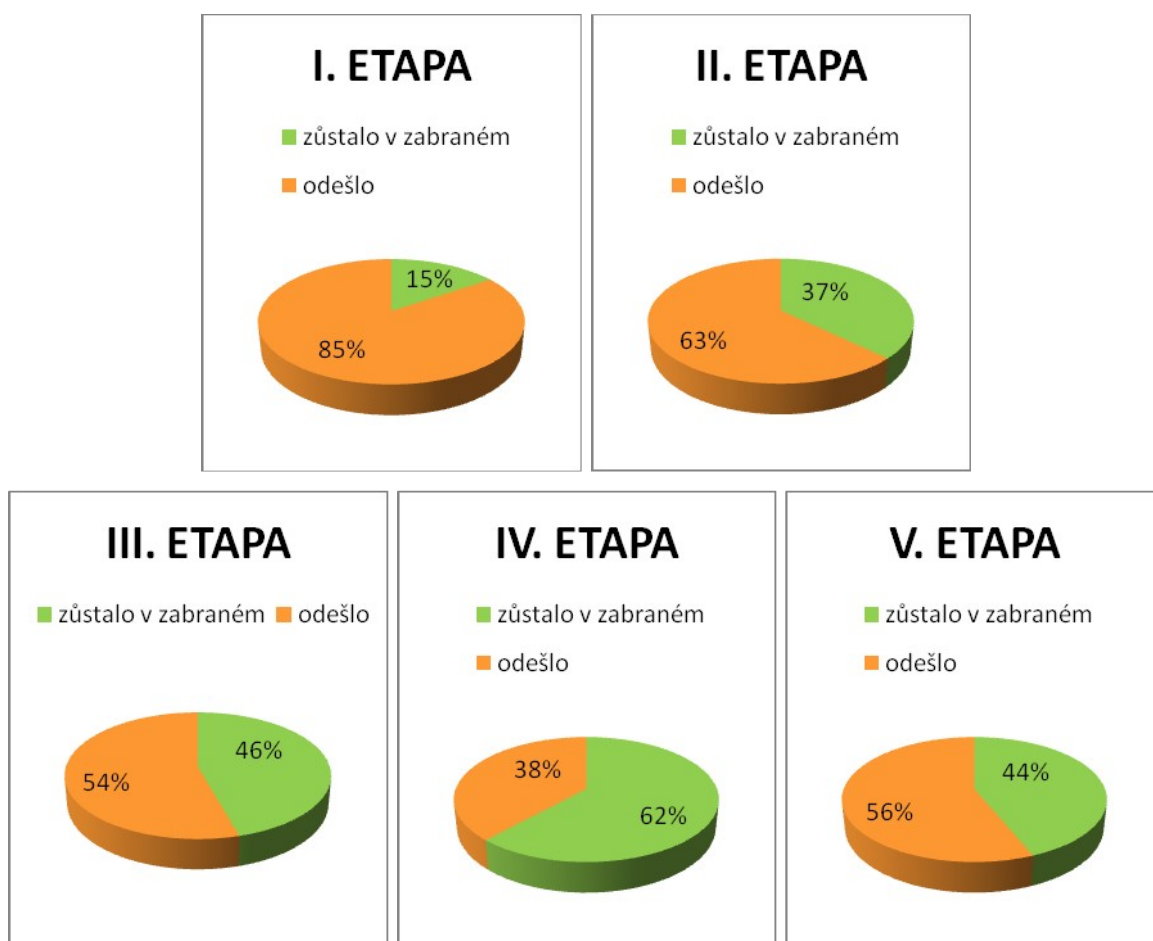
¹⁸⁷ NA, MPSP–R, kt. 402, i. č. 544. Seznamy obyvatel ze zabíraných obcí. Existovalo jich několik druhů: seznamy vlastníků usedlostí, budov a pozemků, seznamy obyvatel před vysídlením a seznamy obyvatel s novými adresami. Seznamy s novými adresami zaslala pak Přesídlovací kancelář asi na 30 úřadů, které obdržely buď seznamy ze všech etap, nebo jen části. Jednalo se například o ministerstvo vnitra, Pozemkový úřad, Komandanturu SS (Benešov, Konopiště) či poštovní úřady v okolí (Benešov, Bystřice, Olbramovice...). Soupisy se dodnes zachovaly v několika exemplářích, mj. v Národním archivu a v Městském muzeu v Netvořicích.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 22: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 19.4.1943.

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 36: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 6.2.1944.

kdo se přihlásí ke službě pro SS, budou moci zůstat ve svých domech a případně i hospodařit.¹⁸⁸ V létě 1943 nastalo vystěhování Sedlčan. Odešlo 67% obyvatel, neboť správa SS si vyžádala téměř celé město pro vojsko. Následovalo území vyklizené ve III. etapě, které zaujímalo ze všech pěti etap nejrozsáhlejší plochu a postihlo největší počet obcí. Odešlo 54% obyvatel, tedy již téměř polovina zůstala. Nejvíce obyvatel měla etapa IV. (téměř 8000). Podíl zůstávajících roste o dalších 16 %, na území výcvikového prostoru zůstávají tři pětiny obyvatel. Odešlo 38% obyvatel, což je nejméně ze všech etap. V poslední, V. etapě zůstaly dvě pětiny, což je obdobný poměr jako u sousední III. etapy, odešlo 56% obyvatel.

Vysídlení

tab. 12.

Zdroj: STANĚK, Stanislav. Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1975, str. 219–222.

¹⁸⁸ OÚ Netvořice, II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929, s. 203 a 204.
SOKA Benešov, Václavice – obecní kronika 1912–1975, s. 69.

Průběh vystěhování se lišil podle etap i obec od obce podle okamžitých potřeb Waffen SS. V několika vesnicích mohli lidé výjimečně zůstat (např. Hradištko ve IV. etapě), jiné byly vystěhovány z větší části nebo úplně (Lhotka v III. etapě). Obecně se v prvních dvou etapách a při vysídlení Sedlčan stěhovala výrazná většina obyvatel (přes 60%), zatímco v následujících třech etapách byla migrace z výcvikového prostoru nižší. Od III. etapy zůstávalo na zabíraném území již kolem poloviny obyvatel. Dělo se tak ze čtyř důvodů:

- 1.) sehnat nové bydlení a zaměstnání nebylo jednoduché
- 2.) zkušenosti vystěhovalců nebyly nejlepší
- 3.) správa SS potřebovala levné pracovní síly přímo na území cvičiště
- 4.) situace na frontách ukazovala na blížící se porážku Říše

Již na sklonku roku 1942 zahraniční rozhlas z Londýna předpovídal brzký konec války, a tak už ve II. etapě spolek rodáků z Netvořic a okolí radil lidem zůstat, aby předešli zkáze svých domů.¹⁸⁹

Obecně při vystěhování zůstali především menší zemědělci, často čeledí bez vlastních usedlostí a také řemeslníci podle potřeb SS. Byli to obecně lidé méně vázaní na půdu. Majitelé větších usedlostí zvyklí hospodařit na vlastním raději odcházeli a pronajímali si jinde třeba menší pozemky, kde ale mohli dále svobodně pracovat. Zůstávajícím zemědělcům správa SS slibovala, že zůstanou ve svých domovech, byl to příslib velmi lákavý. Někde se také slibovalo, že ti, kdo zůstanou, obdrží dva hektary polí k vlastnímu obdělání, což se ale nestalo.¹⁹⁰

Zajímavé je sledovat, kam lidé odcházeli hledat nové bydlení. Protektorátní úřady sice přesídlencům částečně pomáhaly, zjišťovaly volné usedlosti v protektorátě, většinou ale bylo na každém, kde si jaké místo našel. Lidé ze zabraného území se stěhovali do blízkého i vzdáleného okolí. Kdo mohl, vystěhoval se pokud možno co nejblíže, často s nadějí, že snad bude moci své stavení alespoň někdy navštívit.¹⁹¹ Kde to bylo možné, poskytli azyl příbuzní či přátelé, kde taková možnost nebyla, stěhovalo se k lidem málo známým nebo cizím. Někteří získali hospodářství do nájmu, mnohým nezbyvalo než se spokojit s jednou místností pro celou rodinu. Většina obyvatel našla nové bydlení v blízkém okolí, ve stejném nebo sousedním okrese. Někdy docházelo k výběru místa příkazem, do Kosovy Hory s 850 obyvateli bylo přestěhováno několik stovek lidí ze Sedlčan, takže jeho kapacita vzrostla na 1130 obyvatel.¹⁹²

¹⁸⁹ STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 189.

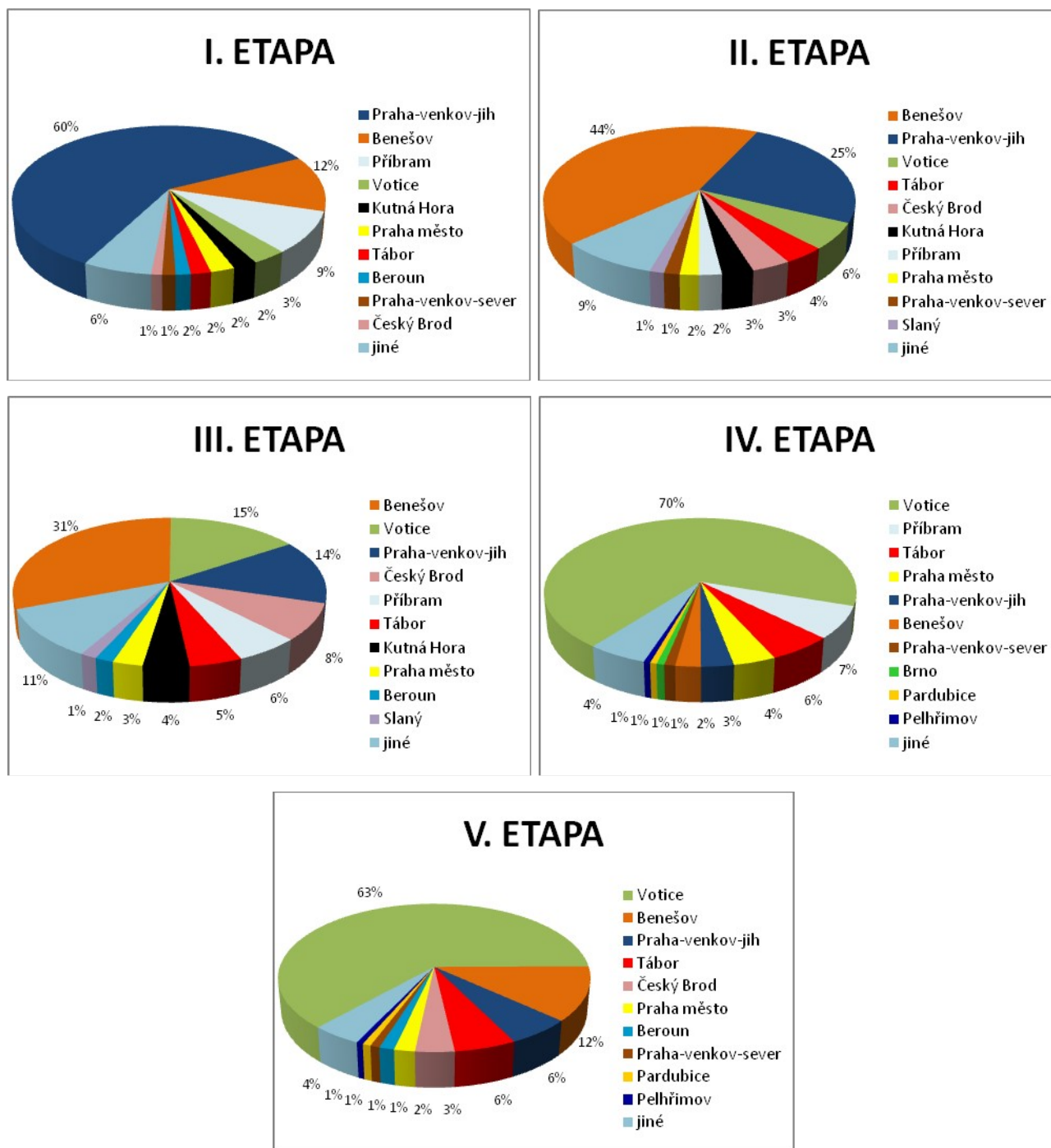
OÚ Netvořice, II. *Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 204.

¹⁹⁰ OÚ Netvořice, II. *Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 203–204.

¹⁹¹ OÚ Neveklov, II. *Pamětní kniha městské obce Neveklov*, s. 51.

¹⁹² CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům...*, s. 97.

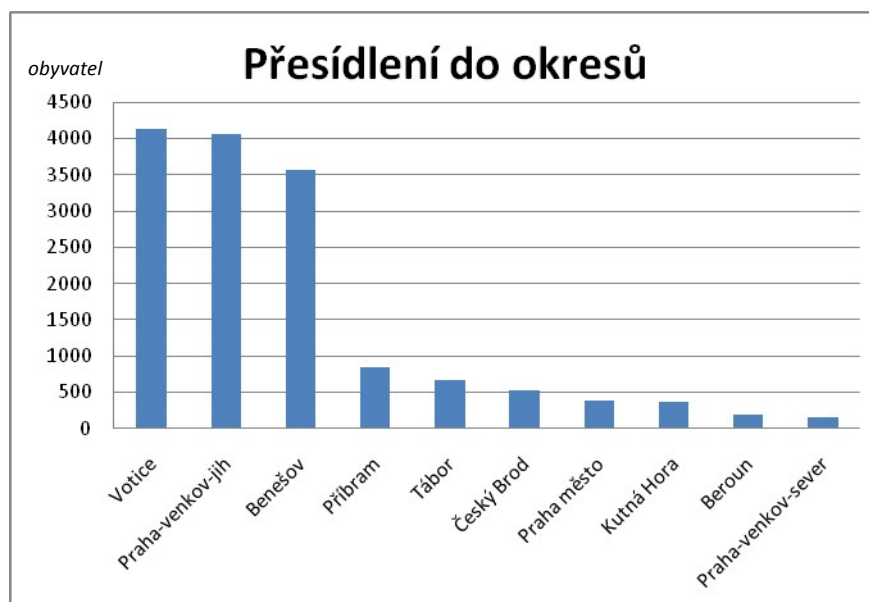
Rozptyl obyvatelstva do protektorátních okresů

tab. 13.

Zdroj: NA, MPSP-R, kt. 204, spis R-616-18/4-44.

Vysídlení ze středního Povltaví se rozešli do 57 politických okresů Čech a Moravy. Stěhovali se nejvíce do okresů Votice, Praha-venkov-jih, Benešov, a Příbram, které s výcvikovým prostorem přímo sousedily, je ovšem zajímavé, že výrazně převažuje migrace jižním, východním a severním směrem, zatímco na západ je mizivá. Zatímco do prvních tří jmenovaných okresů přišlo zhruba po čtyřech tisících lidí, do okresu Příbram se nastěhovalo jen necelých tisíc. Na pátém místě stojí okres Tábor, kam, ačkoli s výcvikovým prostorem přímo nesousedil, přišlo jen o dvě stě vysídlenců méně než na Příbramsko. Příčinou mohlo být více volných míst v těchto okresech, ale také silnější vazby, neboť vysídlené obce samy dříve patřily do okresů Votice (Sedlčany), Praha-venkov-jih a Benešov a konečně Benešovsko i Sedlčansko měly vždy historicky i kulturně blíže k Tábořsku či Vlašimsku než k Praze a západním okresům za Vltavou.

tab. 14.

Zdroj: NA, MPSP-R, kt. 204, spis R-616-18/4-44.

4 Lidé bez domova

Vojenskému prostoru říkali místní lidé obecně "zabraný" nebo "v zabranom", někdy "zabavený", dokonce také "v Sudetech".¹⁹³ Na jeho hranicích stály zhusta (prý každých dvě stě metrů) výstražné tabule s německočeským zákazem vstupu a podpisem Heinricha Himmlera. Hranice hlídalo německé četnictvo, samotný výcvikový prostor plnil četnictvo SS. Četníci každý den krajinu projížděli na koních a podél hranic patrolovali. Vstup byl povolen jen na propustky.¹⁹⁴

4.1 Život "ve vyhnanství"

Ze zabraného území odešlo více než šestnáct tisíc obyvatel. Rozešli se do bližších i vzdálených okresů a dočkávali se různého přijetí. Pro I. etapu je příznačné, že lidé jinde vůbec neznali důvod stěhování a dívali se na vyhnance nedůvěřivě. Když vysídlenci přišli, slyšeli ze všech stran nechápavé a obviňující otázky: "co jste za lidi, když jste majetek dali Němcům?". V okresech rozkládajících se v nížinách se příchozím vysmívali a říkali jim "horáci". Teprve časem, zvláště když se stěhovaly další etapy, vyjasňovala se celá situace a vysídlencům se dostávalo větší pomoci. Na cizích místech si postupně získávali důvěru místních lidí. Mnozí později vzpomínali, že když poznali pravdu, byli k nim velmi hodní, vysídlenci díky nim přežili a po válce se mohli vrátit.¹⁹⁵

Od II. etapy se již o vysídlení více vědělo, i když také ne všude. Někteří odcházející se stále setkávali s nepochopením, jiní se i na cizích místech dočkali lepšího přijetí. Bělický farář Václav Týra získal azyl na faře v Úžicích u Uhlířských Janovic, kam s sebou mohl vzít i hospodyně a varhaníka. Místní lidé je přivítali velmi vlídně. „*Obyvatelé Úžic, zvláště mládež – hoši –, byli k nám velice hodní a ve všem nám nápomocní hned při přistěhování při nastěhovování. Jen zatroubilo auto při příjezdu a již mládež se scházela, aby nám složila dříví.*“¹⁹⁶

Lidé z vysídleného území se na nových místech snažili žít starým životem. Zemědělci, měli-li náhradní pole, pokračovali v hospodaření, ženy se staraly o domácnost, děti chodily do škol. Vazby na

¹⁹³ SOKA Příbram, Dublovice – obecní kronika 1924–1990, s. 154, 156.

SOKA Benešov, Václavice – obecní kronika 1912–1975, s. 69.

¹⁹⁴ SOKA Praha-Západ, Paměti Václava Hory, 1952, s. 219.

SOKA Praha-Západ, Krňany – obecní kronika 1936–1970, s. 18.

¹⁹⁵ *Nejen Neveklovsko varuje*. Praha, 2002. Vzpomínky Radmily Měchurové z Vys. Újezda.

Vzpomínky Věry Stibůrkové, roz. Zvěřinové z Lešan. Archiv autora.

¹⁹⁶ Farní úřad Neveklov, Bělce – farní kronika 1839–1948.

starý domov byly ale silné, přestěhovalci se nedokázali zbavit pocitu vyhnanství a stále mysleli na místa, která opustili. Někdejší sousedé, ať už vystěhovaní nebo ti, kteří mohli zůstat, udržovali mezi sebou čilé spojení a pokud to bylo možné, dále se setkávali. Příležitosti k setkávání bývaly o trzích, koňských jarmarcích v Benešově nebo o poutích. Poutě se držely i přes to, že již nebylo možné slavit je na původních místech. Na popud rodáků z Netvořic a okolí se takto konala netvořická pouť 15. srpna 1943 v Davli v restauraci „U Topola“ za účasti několika stovek bývalých farníků. Přijeli rodáci žijící v Praze, velký počet přesídlenců z širokého okolí, i lidé z Netvořicka, kteří se nevystěhovali. Za jasného počasí hrála kdysi slavná lešanská kapela vedená Josefem Výborným, posledním obecním tajemníkem Netvořic. Lidé se s radostí vítali a rozjížděli se až pozdě k večeru. Podobná byla pouť újezdská konaná 12. září 1943 na Hrádku u Jílového¹⁹⁷ a pouť bělická konaná na Živohošti 23. července 1944. Bělický farář jel nejprve z Úžic do Prahy, pak parníkem do Štěchovic a odtud šel pěšky na Živohošť. Druhého dne se živohošťský kostel naplnil bělickými farníky.

*„Měl jsem slavnou mši sv. za živé i zemřelé osadníky a poté kázání, kterým jsem hleděl povzbudit, potěšiti a posílit přítomné osadníky a při němž jsme vzpomněli všech osadníků, kteří rozptýleni po Čechách nemohli osobně mezi nás, ale kteří jistě v duchu byli mezi námi. Všichni jsme chovali tehdy jediné přání ve svém srdci, abychom příští pouť mohli slaviti ve svém kostelíčku bělickém a všichni na svých místech v této osadě.“*¹⁹⁸

Lidé přestěhovaní za hranice výcvikového prostoru se přirozeně chtěli alespoň občas podívat domů, což nebylo jednoduché, byly ovšem určité možnosti, jak to udělat. Povolení ke vstupu do výcvikového prostoru vydávala Komandantura SS v Benešově, a to jen na uznanou žádost (například na pohřeb). Povolení obsahovalo vyznačenou schválenou cestu i čas, platilo se za něj 5,- K. a po skončení cesty se vracelo.¹⁹⁹ Druhou možností, jak beztravně vstoupit na zabrané území, bylo využít jednoho dne v roce, kdy se zde směly navštěvovat hřbitovy. Bývalo to o Všech svatých, Dušičkách nebo nějaký blízký den a i tehdy potřebovali vysídlenci písemné svolení Komandantury. Při těchto příležitostech se uprostřed zabraného území scházeli někdejší sousedé a farníci, a to v dosti hojném počtu.²⁰⁰ Velkou událostí byl v únoru 1945 pohřeb netvořického faráře Petra Sirotky, který se na

¹⁹⁷ OÚ Netvořice, II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929, s. 205.

STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 195.

Nejen Neveklovsko varuje. Praha, 2002. Vzpomínky Antonína Perníčka.

¹⁹⁸ Farní úřad Neveklov, Bělce – farní kronika 1839–1948.

¹⁹⁹ STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 191.

²⁰⁰ OÚ Netvořice, II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929, s. 205.

Netvořicku těšil značné oblibě, netajil se svým protiněmeckým postojem a často při kázáních nebo na pohřbech těšil věřící, že se vše v dobré obrátí. Po vystěhování Netvořic žil v Maskovicích, kde také v nuzných poměrech zemřel. Na pohřeb se i přes nepříznivé počasí sjelo množství lidu všeho vyznání, včetně československého faráře Stanislava Staňka, který patřil mezi páterovy přátele.²⁰¹

S povolením ke vstupu měli vysídlení (pokud měli štěstí) také šanci podívat se na svá někdejší stavení, jak to dokládají i vzpomínky Františka Doležala z Lešan, jemuž němečtí vojáci přestavěli stodolu na vojenské kino:

„Přišli jsme před náš dům a tu se nás německý voják česky zeptal jestli jsme tu bydleli, když jsme řekli že ano vzal nás do síně a mohli jsme nahlédnout do 2 místností, kde byly psací stoly a na stěnách fotografie Hitlera. Potom jsem se šel podívat do již výše zmíněného kina. Otevřel jsem dveře sál byl plný vojáků, právě jim promítali film z nějaké bitvy.“²⁰²

Třetí a nejrizikovější možností, jak se podívat do výcvikového prostoru, bylo překročit jeho hranice bez povolení. Nepovolený vstup se trestal pokutou 50 K, pokud dotyčný neměl, odseděl si na místě den nebo 36 hodin.²⁰³ Cesty hlídalo četnictvo SS, výcvikový prostor měl ovšem tak velkou rozlohu, že četníci nestačili celé hranice uhlídat a mnoha lidem se podařilo vniknout do prostoru tajně. Přicházeli mladí kluci i hospodáři, muži i ženy a dokonce i staří lidé. Návrat do zabraného domova působil někdy velmi skličujícím dojmem, vystěhovalci viděli své vesnice prázdné, domy poničené, pole ležící ladem, stromy pokácené. Tragickou dohru měla cesta výměnkáře Josef Šimůnka, který se Na Štědrý den tajně vrátil do Nesvačil a po příchodu domů se ze zoufalství ve vlastní stodole oběsil.²⁰⁴

Přes šestnáct tisíc lidí rozesetých po všech koutech protektorátu mělo společné jedno přání: vrátit se co nejdříve domů. První vlny vystěhovalců žily "ve vyhnanství" celé tři roky, lidé z poslední etapy se stěhovali už jen na rok, neboť odcházeli počátkem jara 1944. Nevěděli sice, kdy válka skončí, zprávy z bojišť ale ukazovaly, že porážka Německé říše se blíží. Společně s ní očekávali i návrat starých poměrů.

SOKA Benešov, Chrášťany – obecní kronika 1923–1947, s. 75.

²⁰¹ LAŠŤOVIČKA, Jaroslav. *Netvořice v minulosti*. Netvořice, 2000, s. 84.

STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 195.

SOKA Benešov, Netvořice – školní kronika 1940–1953, s. 21–22.

P. Sirotek zemřel 5. února 1945.

²⁰² *Vzpomínky Františka Doležala z Lešan (*1932)*. Archiv autora.

²⁰³ SOKA Praha-Západ, *Paměti Václava Hory*, 1952, s. 219.

²⁰⁴ SOA Praha, *Sbírka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 33, Bystřice – památník četnické stanice.*

4.2 Život "v zabraném"

V benešovském výcvikovém prostoru žily tři velké společenské skupiny: jednak příslušníci SS požívající plných práv, dále čeští obyvatelé, často přestěhovaní a zaměstnaní u SS, kteří měli práva omezená, a nakonec vězni umístění v táborech, téměř bezprávní. Vojáci a vězni přišli jako cizinci, jedni dobrovolně, druhí nuceně, všichni ale nejvýše na tři roky. Vysídlenci, ač zde byli doma, měli zvláštní pocit, jako by byli v cizině. Celý prostor byl vyňat z pravomoci protektorátních soudů a i s českým obyvatelstvem podléhal soudům říšským.²⁰⁵ Osud vystěhovaných obcí měl různé podoby, jednotky Waffen SS rozmístěné od Sázavy až po Sedlčany zde měly velké možnosti, které také široce využívaly: Střed výcvikového prostoru sloužil především pro výcvik, tamní opuštěné vesnice se staly palebnými terči, na okrajích cvičiště pokračoval hospodářský život, vznikaly zde dvory SS (SS–Hofy) a vězeňské tábory.

V každé etapě vysídlení část obyvatel zůstala a byla přejata vojenskou správou do služeb SS, aby zajišťovala hospodářské a technické zázemí. Většinu tvořili zemědělci, dále zůstali lidé na lesní práce, cestáři a řemeslníci. Zůstávajícím stejně jako odcházejícím vyvlastnil Pozemkový úřad všechn nemovitý majetek, právě tak je postihlo zabavování hospodářského vybavení. Lidé, kteří ze zabíraného území odešli, pohlíželi někdy na ty, kteří zůstali, jako na prospěcháře a špatné Čechy. Někde z toho bylo po válce mnoho hořkostí. Život těch, kteří zůstali, také nebyl jednoduchý, neboť podléhali vojenskému velitelství, žili pod dohledem polního četnictva SS a mnohde také v blízkosti vězeňských táborů, takže blízkost nacismu na ně bezprostředně působila. Kromě toho i oni se z velké části dodatečně stěhovali v rámci cvičiště.²⁰⁶

O možnosti zůstat se v prvních dvou etapách lidé dozvídali v přesídlovací kanceláři, až od III. etapy byla uvedena i ve vyhláškách. Od stěhování Sedlčan r. 1943 již správa SS přímo rozhodovala, kdo zůstane a kdo může odejít. Úřad SS–Standortverwaltung vydal nejprve zprávu, že pro služebny Waffen SS v Sedlčanech přijme dělníky a řemeslníky, protože se ale na tyto práce nepřihlásilo dost lidí, bylo 24. června nařízeno, že 339 občanů musí zůstat a seznam jmen byl vyvěšen ve městě. Seznamy těch, kteří se měli vystěhovat, nebo naopak zůstat, se několikrát měnily, byly vyvěšovány na radnici a za oknem Přesídlovací kanceláře sídlící v budově okresní hospodářské záložny. Lidem, kteří dobrovolně či nedobrovolně v Sedlčanech zůstali, byla k bydlení vyhrazena část města jižně od kostela sv. Martina, rozšířená o Nádražní ulici a okolí Burianova dřevařského podniku

²⁰⁵ CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům...*, s. 91.

PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany, 1978, s. 31.

²⁰⁶ STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 184, 193.

(pozdější BIOS). Na hřbitov se nesmělo pochovávat, pochovávalo se na hřbitovech v okolí a k převozu rakve potřebovali pozůstalí souhlas okresního úřadu ve Voticích. Ani jih města nebyl osídlen jen civilisty, lépe vybavené domy sloužily za byty důstojníkům. Protože všechny domy byly vyvlastněny, uzavírali civilisté nájemní smlouvy s benešovskou správou stanoviště SS a platili podle smluv nájem.²⁰⁷

Z opuštěných domů zůstaly v obcích vybrané klíče od vstupních dveří. Odcházející lidé je dávali protektorátnímu četnictvu a od nich je většinou přebírali správci SS–Hofů.²⁰⁸ Do prázdných domů se pak na příkaz správy SS stěhovali lidé z jiných míst zabraného území. Tak se například z Netvořic stěhovalo 237 obyvatel na jiná místa v rámci cvičiště a naopak 25 jich z jiných míst přibýlo do Netvořic. Dále z 266 usedlíků, kteří v městečku zůstali, jich 29 přesídlilo do jiného domu. Někteří se stěhovali i vícekrát.²⁰⁹ Vnitřní stěhování zůstavších obyvatel řídila Přesídlovací kancelář podle rozkazů Komandantury a Pozemkového úřadu.²¹⁰

Při okrajích cvičiště vzniklo většinou z někdejších panských dvorů nebo sloučením statků a scelováním polí přes 40 dvorů SS, které měly zásobovat vojsko na cvičišti. Podobně jako dvory bylo ze sloučených lesů údajně zřízeno 8 polejí (*SS Forste*), několik rybníkářství, zahradnictví a chov karakulských ovcí na Tloskově a v okolí. Ovce opatrovali pastýři dovezení i s ovci ze SSSR.²¹¹ Dvůr SS (*SS–Hof*) byl německou hospodářskou jednotkou, čeští zaměstnanci zde neměli žádné podíly.

Když se SS–Hofy zřizovaly, jezdily po kraji komise s odborníky, v nichž se obvykle nacházel také některý z důstojníků prošlý frontou. Právě válečným hrdinům z řad SS, případně dalším nacistickým prominentům, měly SS–Hofy a jiné stavby připadnout jako odměna za službu Říši. Tak se například na zámku v Bezejovicích usídlil Oberinspektor Jansen pocházející z Hannoveru, který patřil mezi prvních 100 000 členů strany a nosil zlatý odznak Ehrenzeichen NSDAP.²¹² Zřizování SS–Hofů názorně ukazuje příběh z Černíkovíc. Začátkem ledna 1943 dostali obyvatelé nařizeno svést veškerý mrtvý inventář na zahradu usedlosti čp. 4. Sousedé svezli vozy, sáně, pařáky na brambory, mlátičky, řezačky i polní nářadí, načež přijeli vojáci SS a v číslech popisných 3 a 4 zřizovali dvůr. V obou usedlostech bylo vše sepsáno a odhadnuto a majitelům nařizeno, aby se vystěhovali už do 10. února, třebaže lhůta k vystěhování měla být podle vyhlášky 1. dubna. Zemědělci dostali příslib, že pokud si

²⁰⁷ PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany, 1978, s. 14–15, 19, 21, 25.

SOKA Příbram, Dublovce–farní kronika 1935–1977, s. 64.

²⁰⁸ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 38: Přehled PK o 3. části V. etapy, 14.3.1944; dokument č. 37: Protokol o předání 3. části V. etapy, 9.3.1944; dokument č. 39: Protokol o předání zbývajících částí V. etapy, 23.3.1944.

²⁰⁹ STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 194.

²¹⁰ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 33: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 31.12.1943.

²¹¹ STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 190.

²¹² HERTL, Jan. *Dějiny vystěhovaného kraje...*, s. 27.

najdou nové hospodářství, bude jim vybavení vráceno, nikdy se tak ale nestalo. Němečtí vojáci s sebou přivezli slovenského šafáře, převzali v číslech 3 a 4 dobytek a koně a přišli také pro dobytek do čp. 8, kde jej bez ptaní odvázáli a odvedli do čp. 3.²¹³ Podobným způsobem se dělo i v dalších vesnicích, lepší dobytek odebraný majitelům se sváděl do SS–Hofů.²¹⁴ Práce u dvora znamenala většinou jedinou možnost, jak zůstat ve vsi, neplatila ale pro všechny. V Podělusích u rodiny Papouškovy nepomohla ani snaha 71–leté matky, která se dobrovolně přihlásila k práci u SS–Hofu, aby vystěhování rodiny zabránila.²¹⁵

Postupně vzniklo přes čtyřicet dvorů (SS–Hofů) umístěných při okraji zabraného území. Názvy dostaly podle obcí a osad, které po vystěhování již úředně neexistovaly: Bezejovice, Blažim Bukovany, Dublovice, Hostěradice, Hradištko (odkud byl dvůr přesunut do Teletína), Hůrka (u Maršovic), Hvozdec, Chlístov, Chvojen, Chýnov, Křepence, Jablonná, Jírovice, Libohošť, Líchovy, Maskovice, Měříň, Minartice, Mrvice, Nahoruby, Nalžovice, Pecerady, Petrovice, Podělusy, Podolí, Poličany, Pomněnice, Poříčí nad Sázavou, Prosenická Lhota (přesunut do Luhů), Příbyšice, Příčovy, Rabyně, Radíč, Radošovice, Sestrouň (přesunut do Zberaze), Strnadice, Suchdol Štětkovice, Tisem, Tvoršovice, Vatěkov, Vidláková Lhota, Zahradnice, Zbořený Kostelec, Žabovřesky. Mimo území stály ještě SS–Hofy Benešov (v ulici Hodějovského) a Dolní Požáry, některé dvory došly po čase zrušení (Blažim, Suchdol). O zrušeném dvoře v Blažimi se dochovalo zajímavé svědectví. Podle zdejších obyvatel prý němečtí zaměstnanci i se správcem chodili přes Vltavu do hospody hrát karty a peníze si k tomu brali ze dvora. Celý SS–Hof tak svým počínáním úplně zruinovali. Jiná verze uvádí, že dvůr s velkými ztrátami zanikl z vojenských důvodů.²¹⁶

byly specifickou německou hospodářskou jednotkou. Asi nejvíce se podobaly dvorům na velkostatecích, jednalo se o kolektivní hospodaření za mzdu na vyvlastněných polích, které byly sceleny, čeled' s šafářem dostávala mzdu a potraviny. U některých SS–Hofů mohli zaměstnanci mít záhumenky do jednoho hektaru a zhruba dva kusy dobytka, oproti lidem z měst měli slušné zásoby, do

²¹³ SOKA Benešov, Chrášťany – obecní kronika 1923–1947, s. 72–73.

²¹⁴ SOA Praha, Sbírká tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1624, Chlum – památník četnické stanice.

²¹⁵ SOKA Benešov, Podělusy – obecní kronika od r. 1930, s. 70.

²¹⁶ CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov, 1966, s. 99–101.

HERTL, Jan. *Dějiny vystěhovaného kraje...*, s. 21.

STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 190.

SOKA Praha–Západ, Hostěradice – obecní kronika 1923–1947.

SOKA Příbram, Prosenická Lhota – obecní kronika 1923–1976, s. 161.

Vzpomínky Václava Oktábce z Třebšína (*1927). Archiv autora.

Vzpomínky Jana Zouzala ze Sestrouně (*1928). Archiv autora.

NA, MPSP–R, kt. 204, spis R–616–29/3–44.

NA, MPSP–R, inv. č. 544, kt. 394. Soupis vysídlelců z Benešova.

MÁŠKA, Jan. *Cvičiště SS "Böhmen" 1942 – 45*. Příspěvek k životu obyvatel Podblanicka. Dipl. práce, PaedF UK, 1999, s. 79, přílohy č. 18, 19, 24.

roka směli zabít i dvě prasata. Ti, kdo záhumenky neměli, dostávali ze dvora deputát, téměř 200 kg brambor na osobu na rok, 13 kg obilí a 3 kg masa s tuky na měsíc, mléko, mák a luštěniny.²¹⁷ Správcovství SS–Hofů nabízely úřady SS nejdříve místním sedlákům, někteří ale odmítli a (jak bývalo časté) "raději se vystěhovali, než by sloužili Němcům". Funkci správců (*Verwalter*) pak zastávali většinou Češi více loajální k Říši, buď z okolí, nebo naopak z daleka. Někde je po čase nahradili příslušníci SS. Z jejich řad pocházela také většina tzv. vrchních správců (*Oberverwalter*), pod jejichž pravomoc spadaly nejčastěji tři dvory. Na SS–Hofech pracovali jako deputátníci jak místní lidé, kteří někdy obhospodařovali přímo svá bývalá pole, tak i přestěhovanci z okolních vysídlených vesnic přestěhovaní do jiné vesnice. Zemědělské výnosy podle svědectví zaměstnanců nebyly vysoké a mnoho polí zůstávalo neobdělaných, přesto že při některých dvorech už jezdily traktory. Vinu za nevýnosné hospodaření nesl jednak nedostatek pracovních sil, někde i špatné vedení, vzájemně si odporující rozkazy a také snaha Čechů pracovat pro Říši co nejméně.²¹⁸

obr. 12.: Zbytky vybavení SS–Hofu Teletín

²¹⁷ Farní úřad Neveklov, Bělce – farní kronika 1839–1948.

SOKA Příbram, Líchovy – obecní kronika 1922–1989, s. 26–27.

MÁŠKA, Jan. *Cvičiště SS "Böhmen" 1942 – 45...*, s. 83–84. (Zdroj: Vojenský historický archiv).

²¹⁸ HERTL, Jan. *Dějiny vystěhovaného kraje...*, s. 25–27.

MÁŠKA, Jan. *Cvičiště SS "Böhmen" 1942 – 45...*, s. 72, přílohy č. 18 a 19. (Zdroj: Vojenský historický archiv).

CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov, 1966, s. 100.

Vzpomínky Jana Zouzala ze Sestrouně (*1928). Archiv autora.

SOKA Benešov, Podělsy – obecní kronika od r. 1930, s. 69–70.

OÚ Štětkovice, Štětkovice – obecní kronika.

Pro chod cvičiště byly důležité také různé profese soustředěné na několika místech. V Maršovicích tak zůstal pekař, truhlář, pošta a lihovar, v Netvořicích holič, švec, krejčí, řezník, hostinský, truhlář, kominík, cukrář, pekař, kolář, obchodník, poštmistr, učitel, farář, hrobník, kostelník i pohodný. Ani oni ale většinou nemohli dál bydlet ve svých domech, v Netvořicích zůstal takto jen cukrář a pekař, který měl v domě pec, ostatní se dle rozkazu přestěhovali do jiných domů.²¹⁹ K dalším změnám docházelo při nedostatečných pracovních výsledcích. Když se rušil SS–Hof v Suchdole, stěhovali se zdejší zaměstnanci k dvorům do Minartic, Mrvic a Petrovic, přičemž několik rodin bylo vystěhováno za hranice cvičiště. Podobně se dělo i při stěhování Prosenické Lhoty, kdy se tamní dvůr se přesouval do sousedních Luhů. Také zde se některé starší rodiny s menšími pracovními výkony stěhovaly dodatečně ze zabraného území pryč a podobných případů bylo více.²²⁰

Z někdejších více než čtyřiceti SS–Hofů se zachovalo jen velmi málo fotografií, vzácnou výjimkou jsou dvě skupinové fotografie ze Sestrouně. Vznikly každá v jiný den a na jiném místě, jedna je datována rokem 1944. Zachycují zaměstnance SS–Hofu s rodinami, v první řadě sedí správce dvora Antonín Rambousek, jeho manželka a bratr. Dále jsou vpředu děti, za nimi ženy, vzadu muži. Jsou promícháni lidé z několika vesnic, většina sestrouňských stojí vlevo, zberazských vpravo. Fotografovalo se snad na popud správce Rambouska, který celý SS–Hof řídil, nebyl ale oblíben. Když po válce roku 1945 přišel do Sestrouně s tím, že tam má ještě nějaké pohledávky, vyhnali ho místní vidlemi.²²¹

²¹⁹ *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov...*, dokument č. 36: Zpráva PK ministerstvu vnitra, 6.2.1944.

Vzpomínky Jaroslava Žáčka z Netvořic (*1923). Archiv autora. Otec Jaroslava Žáčka žil v mládí 18 let ve Vídni. Přednosta kanceláře Dr. Šrajer na něj naléhal, aby v Netvořicích zůstal coby tlumočník, on ale odmítl. Nijak trestán za to zřejmě nebyl, rodina se vystěhovala do Kamenného Přívozu.

²²⁰ CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům...*, s. 100.

STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 194.

²²¹ Vzpomínky Jana Zouzala ze Sestrouně (*1928). Archiv autora.

obr. 13.: Lidé zaměstnaní při SS–Hofu v Sestrouni

Pohyb zůstavších obyvatel byl omezen. Když se na Chlumu konaly popravy, nesměli civilisté vycházet z domů a před jejich okny stály strážé.²²² Při nočních ostrých střelbách platil zákaz vycházení trvající od poledne do rána druhého dne. Lidé, kteří zůstali ve výcvikovém prostoru, vlastnili i s celou rodinou průkaz (*Ausweis*), kterým se prokazovali zejména při překračování jeho hranic. Vydávala jej Komandantura SS v Benešově a průkazy nesou podpis zdejšího nejvyššího velitele Karrasche. Průkaz se prodlužoval obvykle každého čtvrt nebo půl roku, a kdo jej neměl, nebo měl prošlý, mohl být trestán pokutou nebo vězením.²²³

Na zabraném území zůstalo se svými rodiči také mnoho dětí, takže v několika vesnicích se stále vyučovalo. Řada škol byla ale zavřena nebo přemístěna, takže vyučování probíhalo v náročnějších podmínkách. V Rudolticích ve statku vyučovala škola z Drachkova, hodětická škola vyučovala v hospodě v Šebáňovicích, netvořická v Krňanech... Hlavní (měšťanská) škola z Chlumu byla takto od podzimu 1943 přeložena do Dublovic a připojena k místní obecné škole, takže se vyučovalo střídavě: Po, Út, St dopoledne, Čt, Pá, So odpoledne hlavní škola, obecná opačně. Na obecné škole v Radíči se

²²² CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům...*, s. 106.

²²³ MÁŠKA, Jan. *Cvičiště SS "Böhmen" 1942 – 45...*, s. 81. (Zdroj: Vojenský historický archiv).

SOKA Praha-Západ, Paměti Václava Hory, 1952, s. 219.

PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany, 1978, s. 25.

sešli dokonce žáci tří škol, kromě radičských sem přišli i ti, kdo dříve hodili na Chlum a do Osečan. Přineslo to do vyučování značný zmatek, neboť na každé škole se vyučovalo jinak a najednou byly pro stejný předmět tři různé učebnice. Od 14 let se pro nedostatek pracovních sil už do školy nechodilo.²²⁴

Jelikož správa výcvikového prostoru měla s územím velké plány, ale málo pracovníků, pracovali zde kromě zůstavších obyvatel i někteří dělníci, kteří za prací dojížděli. Byli to lidé z Čech i Moravy zaměstnaní u různých firem, kteří stavěli ubikace pro vojsko, silnice, mosty, vězeňské tábory či střelnice a přestavovali stávající domy. Dělníků a řemeslníků tu prý pracovalo několik tisíc a jejich prostřednictvím se zprávy o cvičišti šířily do okolí.²²⁵ Další pracovní sílu tvořili vězni v táborech na území cvičiště. Vězeňských táborů vzniklo ve výcvikovém prostoru asi patnáct a jednalo se jednak o tábory pracovních-výchovných, dále tábory pro vězně z řad SS, příbuzné židů a politické vězně. Domácí obyvatelé, kteří trestance potkávali, je podle možností podporovali jídlem, i když za to byli (včetně dětí) od vojáků trestáni. Bezprostřední blízkost jednotek SS a vězeňských táborů obecně působila velmi depresivně. Také odboji se na území, kde se pohybovalo na 20 tisíc vojáků SS, mohlo přirozeně dařit jen těžko. Přesto i zde působila skupina několik partyzánů, mezi jejíž členy patřil i Václav Vovsík ze zabraného Skryšova u Křečovic, který utekl z nasazení v Říši. Organizaci se celkem dařilo zůstat v utajení, přestože po ní dlouhodobě pátralo Gestapo. Teprve v prosinci 1944 došlo k jejímu vypátrání a několika obětím na životech. Některé skryše nebyly za války vůbec prozrazeny a objevili je až po návratu místní lidé. Václav Vovsík válku přečkal a dožil se vysokého věku přes 80 let.²²⁶

Zvláštní osudy měla malá ves Semovice. Mívala čtrnáct popisných čísel a osmdesát osm obyvatel.²²⁷ Roku 1943 byla během několika dnů vystěhována, bylo zde vytvořeno skladiště traskavin a Klikův hostinec naplněn nábojnicemi granátů a střelným prachem. Zaměstnaní zde byli také Češi. Za nejasných okolností došlo na počátku března 1944 k výbuchu a bezprostředně po něm kdosi na místě

²²⁴ SOKA Příbram, Dublovice–školní kronika 1940–1951, s. 33.

Zřízení cvičiště zbraní SS Benešov..., dokument č. 39: Protokol o předání zbývajících částí V. etapy, 23.3.1944.

Vzpomínky Marie Holátkové z Břišejova (*1932). Archiv autora.

SOKA Benešov, Obecná škola Netvořice, i. č. 385. Netvořice – školní kronika 1940–1953, s. 14.

SOKA Příbram, Radíč–školní kronika 1940–1973, s. 37–38.

SOKA Příbram, Sedlčany–školní kronika 1940–1945, rok 1943/44.

²²⁵ OÚ Hradištko, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištko, Brunšova a Pikovic od r. 1918*, s. 72.

SOKA Praha-Západ, Paměti Václava Hory, 1952, s. 222–3.

Dopis Z. Řehákové F. Víškové, 22.9.1943. V soukromém držení. Kopie: Archiv autora.

²²⁶ HERTL, Jan. *Dějiny vystěhovaného kraje...*, s. 34.

Vzpomínky Marie Holátkové z Břišejova (*1932). Archiv autora.

DOLEŽAL, Jakub. *Strípky z mozaiky protektorátní společnosti*. Příbram, 2009, s. 182–183.

²²⁷ NA, MPSP-R, kt. 396, i. č. 544. Seznam vysídlenců ze Semovic (Namenverzeichnis der Aussiedler aus der Gemeinde Semowitz).

fotografoval. O život přišli čtyři vojáci SS. V Benešově vzdáleném 3 km popraskaly okenní tabulky, Semovice zůstaly pobořené a celý hostinec i se stodolou byl smeten z povrchu země.²²⁸

Soužití Čechů a Němců na zabraném území bylo sice vzájemně nenávistné, ale kromě odboje se až do konce války nepřátelství nevyhrotilo ve vzájemné vraždění. Velké rozrušení tak vzbudila nehoda v Sedlčanech, která se stala 1. července 1944. Čtrnáctiletá Maruška Tancibudková z Třebnic nesla právě na poštu balík pro bratra do Říše, když ji projíždějící tank přimáčkl ke zdi a rozdrtil. Na poslední cestě ji doprovodilo mnoho lidí, v kostele měl rozloučení děkan František Bučil.²²⁹ Byl to ojedinělý případ a k dalším obětem na životech došlo až koncem války.

Se jménem Františka Bučila je spojena i vzpomínka na Vánoce roku 1944. Sedlčanstí farníci se tehdy smluvili, že na Štědrý den nacvičí alespoň "malou Rybovku". Děkan vymohl na velitelství povolení, rozptýlení muzikanti a zpěváci se s nadšením dali dohromady a začali nacvičovat. Jako záblesk naděje pak na Štědrý den odpoledne zazněly sedlčanským kostelem tóny České mše vánoční a vstupní koleda "Vzhůru, bratři, jenom čerstvě vstávejte!". Když se lidé rozcházeli, zněla již závěrečná píseň "Narodil se Kristus Pán" jako mohutný chorál.²³⁰ Tak začaly v Sedlčanech poslední válečné Vánoce a o půl roku později mohl začít tolik očekávaný návrat domů.

²²⁸ HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje..., s. 36.

SOA Praha, Sběrka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 33, Bystřice – památník četnické stanice.

²²⁹ SOKA Příbram, Dublovice–školní kronika 1940–1951, s. 43.

²³⁰ VERMACH, Josef. Ozvěna z posledních válečných Vánoc v Sedlčanech roku 1944. In: *Farní listy*, č. 1/2010, Sedlčany, 2010, s. 7.

5 Návrat

Obraz roku 1945 je obrazem trosek i naděje. První měsíce provázely množící se anglo-americké nálety, nedostatek všeho zboží a fronty přibližující se k Berlínu. Po šesti letech končila válka, Evropa stála rozvrácena a Německo zničeno. Třiceti tisícům vysídlených českých lidí, kteří během války ustoupili německému nátlaku, se nyní začalo plnit jejich přání: „*Při přání šťastného nového roku bylo nám na mysli jen jediné; aby totiž v tomto roce byl již skončen boj v celém světě a my se mohli vrátit zase do svých domovů třeba zpustošených.*“²³¹

5.1 Konec války a odchod jednotek SS

Celková nouze dolehla i na (oproti Německu) celkem dobře zásobený protektorát a podlamovala také morálku zdejších jednotek SS. Pro velké ztráty na bojištích se zde objevovaly stále mladší ročníky vojáků a zoufalá situace dospěla tak daleko, že na konci války už byli mezi SS i kluci kolem šestnácti let a ve výcvikovém prostoru se cvičili členové Hitlerjugend.²³² Ke konci války na zabraném území už neměli hlad jen vězni z táborů, ale o jídlo chodili prosit i esesáci. Byl to neslavný konec někdejších elitních Hitlerových jednotek a poslední válečné roky doléhala beznaděj také do jejich řad. Známý je případ z Neveklova, kde se roku 1944 dva francouzští vojáci SS zastřelili ve zdejším kostele.²³³

Válka se chýlila k závěru. V úterý 13. února 1945 byly vybombardovány Drážďany, záblesky se daly vidět i v protektorátě. Letci z Anglie a ze Spojených států se stále častěji objevovali také nad Sedlčanskem, kde 19. dubna 1945 došlo k letecké bitvě a zásahu dvou amerických bombardérů B-17. Jeden z bombardérů se zřítil nad Kolihovami, vybuchl ve vzduchu zasažen německou palbou a jeho trosky se rozsypaly v okolí Hradištka a Sestrouně. Tři letci stačili seskočit s padákem, dalších sedm se zabilo. Již na místě havárie složily ženy ze Sestrouně letcům ruce křížem a položily na ně střemchu a petrklíče. Živé letce okamžitě zajali vojáci. Druhý bombardér začal hořet, sedm členů posádky seskočilo a jen kapitán s navigátorem letěli dál. Z těchto sedmi letců se pouze jednomu podařilo ukrýt. Další byl sestřelen při dopadu a pohřben v Arnoštovicích, ostatních pět zajato. O pohřbení letců z prvního letadla se zasloužila Julie Schönigerová, zástupkyně vládního komisaře v Sedlčanech. Říká

²³¹ SOkA Benešov, Chrástany – obecní kronika 1923–1947, s. 76.

²³² OÚ Netvořice, II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929, s. 208.

²³³ CHARVÁT, Jaroslav a kol. Podblanicko proti okupantům..., s. 103.

se, že když nejvyšší velitel města, baron von Tann, nechtěl letce nechat pohřbít, osobně za ním přišla a na jeho protesty odpověděla: „Můj syn také padl v leteckém boji konaje svou povinnost a byla bych ráda, kdyby mu tuto poslední službu někdo prokázal.“ Nato baron povolil a 21. dubna proběhl pohřeb šesti letců vedený děkanem Františkem Bučilem. Lidé ozdobili rakve v kostele tolika květinami, až je děkan varoval a poté pohřbili vojáky na Církvičce. Tělo sedmého letce v té době ještě leželo neobjeveno v lese, našel jej teprve po týdnu hajný ze Sestrouně a bylo za přítomnosti paní Schönigerové také odvezeno na Církvičku. Přestože došlo později k převozu ostatků, upomíná na osudy letců na hřbitově dodnes zachovaná třílístá vrtule. Zajatí letci byli ještě téhož večera převezeni na Konopiště, vyslýcháni od nejvyššího velitele Karrasche a kolem 22. hodiny na cestě z Benešova do Václavic zastřeleni. Ještě v noci je vojáci pohřbili u Vánova statku na Mydlářce a hroby překryli, aby nebyly vidět. Teprve po válce došlo k jejich objevení a odvezení pozůstatků. Na místě zastřelení letců stojí dnes pomník, další dva se nacházejí u Hradištka, kde se zřítily ostatní letci. Nejen Američané ale měli toho dne ztráty. V letecké bitvě padlo i několik messerschmidtů a jeden z německých pilotů se zřítíl mezi Vlkonice a Krchleby. Když jej místní lidé našli mrtvého, měl v kapse několik dopisů. Psal rodičům, jak se těší, až skončí válka a on se k nim bude moci vrátit...²³⁴

Od leteckého střetnutí uplynul měsíc a půl, když se přiblížila kapitulace Německa. „*Nastal soumrak "tisícileté" Třetí Říše. Rusové ku konci dubna dobývali Berlín a 1. května oznámilo německé velitelství světu, že Hitler padl čestně v kruhu svých věrných na barikádách při hájení Berlína. [...] Byl konec.*“²³⁵ Tato slova napsal netvořický kronikář, aby vzápětí připojil i líčení krvavých dnů revoluce. Vyžádala si na zabraném území i v jeho okolí desítky životů a několik míst se jen těsně zachránilo před úplnou zkázou, zastřelením všech mužů a srovnáním se zemí, jak se tomu stalo v případě Lidic, Ležáků a Javoříčka.

Konec války radikalizoval český odboj, živelně se přidávali lidé na celém území protektorátu. Benešovský výcvikový prostor měl těžké postavení, neboť se zde pohybovalo více vojáků SS než českých obyvatel, přesto i zde docházelo k boji proti německé nadvládě. Již 3. dubna 1945 došlo v Pikovicích k výbuchu italské munice uskladněné ve skalním bunkru. Důvod není zcela objasněn, ale patrně šlo o záškodnickou akci. Dle jedné verze shodil na bunkr jakýsi německý komunistický vězeň sud s benzínem, podle jiné šlo o diverzní útok parašutistů. Na místě zůstali tři mrtví, detonace rozbila okna i v Hradištku.²³⁶

²³⁴ HARTMAN, Jan: *Činnost spojeneckého letectva...*, Sedlčany, 1997, s. 8–16.

SOkA Příbram, Sedlčany–obecní kronika 1941–1946, s. 241–242.

²³⁵ OÚ Netvořice, *II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 207.

²³⁶ HERTL, Jan. *Dějiny vystěhovaného kraje...*, s. 35.

CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov, 1966, s. 110, 113.

Probíhající povstání se němečtí vojáci snažili zneškodnit všemi prostředky. V sobotu 5. května byl v Dublovicích vybubnován zákaz zdržování se venku, v plné zbroji po obci procházely hlídky SS, po hlavní silnici nepřetržitě projížděly tanky k Benešovu.²³⁷ K potlačení pražského povstání totiž vyjel ku Praze bojový svaz SS nazývaný někdy jako 44. divize Wallenstein.²³⁸ Postupovala po obou březích Vltavy vedena zčásti SS–Oberführerem Emilem Kleinem, velitelem ženijní školy na Hradištku, který se nedávno předtím účastnil uschování archivu K. H. Franka. Československý rozhlas ale na tento přesun v 19:20 upozornil a vyzval ke stavění překážek. Odpor si vyžádal řadu životů z řad civilistů, v Psárech zůstalo třináct mrtvých, v Dolních Břežanech čtrnáct, Čerčanům se vyhrožovalo rozstřílením. Směrem na Prahu jela také posila tanků, některé z nich byly přepravovány po železnici. U Čerčan se podařilo přerušit vlakové spojení mezi Benešovem a Prahou a tanky tak zůstaly na trati. Jen část vojáků se tak dostala až do Prahy a zasáhla do pražského povstání.²³⁹

V Živohošti ustanovili lidé již 5. května místní národní výbor a vyvěsili československé vlajky, načež němečtí četníci přivolali posilu SS. Odpoledne 6. června se uvolnil prám na Vltavě, což velitel četnické stanice označil za sabotáž a vybral sedm mužů, aby prám dostali zpátky. Zároveň hlídky SS uzavřely obec. Když se muži vraceli, byli zasaženi palbou, jeden zabit, čtyři zraněni. Druhý den pokračovala trestná výprava na levém břehu, oddíl SS zajal sedm mužů revoluční hlídky u Záborné Lhoty a v Živohošti v zahradě statku č.12 je o páté hodině večer postřílel. Mrtvolky hozené do Vltavy byly vyloveny až 9. května. Na místě, kde padl první mrtvý, stojí dnes velký žulový kříž.²⁴⁰

K obětím na životech došlo i přímo na zabraném území. V Maskovicích lidé odzbrojili německého polního četníka, potom jej ale propustili, což se ukázalo jako osudová chyba. Četník alarmoval vojáky v Netvořicích, kteří si zavolali posilu z Prosečnice. Odtud přijely dva kamiony esesáků a lidé se rozutekli do polí a do lesů. Do Maskovic přišla poplašná zpráva, že prý Němci v Netvořicích vraždí, právě když tu šestašedesátiletý František Hudera čistil pušku, kterou měl přes válku schovanou za krovem. Utíkal poté s manželkou a synem úvozem k Teletínu, ale byl na poli asi půl kilometru za Maskovicemi projíždějícími vojáky zastřelen z kulometu.²⁴¹

²³⁷ SOKA Příbram, Dublovice–školní kronika 1940–1951, s. 55.

²³⁸ Divize nikdy nebyla zcela dotvořena.

²³⁹ KOKOŠKA, Stanislav. Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942–1945. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1986, s. 282–285.

STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 196.

²⁴⁰ HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje..., s. 36.

KOKOŠKA, Stanislav. Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942–1945. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1986, s. 286–287.

SOKA Benešov, Živohošť – obecní kronika 1938–, s. 99.

²⁴¹ OÚ Netvořice, II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929, s. 209.

Odchod jednotek SS domlouval v revolučních dnech národní výbor v Benešově s velitelem výcvikového prostoru generálem Karraschem. Jednotky ustupovaly jihozápadním směrem a z většiny opustily výcvikový prostor 8. až 9. května 1945, kdy přešly přes Vltavu v Kamýku nad Vltavou do amerického zajetí. Postupovali především po silnici Neveklov – Křečovice – Sedlčany – Kamýk, která byla zcela plná. Oddíly wehrmachtu a SS projížděly nepřetržitě ve dne i v noci, zbraně odhazovaly do rybníků, studní a příkopů, na silnicích a podél nich zůstávaly tanky, munice, auta. Po jednotkách SS prchali přes Neveklovsko ještě 10. května v autech a na motorkách ozbrojení frontoví vojáci ze skupiny armád Střed pronásledováni Rudou armádou. Jejich situace byla zoufalá, v poledne již rozbíjeli u Nahorub pušky o patníky. Část jednotek se snažila dostat přes Vltavu po trase Neveklov – Živohošť – Příbram, přívoz v Živohošti ale nebyl obsluhován, takže část vojáků zde opustila vozidla a pokračovala pěšky, někteří rezignovali a zůstali.²⁴²

Krátce nato dorazila 6. a 7. gardová armáda 2. ukrajinského frontu pod velením maršála Malinovského. Rudá armáda obsadila prostor z jihovýchodu a částečně od severu (4. gardová armáda 1. ukrajinského frontu maršála Koněva). V Sedlčanech a Benešově byli první vojáci již 9. května, některá místa (Živohošť, Nahoruby, Kňovice) dosáhli až 11. nebo 12. května.²⁴³ Ve stejnou dobu probíhala nedaleko odtud, na levém břehu Vltavy u Slivice a Milína poslední bitva 2. světové války.

Příchod Rudé armády měl dvojí tvář. Ze začátku, když vojáci přišli na zabrané území, chovali se drsně, poněvadž lidé za Sázavou jim řekli, že je to německý kraj, takže považovali vše za německý majetek a ničili zbylé vybavení neobydlených domů. Po vysvětlení se s několika zde zbylými lidmi spřátelili a postupovali dále.²⁴⁴ Táhly tudy dlouhé řady tanků, vozů, koní i dobytka.²⁴⁵ Vojáci byli vítáni, dostávali pohoštění z nejlepších zásob, hrála hudba a slavilo se. „*Žili jsme vítáním jako by ani jiné práce nebylo,*“ poznamenal ve svých pamětech hostinský Václav Hora.²⁴⁶

²⁴² HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje..., s. 36.

KOKOŠKA, Stanislav. Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942–1945. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1986, s. 293.

SOKA Příbram, Dublovice–školní kronika 1940–1951, s. 55.

STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 196.

²⁴³ HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje..., s. 36.

SOKA Benešov, fotografická dokumentace, i. č. 784. Mapa odbojové činnosti, vězeňských táborů a vojenských přesunů v květnu 1945.

STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 197.

SOKA Příbram, Kňovice–obecní kronika 1919–1980, s. 96.

²⁴⁴ OÚ Netvořice, II. *Pamětní kniha městečka Netvořice od r. 1929*, s. 210.

SOKA Benešov, Obecná škola Netvořice, i. č. 385. Netvořice – školní kronika 1940–1953, s. 23.

²⁴⁵ SOKA Praha-Západ, Paměti Václava Hory, 1952, s. 229.

²⁴⁶ SOKA Praha-Západ, Paměti Václava Hory, 1952, s. 230.

Sovětské vojáky se na různých místech utábořili, využili stávající vojenské objekty a k nim si vytvořili ještě zmljanky pokryté stany.²⁴⁷ Zdrželi se různě dlouhou dobu, v polovině května přišla na některá místa (např. do Hradištka) Svobodova armáda, kterou vystřídala čsl. posádka, někde zůstali sovětské vojáky až do konce roku.²⁴⁸ Oslavy trvaly celé dny:

„U naší vesnice Krňany tábořili rusové nad stráněma na polích a v lesích nad Krňany k Netvořicum měli postavené stany s prken a z dříví kryté lepenkou a kůrou ze smrků byly zde 18 dní měli zde několik set koní a ty pásli puštěné na lukách a na jetelích taky zde měli svoji vojenskou kapelu která hrála na koních každý den jeli od Slapnice přes Krňany a hráli a zase zpátky.“²⁴⁹

Vztahy mezi Čechy a vojáky Rudé armády měly ale i své stinné stránky. Vojáky často nebyli Rusové, ale pocházeli i z různých jiných východních zemí Sovětského svazu. Čechům někdy připadali jako malé děti, největší radost měli z hodinek a čím větší hodinky, tím větší radost. Evropská kultura je překvapila. *„Rusové se divili když přišli do bytů našich občanů jak světnice mají hezky zařízené a říkali jim že jsou buržoové a nechtěli ani věřit že jsou také dělníci.“²⁵⁰* První setkání s Rudou armádou provázela různá překvapení, vojáky žili podle svých východních zvyků, a když se zdrželi déle (někde i půl roku), projevílo se jejich chování, které na řadě míst nebylo slušné. Stalo se mnoho loupeží i znásilnění, vojáky kradli, žádali alkohol a ženy, sami se bez dovolení usídlovali v domech a zabírali postele majitelů.²⁵¹ *„Jak jsme se těšili na rudou armádu ale rádi jí vidíme paty,“²⁵²* píše ve svých zápiscích poštmistrová Vystydová z Dublovic a dodává k jednotlivým dnům:

„23.5.

[...] Máme zde stále plno rudé armády – lidé jim musejí vařit, všechna vejce jsou ve vsi vyjedena. K nám přijeli v neděli večer, Ota s nimi seděl, chtěli čaj, víno a chtěli aby si to šel vypůjčit – pak mlátili na moje dveře – mysleli si, že tam mají nějaká děvčata, pak alespoň když jsem řekla že z bytu nepůjdu, popadli peřinu a polštář a šli spát k nim. To bylo už půlnoci. Když odtáhli šla jsem se podívat dolů, tam byla všude spoušť, elektrické vedení zničené, žárovky pryč, dveře vyrvané, chtěla jsem to trochu uklidit ale odpoledne už tam byla nová rudá armáda. [...]

²⁴⁷ SOKA Praha-Západ, Teletín – obecní kronika 1949–1953, s. 117.

²⁴⁸ OÚ Hradištka, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištka, Brunšova a Pikovic od r. 1918*, s. 69–70.

²⁴⁹ SOKA Praha-Západ, Krňany – obecní kronika 1936–1970, s. 13.

²⁵⁰ SOKA Praha-Západ, Paměti Václava Hory, 1952, s. 230.

²⁵¹ SOKA Příbram, Dublovice – obecní kronika 1924–1990, s. 156.

SOA Praha, Sbirka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje /SČK/, i. č. 1646, Sedlčany – památník četnické stanice.

²⁵² SOKA Příbram, Dublovice – obecní kronika 1924–1990, s. 156.

10.6.

Od naší zahrádky odnesli celou hradbu drátěnou roztrhali to na pole 100 × 70, dali do ráků a sušili na tom voj. chléb v pecích které si udělali u Hronů, Macháčků a Bursíků. Ty zarámované dráty jsem pak když Rusové odešli tahala domů a dávala kolem zahrádky jen stažené drátem, aby tam nelezly kozy. Pomáhal mi Fanouš Pešťů a p. uč. Krejčí. Co nezničili Němci za 1 1/2 roku to se povedlo nyní za měsíc.“²⁵³

Co se stalo se všemi "Němci", kterých se na zabraném území pohybovalo nedávno ještě asi dvacet tisíc? Ne všichni stačili odejít do amerického zajetí a padli tak do zajetí českého nebo ruského. Rok 1945 se nesl ve znamení msty mezi Čechy a Němci a při zatýkání Němců si Češi často vybíjeli zlost za celou válku, o vztazích Rusů k Němcům ani nemluvě. Václav Hora již roku 1952 psal: „Bohužel nemohu se nezmíniti o ukrutnostech páchaných našimi lidmi nad jednotlivými němci kteří rozutekli se dříve do lesů, vraceli se do obcí a sami se bezbrání vzdávali našim hlídkám. To bude vždy skvrna na těchto kteří se nějakých ohavností dopustili.“²⁵⁴ Zajetí vojáci pak pomáhali obnovovat někdejší zabrané území. Zahazovali příkopy kopané proti Rudé armádě, stavěli silnice, vyorávali miny, které tu po sobě zanechali. Mnoho munic vybuchovalo a stal se prý i případ, kdy se zajatý příslušník SS určený k orbě na zaminovaných polích u Dunávic do rána ze strachu oběsil.²⁵⁵ V Lešanech vznikl velký internační tábor, kam byli němečtí vojáci sváženi. Později nastalo třídění, Rusové zdravé vojáky od 18 do 40 let prý odvezli v zamřížovaných vagonech do Ruska a ostatní propustili. Zároveň začal transfer Němců z Československa, lešanský tábor sloužil pro celou pražskou oblast a prošlo tudy na šedesát tisíc Němců. Po r. 1948 se z něj stal tábor nucených prací a následně sloužil pro řecké děti, kterým Československo poskytlo azyl. Dnes se na jeho místě nachází vojenské muzeum Lešany.²⁵⁶

²⁵³ SOKA Příbram, Dublovice – obecní kronika 1924–1990, s. 156–7.

²⁵⁴ SOKA Praha-Západ, Paměti Václava Hory, 1952, s. 229.

²⁵⁵ OÚ Hradištko, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištko, Brunšova a Pikovic od r. 1918*, s. 70.

DRAHORÁD, Gustav. STS začíná. In: *Roky a lidé. Dvacet svobodných let Podblanicka ve vzpomínkách a fotografiích*. Benešov, 1965, s. 31.

²⁵⁶ SOKA Praha-Západ, Paměti Václava Hory, 1952, s. 231, 234–235.

NĚMEČEK, Jan. Internační tábor v Lešanech. In: *Zpravodaj obcí Lešany a Břežany*, 2001, č. 2, s. 1–3.

5.2 Návrat obyvatel

Protektorát Čechy a Morava se v prvních květnových dnech za cenu mnoha životů osvobodil, znovu začala existovat Československá republika. Svoboda a konec války znamenaly návrat domů. Následoval okamžitě po osvobození a probíhal přes všechny těžkosti, které se mu stavěly do cesty. Benešovský okresní národní výbor se snažil bránit živelnému přílivu tisíců lidí na území poznamenaná válkou a vybízel obyvatele, aby s nastěhováním počkali. V prvních dnech se ještě přesně nevědělo, v jakém stavu se nyní již bývalý výcvikový prostor nachází, kolik tu může být min a jiných nástrah. Ale ani toto nebezpečí se nevyrovnalo touze vrátit se domů.

Jednotky SS opustily výcvikový prostor ve spěchu, z některých domů dokonce vojáci odešli od rozjedeného oběda, a tak se brzy rozneslo, že na zabraném území zůstalo mnoho užitečných věcí. Přívoz v Kamenném Přívoze byl využit jako nikdy předtím²⁵⁷ a s německým vybavením mizely i věci české, slovy hradištského kronikáře: „*Mnoho se tu kradlo...*“²⁵⁸ – snad více na severu, který byl více vysídlen, než na jihu. Vznikaly proto narychlo hlídky a strážní služby vedené místními čl. důstojníky v záloze, kteří hlídali zásoby uhlí, šatů, bot, margarínu i dovezený materiál a výrobky z továren.²⁵⁹

Vystěhovalci se vraceli do svých sídel, do konce roku 1945 se asi polovina znovu nastěhovala. Návrat značně ztěžoval naprostý nedostatek dopravních prostředků. Zemědělci ještě zároveň sklízeli úrodu tam, kam se vystěhovali, takže se vraceli později a kde to bylo možné, jel třeba syn hospodáře zpátky napřed. Kdo nemohl zatím bydlet ve vlastním domě, zřizoval si na čas prozatímní střechu nad hlavou nebo bydlel u sousedů. Během léta proběhly oslavy návratu, národní poutě v Netvořicích 19. srpna 1945 se prý zúčastnilo několik tisíc lidí a přijeli i ti, kteří si zatím našli domov jinde. Československý rozhlas toho dne vysílal pořad "Exulanti z Benešovska se vracejí". Někteří vystěhovalci zůstali na místech, kam se přestěhovali, nebo si našli nový domov jinde, a to především v pohraničí kolem Mariánských Lázní, Teplé a Žlutic. Byla jich ale jen malá část, v Benešově se roku 1945 přihlásilo 73 malých zemědělců hospodařících samostatně nebo jako čeledí. Několik rodin se po čase z pohraničí opět vrátilo.²⁶⁰ „*Okresní národní výbor v Benešově nabízel za Neveklov celé vesnice v pohraničí – marně však! Každý chtěl domů, do svého!*“²⁶¹

²⁵⁷ Nechceme opakování. Neveklov 2005. Vyprávění Františka Bernarda.

²⁵⁸ OÚ Hradištko, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištko, Brunšova a Pikovic od r. 1918*, s. 70.

²⁵⁹ Tamtéž.

SOKA Praha-Západ, *Paměti Václava Hory*, 1952, s. 230.

²⁶⁰ STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 197–198.

OÚ Netvořice, *II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 210.

5.3 Podoba vysídleného území roku 1945

„Válka skončila. Měsíc květen, měsíc Matky Boží, přinesl konec pustému vraždění.“ Těmito slovy začal neveklovský kaplan Jan Dočekal zápisy do farní kroniky k roku 1945, kdy byl do svého úřadu jmenován. „Než jsem se do Neveklova nastěhoval, zajel jsem se sem podívat. První dojem byl hrozný. Už cestou autobusem z Benešova říkali mi lidé, jak je to zde zpustlé. Kostel zcela prázdný, v presbytáři hromada kamení a na této hromadě rozviklaný stůl, který sloužil za oltář. Řekli mi lidé, že už tu bylo kněží několik, ale každý utekl, když tu viděl tu spoušť.“²⁶²

Během května 1945 táhli vysídlenými vesnicemi vojáci nejprve němečtí, pak sovětsí, zároveň se vraceli lidé vystěhovaní a každý hleděl být co nejdříve doma. Mezi nejvíce zničená místa v Čechách patřilo právě zabrané území středního Povltaví. Nikdo nenašel dům tak, jak ho zanechal, mnohde bydleli jiní lidé, sami přestěhovaní, kteří pracovali v zabraném území. Rodiny vracející se na místa, kde probíhal výcvik SS, nacházely své domy v děsivém stavu. Zmizelo téměř všechno dřevěné, dveře, okna, ploty, kolny, někde i trámy, podlahy byly zničené, vytrhané, kamna zbořená nebo odvezená, zdi otlučené, elektrické vedení vytrháno, sklepy, půdy, koupelny zničené a znečištěné, někde odvezena i zem ze zahrad, ovocné stromy rozlámány a pořezány. Pole zpustošená, samé díry, pýr, zákopy, bunkry, granáty, miny, pancéřové pěsti.²⁶³

Mezi nejvíce zničené vesnice patřily Třebsín, Dalešice, Blaženice, Dunávičky, Semovice, velké škody měl i Vysoký Újezd, Chrástany, Netvořice, Neveklov, Neštětice, Borovka, Tisem, Zahrádka, Tuchyně, Zderadice, Lešany, Mstětice, Libohošť, Maskovice, Jablonná, Bukovany a jiné osady. Lidé nacházeli v troskách vše, co jim bylo drahé, kromě usedlostí byla zasažena i posvátná místa. Kostely, kaple, křížky, Boží muka a sochy svatých se za války staly terčem střelby. Zasažena byla socha sv. Jana Nepomuckého v Osečanech, zničená socha sv. Eligia v Neveklově, z velké části byl zničen vnitřek kaple sv. Josefa v Kňovicích, podobně dopadla i jiná místa včetně kaple Bolestné P. Marie v Nalžovicích (za války sklad střeliva). Lavice, kazatelna i oltář spáleny, obrazy strhány, z celé kaple se

HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. Poválečná obnova území bývalého cvičiště zbraní SS Benešov. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1987, s. 267.

SOKA Praha-Západ, Teletín – obecní kronika 1949–1953, s. 121–123.

²⁶¹ OÚ Neveklov, II. *Pamětní kniha městské obce Neveklov*, s. 97.

²⁶² Farní úřad Neveklov, Neveklov – farní kronika 1836–1945.

²⁶³ OÚ Hradištka, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištka, Brunšova a Pikovic od r. 1918*, s. 71.

Vzpomínky Věry Stibůrkové, roz. Zvěřinové z Lešan. Archiv autora.

podařilo zachránit jen sochu Matky Boží. Přesto i přes všechna příkoří byl návrat šťastný, děkovné bohoslužby a poutě se slavily od Sedlčan až k Sázavě.²⁶⁴

obr. 14.: Krňany – Na Chaloupce

Návrat probíhal živelně a v prvních měsících nebylo v silách českých úřadů znovuosídlování nijak ovlivnit, třebaže se objevilo několik návrhů, jak oblast využít. Úředníci v Praze na Zemském národním výboru /ZNV/ zamýšleli velké změny, které pro místní obyvatele naštěstí nedošly naplnění. Podle jejich návrhů měla půda zůstat v majetku státu, který by zde založil nové lesy, pastviny, rybníky, loviště a místa pro rekreaci obyvatel Prahy.²⁶⁵ Starousedlíci se ale stačili nastěhovat dříve, než se něco podobného stalo. Vráťivší se obyvatelé (ve chvíli návratu nebyli ani majiteli) pracovali několik let, než obnovili, co bylo zničeno. Jednu z prvních starostí znamenaly zasypané studně, ze kterých si vojáci někde udělali záchody.²⁶⁶ Z domů se opravovala nejdříve jedna místnost, kde se dalo bydlet a pak postupně ostatní, začaly se nejnnutnější opravy, aby se pokud možno do zimy nechalo zase bydlet ve svém. Vařilo se na dvoře nebo i na ulici.²⁶⁷ Během tří měsíců měly také začít vyučovat školy, přičemž

²⁶⁴ SOKA Příbram, Nalžovice – obecní kronika 1914–1952, s. 137.

OÚ Neveklov, II. *Pamětní kniha městské obce Neveklov*, s. 78.

²⁶⁵ HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. Poválečná obnova území bývalého cvičiště zbraní SS Benešov. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1987, s. 266.

²⁶⁶ OÚ Netvořice, II. *Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 208.

SOKA Benešov, Václavice – obecní kronika 1912–1975, s. 73.

²⁶⁷ SOKA Praha-Západ, Vysoký Újezd – obecní kronika 1923–1981 /xerox/, s. 61–62.

OÚ Neveklov, II. *Pamětní kniha městské obce Neveklov*, s. 97.

školní budovy stály v podobném stavu jako jiné domy. Následující řádky jsou popisem školy na Hradištku:

„Plot kolem zahrady a celého pozemku zmizel; železný byl odřezán od betonu. Okna byla vytlučena, některá i s okenními rámy, elektrické vedení zpřetrháno a osvětlovací tělesa zmizela. Téměř všechny zámky u dveří byly vytrhány. Okna a dveře byly i jinak poškozeny. Zahrada na severní straně budovy padla za oběť nové, dlážděné silnici. Střecha na západní straně budovy byla poškozena výbuchem muničního skladiště v „Haberně“ a všude ještě ležely vojenské náboje, rozbušky, granáty, ba i miny! A v této škole se mělo zahájit vyučování.“²⁶⁸

obr. 15.: Trosky domu v Dalešicích

Zdaleka ne všichni lidé našli své domy stát v takovém stavu, aby měli alespoň střechu nad hlavou. Některé usedlosti byly zbořeny a zničeny do základů, z mnoha dalších zbyly trosky. Podle poválečných soupisů Zemského národního výboru v Praze bylo zcela zničeno 188 domů, téměř zničeno dalších 296, těžce poškozeno 2475, velmi těžce poškozeny kostely, elektrická vedení, studně, kanalizace, cesty...²⁶⁹ Bezprostřední dojmy vracejících se obyvatel dokreslují dobové fotografie rozbořených vesnic a autentická svědectví kronikářů:

²⁶⁸ OÚ Hradištko, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištko, Brunšova a Pikovic od r. 1918*, s. 72.

²⁶⁹ STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou...*, s. 199.

„Prošel jsem jen částečně vystěhovaný kraj po převratě od řeky Sázavy podle řeky Vltavy k Sedlčanům a zpět k státní silnici Votice Bystřice Benešov Poříčí u Sázavy podle hranic kraje vystěhovaného každých 200 metrů byla tabule. Vstup zakázán pod přísným trestem kraj ten byl jako zakletý a mrtvý, všechno jako by tu ovanula smrt'. Němci nejen že přišli s válkou, ale ještě i vyhlazení měli v plánu nás všech a všeho Českého a právě ten kraj mezi řekou Sázavou a Sedlčany měl být takový výpadní bod, mělo to být jakési jejich jádro přímo v srdci Čech snad si to tu chtěli rozdělit středočeských německých baronů a prostě zaorat všecko České; už hned v kraji Brunšova jsou mrtvé domky ale ten vnitřek, holé čtyři stěny, jen tu a tam někdo z těch kteří se vrátili koutek si chystají v těch zpusťšených místnostech všechno až do základů je vyrabováno vykucháno zničeno, domky a hlavně tam dále k Třepsínu přes Krňany a dále a dále jsou bez oken bez dveří stropy rozpukány zdě rozpraskány otlučeny příčky vybourány, podlahy vytrhány zahrádky zničeny ploty spáleny; a tehdy byly tu útulné vesničky. A dnes? – Zpusťšení. Holé nic. Ba byly to nepopsatelné sceny tehdy když přišel ten rozkaz ta esesácká zlovůle ten rozkaz – ven! Ti první kteří se stěhovali směli si ještě vzít sebou dobytek nábytek a živobyčí a ti pozdější jenom raneček trochu toho prádla a šatů a nic víc, později byly lhůty tak krátké na mnoze i hodinové, a nebo hned ven! na rozkaz i v noci. A zatím co oni odcházeli se svými ranečky ta nacistická cháská se tam roztahovala jako doma.

Jak ta mrtvá krajina vypadala. Jako by celé stovky let zde uplynuly. A přece jsou to pouhá tři leta. A ta tři leta stačila aby se celá ta krajina stala neplodnou sutinou. Lány neobdělané země tisíce hektarů [...] vše pusté, ovocné stromy na 80 procent zničeny. Všechno polo zaschlé umírající jako by mor přešel tou krajinou ten jejich esesácký mor.“²⁷⁰

²⁷⁰ SOKA Praha-Západ, Krňany – obecní kronika 1936–1970, s. 18–19.

obr. 16.: Neveklovsko r. 1945

5.4 Počátky obnovy a poválečná proměna

Zároveň s radostí z návratu začaly starosti o obnovu usedlostí a půdy. Majetek zůstal stále vyvlastněný, tedy nyní v majetku Československé republiky, dřívější majitelé se tak nastěhovali do domů, které jim podle litery zákona nepatřily. Neměli ani dostatek dobytka a strojů k hospodaření, někde ani střechu nad hlavou. Společnou starostí obyvatel i státu byla repatriace a restituce. Restituce majetku probíhala pomalu, k plnoprávnému nabytí nemovitostí vraceli majitelé odškodné vyplacené za války, jinak nemohli dům prodat ani jinak zatížit. Na obnovu stát sice přispíval, ale vyplácení se protahovalo a po únoru 1948 se již vyplácelo podle záměrů komunistické strany. Přednostní právo měly vesnice, kde se zakládala JZD, podpora z prostředků UNRRA platila jen pro hospodáře, kteří plnili dodávky a neměli více než dvacet hektarů. Konečně roku 1952 skončila státní podpora úplně s odůvodněním, že dosavadní hospodářské úspěchy znamenají "dostatečný vzestup životní úrovně pro všechny pracující".²⁷¹

V praxi nebyla pomoc státu dostatečná. V prvních měsících, kdy lidé potřebovali rychle obnovit usedlosti a znovu zúrodnit pole, měla znovu vzniklá republika dost jiných potíží a starousedlíkům nezbylo, než aby si pomohli sami. Potýkali se především s všeobecným nedostatkem, chyběl dobytek, obilí, nafta, dřevo, cihly, cement, stroje a obecně takřka všechno.²⁷² Obnova se protáhla až do počátku padesátých let.

Říká se někdy a staří lidé tak vyprávějí, že mezilidské vztahy před válkou byly lepší a po válce že se mnoho změnilo k horšímu. Historické podklady se pro podobná tvrzení hledají těžko. Je jisté, že během války a po ní došlo k hlubokým společenským změnám. Podobný trend lze sledovat v celém Československu, mění se paradigma společnosti, která se orientuje levicově, předválečná politika je kritizována a společně s ní i předválečné elity, které nedokázaly zabránit vývoji věcí. V zabraných a nyní znovu osídlených vesnicích došlo k rozdělení společnosti ještě z jiného důvodu, totiž proto, že část obyvatel za války odešla a část dobrovolně nebo nuceně zůstala. Někde mezi sousedy, kteří se vrátili a těmi, kteří zde žili po celou dobu války (a je to příznačné pro severní část zabraného území) zůstávala i po válce trvající zášť, neboť zůstávající často užívali cizí majetek. Již během války se jednalo o užívání opuštěných domů a zahrad, někdy svévolně, jindy z nařízení vojenské správy.²⁷³

²⁷¹ HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. Poválečná obnova území bývalého cvičiště..., s. 270–274.

²⁷² OÚ Hradištko, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištko, Brunšova a Pikovic od r. 1918*, s. 78.

SOKA Praha-Západ, Krňany – obecní kronika 1936–1970, s. 20.

²⁷³ STANĚK, Stanislav. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou..., s. 184.

OÚ Neveklov, *II. Pamětní kniha městské obce Neveklov*, s. 111.

Zato po válce vznikalo velké rozhořčení nad trvající nespravedlností, když se někteří obohatili na úkor druhých a odmítli cizí majetek vrátit. Kořist, která "zůstala po Němcích", ať už v SS–Hofech či jinde, byla často rozkradena, i když se jednalo o bývalý majetek místních obyvatel.²⁷⁴ Takto došlo někde ke zkalení sousedských vztahů hned po návratu a vzájemná nevraživost měla pokračování po roce 1948.

Rok 1948 přinesl zásadní změny do života celé české společnosti. Nastala nová doba, doba kolektivizace a pro některé sedláky doba druhého vystěhování. Hospodáři, kteří několik let až do vyčerpání opravovali své usedlosti a znovu zúrodňovali pole, se najednou stali třídními nepřáteli. Mnozí lidé cítili oprávněné zklamání. Poměry se změnily a bohužel bylo pak často možné slyšet slova: "Vědět, že přijde tenhle režim, tak jsme se ani nevraceli."

²⁷⁴ OÚ Netvořice, *II. Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*, s. 204.

Závěr

Vysídlení oblasti mezi Benešovem a Sedlčany znamenalo těžký zásah do zdejší společnosti, jehož důsledky se projevovaly ještě dlouho po válce. Německá správa protektorátu prováděla zabírání území pro výcvikový prostor prostřednictvím českých úřadů, úkol vysídlit třicet tisíc českých obyvatel připadl k tomu zřízené Přesídlovací kanceláři ministerstva vnitra v Benešově, které v nevďčném úkolu pomáhalo protektorátní četnictvo. Snahou přesídlovací kanceláře, jejíž někteří členové prováděli skrytě protiněmeckou činnost, bylo především zajistit všem přestěhovalcům náhradní bydlení a práci, aby se vyhnuli nucenému pracovnímu nasazení v protektorátu nebo v Německu. To se také podařilo, třebaže pomoc kanceláře nestačila pokrýt poptávku a záleželo často na samotných vysídlencích, jaké zajištění si sami našli.

Zdejší lidé, ať se stěhovali ze zabraného území, nebo v něm zůstali, bezprostředně pocítili tíhu německé okupace, která připravila je samé i jejich blízké o domov a zázemí. Vysídlování vnímali jako nespravedlnost, které neměli dost sil čelit, odchod byl všude velmi bolestný. Stěhovali se ponejvíce do okresů sousedících se zabraným územím, asi dvě pětiny obyvatel zůstaly ve výcvikovém prostoru. Nemovitosti v zabraném území vyvlastnil Pozemkový úřad, obyvatelé, kteří zůstali, se stali nájemníky a zaměstnanci SS, a to většinou při zemědělských SS–Hofech. Silné vazby mezi sousedy zůstávaly zachovány i přes rozptýlení rodin, udržovala se korespondence, vysídlenci se podle možností dále setkávali.

V květnu 1945 začal návrat obyvatel trvající ještě v následujících letech a společně s ním obnova usedlostí a půdy. Nucené vysídlení a události s ním spojené měly za následek škody na majetku, na zdraví a na mezilidských vztazích. Znovu osídlované území někdejšího výcvikového prostoru patřilo mezi nejvíce zničené oblasti Československé republiky.

Archivní prameny dávají možnost i po letech podrobně nahlédnout na dění ve středním Povltaví ve 40. letech 20. století. Na jejich základě vznikl obraz transferu zdejšího obyvatelstva očištěný od dodatečných poválečných nánosů. V kronikách, zde často citovaných, se vzpomínek na vystěhování a návrat dochovalo mnoho, přičemž se ovšem někdy jedná o poválečné konstrukce zamlčující vzájemné spory v obci, v jiných kronikách a pamětech lze najít i tvrdá slova o poválečných poměrech. Několik málo autorů připojilo ke svým pamětem hlubší zamyšlení. Při vzpomínce na vše, co prožili, vybízí starostové a kronikáři nové generace k vzájemnému porozumění a shodují se na společné myšlence: Podporujme všechno, co nás spojuje.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny:

NA, Ministerstvo práce a sociální péče – repatriace
NA, Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu
SOA Praha, Sběrka tzv. četnických knih ze Středočeského kraje
SOKA Benešov, Živohošť – obecní kronika 1938–
SOKA Benešov, Netvořice – školní kronika 1940–1953
SOKA Benešov, Podělsy – obecní kronika od r. 1930
SOKA Benešov, Chrástany – obecní kronika 1923–1947
SOKA Benešov, Václavice – obecní kronika 1912–1975
SOKA Benešov, Vrchotovy Janovice – obecní kronika 1937–1975
SOKA Benešov, fotografická dokumentace
SOKA Praha-Západ, Teletín – obecní kronika 1949–1953
SOKA Praha-Západ, Vysoký Újezd – obecní kronika 1923–1981 /xerox/
SOKA Praha-Západ, Krňany – obecní kronika 1936–1970
SOKA Praha-Západ, Paměti Václava Hory, 1952
SOKA Praha-Západ, Blaženice – obecní kronika 1935–1958 /xerox/
SOKA Praha-Západ, Hostěradice – obecní kronika 1923–1947
SOKA Příbram, Kňovice–obecní kronika 1919–1980
SOKA Příbram, Sedlčany–obecní kronika 1941–1946
SOKA Příbram, Nalžovice – obecní kronika 1914–1952
SOKA Příbram, Radíč–školní kronika 1940–1973.
SOKA Příbram, Sedlčany–školní kronika 1940–1945.
SOKA Příbram, Dublovice–školní kronika 1940–1951
SOKA Příbram, Lichovy – obecní kronika 1922–1989
SOKA Příbram, Prosenická Lhota – obecní kronika 1923–1976.
SOKA Příbram, Dublovice – obecní kronika 1924–1990
SOKA Příbram, Dublovice – farní kronika 1935–1977
SOKA Příbram, Nalžovice – obecní kronika 1914–1952
SOKA Příbram, Osečany – obecní kronika 1922–1976
ABS, OK–50/46–Tábor. Spis Jiřího Šrajera

Archivní pomůcky:

NA, Inventář č. 686 k fondu Ministerstvo vnitra – nová registratura /MV–NR/, 1956
NA, Inventář č. 445 k fondu MPSP–R, zpracoval O. Havlín, 1963
NA, Inventář č. 394 k fondu Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu, zpracovali A. Haas, J. Honc, 1962

Archiv autora:

Vzpomínky Jaroslava Žáčka z Netvořic (*1923)
Vzpomínky Marie Holátkové z Břišejova (*1932)
Vzpomínky Václava Oktábce z Třebšína (*1927)
Vzpomínky Věry Stibůrkové, roz. Zvěřinové z Lešan

Vzpomínky Františka Doležala z Lešan (*1932)
Vzpomínky Jaroslava Šindeláře z Václavic (*1928)
Vzpomínky Heleny Černošové z Lešan (*1938)
Vzpomínky Jana Zouzala ze Sestrouně (*1928)
Vylvlastňovací výměr z roku 1943
Soudní povolení zápisu do pozemkové knihy
Dopis Z. Řehákové F. Víškové, 22.9.1943

Tištěné prameny:

Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov a poválečná obnova území. Ed. J. Hoffmanová a J. Juněcová. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1985
Chtěli nás vyhubit. Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice. Ed. V. Král a K. Fremund. 2. vyd., Praha: Naše vojsko, 1961
Nejen Neveklovsko varuje. Ed. V. Měchura. Vydala Městská rada Klubu českého pohraničí v Týnci nad Sázavou. Praha: Křesťanskosociální hnutí, 2002
DRAHORÁD, Gustav. STS začíná. In: *Roky a lidé*. Dvacet svobodných let Podblanicka ve vzpomínkách a fotografiích. Benešov: Okresní výbor Komunistické strany Československa a Okresní národní výbor v Benešově u Prahy, 1965
FREMUND, Karel. Dokumenty o nacistické vyhlazovací politice. In: *Sborník archivních prací*, roč. 13, Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra, 1963
HRUBÍN František, *Řeka nezapomnění*. Praha: Práce, 1946
ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938–1945*. Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče. Praha: Vydavatelství Societas, 1945
VERMACH, Josef. Ozvěna z posledních válečných Vánoc v Sedlčanech roku 1944. In: *Farní listy*, č. 1/2010, Sedlčany, 2010
Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Ročník 1927
Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Ročník 1935
Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren. Jahrgang 1940
Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren. Jahrgang 1942

Internetové zdroje:

Ústav pro soudobé dějiny AV. Životopis Stanislava Kokošky:
<http://www.usd.cas.cz/cs/pracovnici/stanislav-kokoska>
Masarykův ústav a archiv AV. Životopis Jaroslavy Hoffmannové:
http://www.mua.cas.cz/pracovnici/profily/hoffmannova_jaroslava.html
Lexikon der Wehrmacht. Dislokace jednotek SS se jmény velitelů:
<http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Karte/TruppenubungsplatzeSS/TruppenubungsplatzeSSBoehmen.htm>
Ústav pro studium totalitních režimů. Nahrávka projevu Emanuela Moravce z 2. června 1942:
<https://www.ustrcr.cz/cs/audio-archiv>

Sbírky muzeí a úřadů:

Městské muzeum Netvořice. Vyhlášky Okresního úřadu v Benešově a Přesídlovací kanceláře
Městské muzeum Netvořice. Žádost o zálohu na stěhovací výdaje
Městské muzeum Netvořice. Provolání vlády ze 7.6.1943
STANĚK, Stanislav. *Jak zasáhla okupace do osídlení území mezi Vltavou a Sázavou* /strojopis Městské muzeum Netvořice/

Městské muzeum Čelákovice, složka Bohumil Škorpil
 OÚ Hradištko, *Pamětní kniha spojených obcí Hradištka, Brunšova a Pikovic od r. 1918*
 OÚ Lešany, *Letopisy obce Lešan od r. 1923.*
 OÚ Netvořice, II. *Pamětní kniha městečka Netvořic od r. 1929*
 OÚ Neveklov, II. *Pamětní kniha městské obce Neveklov*
 OÚ Štětkovice, Štětkovice – obecní kronika 1924–
 Farní úřad Neveklov, Bělice – farní kronika 1839–1948
 Farní úřad Neveklov, Neveklov – farní kronika 1836–1945

Literatura:

DĚDINA, Jan. Za PhDr. Janem Hertlem. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, roč. 6, Benešov: Okresní archiv Benešov, Muzeum okresu Benešov, 1965
 DOLEŽAL, Jakub. *Střípky z mozaiky protektorátní společnosti*. Příbram: Státní oblastní archiv v Praze, Státní okresní archiv Příbram, Hornické muzeum Příbram, 2009.
 GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny Zemí koruny české*. Svazek XV.b. Praha, Litomyšl: Paseka, 2007
 HARTMAN, Jan: *Činnost spojeneckého letectva nad Sedlčanskem v posledních týdnech druhé světové války*, Sedlčany: Město Sedlčany, 1997
 HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942–1945. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, roč. 1, Benešov: Okresní archiv Benešov, Muzeum okresu Benešov, 1957
 HLADÍKOVÁ, Kristýna. *Kladské sběry lidových vyprávění v „Českém koutku“ v Kladsku*. Dipl. práce, PedF UK, 2004.
 HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. *Poválečná obnova území bývalého cvičiště zbraní SS Benešov*. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1987
 CHARVÁT, Jaroslav a kol. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov: OV KSČ, ONV v Benešově, 1966
 KOKOŠKA, Stanislav. *Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942–1945*. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, roč. 27, Benešov: Okresní archiv Benešov, Muzeum okresu Benešov, 1986
 Kolektiv autorů. *Týnec nad Sázavou*. K historickým kořenům města. Týnec nad Sázavou: Město Týnec nad Sázavou, 2006
 LAŠŤOVIČKA, Jaroslav. *Netvořice v minulosti*. Netvořice: Obecní úřad v Netvořicích, 2000
 MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002
 MACH, Jan. *Pozemkový úřad a jeho role v nacistické germanizační politice v tzv. protektorátu Čechy a Morava*. Dipl. práce, FF UK, 2003.
 MÁŠKA, Jan. *Cvičiště SS "Böhmen" 1942 – 45*. Příspěvek k životu obyvatel Podblanicka. Dipl. práce, PaedF UK, 1999.
 NĚMEČEK, Jan. *Internační tábor v Lešanech*. In: *Zpravodaj obcí Lešany a Břežany*, roč. 8, č. 2, 2001
 NĚMEČEK, Jan. *Vystěhování Lešan a Břežan 1942/45*. In: *Zpravodaj obcí Lešany a Břežany*, roč. 4, č. 2, 1995
 PAVELKA, Jan. *Lidé bez domova*. Sedlčany: Kulturní dům Josefa Suka v Sedlčanech, 1978
 RAUSCHNING, Hermann. *Rozmluvy s Hitlerem*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2006
 Redakce: Antonín Robek (31. 8. 1931 Zeměchy u Kralup nad Vltavou – 17. 12. 2008). *Český lid*, roč. 96, 2009
 ROBEK, Antonín. *Lidé bez domova*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1980
 STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace*. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, roč. 14, Benešov: Okresní archiv Benešov, Muzeum okresu Benešov, 1973
 STANĚK, Stanislav. *Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou*. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, roč. 16, Benešov: Okresní archiv Benešov, Muzeum okresu Benešov, 1975
 ŠKORPIL, Bohumil. *Paběrky*. Reportážní vzpomínky z doby první i druhé světové vojny. Obrázky z krajů středního Povltaví, Posázaví, Polabí, Podblanicka, Podbrdská a z jižních Čech. Příbram, 1948
 ŠTĚPÁNEK, Daniel. *Slavní od nás*. PhDr. Jan Hertl In: *Hlas Bystřice*, č. 2006/05, 2006
 VALIŠ, Zdeněk. *Památce Františka Bučila, děkana v Sedlčanech*. Sedlčany: Farnost Sedlčany, 2005

Seznam příloh

Obrazové přílohy:

Obr. 1 Vyhláška čj. 325/42–pres. z 14. 3. 1942 (Městské muzeum Netvořice).....	27
Obr. 2 Hranice výcvikového prostoru (NA, PÚČM, inv. č. 1106)	39
Obr. 3 Podpis Dr. Jiřího Šrajera (NA, MPSP–R, inv. č. 400, kt. 203)	44
Obr. 4 Potvrzení o povinném stěhování (Archiv autora)	55
Obr. 5 Přidělovací ubytovací list (SOkA Příbram)	56
Obr. 6 Provolání protektorátní vlády z června 1943 (Městské muzeum Netvořice)	66
Obr. 7 Odvod krav v Minarticích, rok 1943 (Městské muzeum Sedlčany)	69
Obr. 8 Soudní povolení zápisu do pozemkové knihy(Archiv autora)	70
Obr. 9 Nařízení o vyslání potahů z Krásné Hory do Chrástčan u Benešov (SOkA Příbram)	75
Obr. 10 Odjezd z Křečovic (Archiv autora)	80
Obr. 11 Sedlčanské sousoší Lidé bez domova (Archiv autora)	82
Obr. 12 Zbytky vybavení SS–Hofu Teletín (SOkA Praha–Západ, Kronika Teletín)	94
Obr. 13 Lidé zaměstnaní při SS–Hofu v Sestrouni (Městské muzeum Sedlčany)	96
Obr. 14 Krňany – Na Chaloupce (SOkA Praha–Západ, Kronika Krňany)	107
Obr. 15 Trosky domu v Dalešicích (SOkA Benešov)	108
Obr. 16 Neveklovsko r. 1945 (SOkA Benešov).....	110

Tabulky:

Tab. 1 Zaměstnanci Přesídlovací kanceláře.....	45
Tab. 2 Zaměstnání ve vysídlených obcích	49
Tab. 3 Zaměstnání ve vysídlených městech	49
Tab. 4 Zemědělské usedlosti – etapa Ia	50
Tab. 5 Živnostníci v obcích I. etapy	50
Tab. 6 Řemesla v obcích I. etapy	51
Tab. 7 Zajištění zemědělců z obcí II. etapy.....	53
Tab. 8 Zajištění zemědělců z obcí III. etapy	53
Tab. 9 Zajištění zemědělců z obcí IV. etapy.....	53
Tab. 10 Odvoz majetku v I. etapě	76
Tab. 11 Odvoz majetku v II. etapě	76
Tab. 12 Vysídlení.....	84
Tab. 13 Rozptyl obyvatelstva do protektorátních okresů	86
Tab. 14 Přesídlení do okresů	87